

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Snieguolė Vaitilavičiūtė

*Edukologijos magistrantūros
studentė*

Vyresniųjų paauglių elgesys kaip mokymosi motyvacijos kaitos veiksnys

Magistro darbas

Mokslinė vadovė
doc. dr. Daiva Malinauskienė

Šiauliai, 2006

Darbas originalus S.Vaitilavičiūtė
(studento parašas)

SANTRAUKA

Paauglystės laikotarpiu pastebimi individo elgesio pokyčiai: bėgama iš pamokų, nepripažįstamas tėvų ir pedagogų autoritetas, atsiranda poreikis nuolat būti tarp bendraamžių, svaiginamasi alkoholiu, narkotikais, rūkoma, didėja nusikalstamumas, agresyvus elgesys su bendraamžiais, netgi pasitaiko savižudybių. Neretai šiuo periodu susilpnėja mokymosi motyvacija. Mokslinėje literatūroje dažniausiai analizuojami mokymosi motyvai ir motyvacijos rūšys, tačiau mažai analizuojami mokymosi motyvacijos pokyčiai paauglystėje bei tų pokyčių priežastys.

Šio tyrimo tikslas – ištirti, kaip vyresniųjų paauglių elgesys lemia jų mokymosi motyvaciją. Keliami tokie tyrimo uždaviniai: 1) pateikti elgesio sampratą; 2) įvertinti paauglystės periodo psichologinius ypatumus, vertybes ir aplinkos veiksnių įtaką jų formavimuisi; 3) aptarti mokymosi motyvų veiksmingumą ir motyvacijos rūšis; 4) atlikti vyresniųjų paauglių apklausą ir nustatyti, kaip jų elgesį sąlygojantys veiksniai (bendravimas, mokykla, santykiai su šeima ir elgesio kultūra) lemia mokymosi motyvaciją; 5) parengti rekomendacijas mokytojams ir tėvams, nusakant pedagoginės korekcijos galimybes paauglių elgesiui koreguoti ir mokymosi motyvacijai stiprinti.

Tyrimas atliktas Vš.Į. Kauno „Ažuolo“ katalikiškoje vidurinėje mokykloje anketinės apklausos metodu. Apklausti 186 dešimtų – dvyliktų klasių moksleiviai. Išanalizavus tyrimo duomenis, daromos tokios išvados: 1) Būdingiausi vyresniųjų paauglių elgesio bruožai, sąlygojami greitų psichofiziologinių pokyčių organizme ir asmenybės tapatumo paieškų, yra savitas kalbos ir aprangos stilius, bendraamžių grupių įtakos sureikšminimas, grubus ar net agresyvus elgesys, suaugusiųjų nuomonės ignoravimas, svaigalų vartojimas, bėgimas iš pamokų; 2) Tokie vyresniųjų paauglių elgesio bruožai, kaip svaigalų vartojimas ir poreikio bendrauti su bendraamžiais sureikšminimas, lemia mokymosi motyvacijos susilpnėjimą. Savo ruožtu tokį paauglių elgesį lemia šiltų santykių ir supratimo nebuvimas šeimoje, nepakankamai gera savijauta mokykloje, gana dažnai paauglių išgyvenamas nerimas. Tyrimo metu nustatyti sąmoningi mokymosi motyvai (mokslo reikšmės gyvenime suvokimas, ketinimai siekti aukštojo mokslo) yra pakankamai stipriai išreikšti.

Vyresniųjų paauglių tėvams ir pedagogams rekomenduojama bendrauti su paaugliais taip, kad jie nesijaustų vieniši ir nepalikti jų visiškai be kontrolės. Drausminant paauglius būtina vengti fizinio ir psichologinio smurto, stengtis suprasti paauglio poreikius ir vertinti jį kaip asmenybę. Siekiant koreguoti paauglių elgesį ir vykdyti alkoholio bei rūkalų vartojimo prevenciją, tikslinga pasitelkti paauglių akyse autoritetą turinčius žymius žmones.

SUMMARY

During the adolescence period changes in behaviour of an individual are noticeable: lessons are being skipped, authority of parents and teachers is not being acknowledged; there appears the need to be among teenagers, to use alcoholic drinks, to smoke, which leads to aggressive behaviour with other teenagers and that is why increase in crime and even occasional suicides are observed. The scientific literature usually analyzes the learning motives and kinds of motivation, however changes in the learning motivation and their causes as well as the behaviour in the period of adolescence are analyzed very little.

The aim of this research is to analyze how junior teenagers' behaviour decides their learning motivation. The objects of the research are the following: 1) to adduce the reasoning of behaviour; 2) to evaluate the psychological peculiarities of adolescence period as well as the values and the influence of environmental factors on their formation; 3) to discuss the efficiency the motives and kinds of motivation; 4) to carry out the questioning among senior teenagers and to define how factors conditioning their behaviour, such as communication, school, relations with family and the culture of behaviour decide their learning motivation.

The research has been carried out in Kaunas "Azuolas" catholic secondary school using questionnaire method where 186 10th-12th formers have been questioned. After analyzing the research data the following conclusions are drawn: 1) The most characteristic features in the behaviour of junior teenagers, which are conditioned by fast psychophysiological changes in their organism and the search of a person's identity, are distinctive speaking and clothing style, making significant the influence of teenagers' groups, misbehaving or, at least, aggressive behaviour, ignoring adults opinion, using intoxicants, skipping the lessons; 2) Such behaviour features of teenagers as using intoxicants and emphasizing the necessity to communicate with other teenagers decide the weakening of the learning motivation. On the other hand such behaviour of teenagers is decided by absence of kind relations and understanding in a family, feeling not well enough at school or/and anxiety that teenagers experience quite often. The conscious learning motives (apprehension of the importance of education in ones life, intentions to pursue higher education) which have been defined during the research, and expressed strongly enough.

Parents and teachers are recommended to communicate with teenagers so as they would not feel lonely and left without adults' control. While making teenagers disciplined, it is necessary to avoid using physical and psychological violence, also it is necessary to try to understand teenagers' interests and appreciate them as personalities. In order to correct teenagers'

behaviour and carry out alcohol and smoking prevention it is purposive to invite famous people, who are authorities for teenagers, to help.

TURINYS

ĮVADAS	6
1. TEORINIAI VYRESNIŪJŲ PAAUGLIŲ ELGESIO ĮTAKOS MOKYMOSI MOTYVACIJAI PAGRINDAI.....	9
1. 1. Elgesio samprata ir reikšmingumas asmenybei.....	9
1. 2. Aplinkos, amžiaus, savęs vertinimo įtaka paauglių vertybinių orientacijų formavimuisi	17
1. 3. Motyvacija kaip esminis moksleivio mokymąsi lemiantis veiksnys.....	27
1. 3. 1. Mokymosi motyvo samprata	27
1. 3. 2. Mokymosi motyvai, jų veiksmingumas, motyvacijos rūšys.	30
1. 3. 3. Motyvacijos teorijų taikymo ugdymo praktikoje ypatumai	33
2. VYRESNIŪJŲ PAAUGLIŲ ELGESIO ĮTAKOS MOKYMOSI MOTYVACIJAI TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	39
2. 1. Tyrimo metodologija ir metodai.....	39
2. 2. Tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	40
2. 3. Pedagoginė paauglių elgesio ir mokymosi motyvacijos koreliacija.....	55
IŠVADOS	58
REKOMENDACIJOS	59
LITERATŪRA	60
PRIEDAI	63

IVADAS

Tyrimo problema

Paauglystė, daugelio tyrėjų nuomone, vertinama pakankamai įvairiai: vienu atveju – tai spartaus psichofiziologinio brendimo tarpsnis, kai keičiasi fizinė organizmo struktūra bei formuojasi naujos nuostatos ir tam tikri realybės vertinimai; kitu atveju – tai laikotarpis, kai susilpnėja mokymosi motyvacija, bėgama iš pamokų, nepripažįstamas tėvų ir pedagogų autoritetas, svaiginamasi alkoholiu, narkotikais, rūkoma, didėja nusikalstamumas, agresyvus elgesys su bendraamžiais, netgi pasitaiko savižudybių. Todėl išsamesnis paauglių elgesio tyrimas ir tokio elgesio įtakos mokymosi motyvacijai nustatymas padėtų spręsti kai kurias ugdymo problemas.

Anot G. Stanley Hall'o (1904), pirmojo Amerikos psichologo, aprašiusio paauglystę, įtampa tarp biologinės brandos ir socialinės priklausomybės sukuria „audrų ir sunkumų“ laikotarpį. Paaugliai, norėdami pabrėžti savo individualumą, kuria savitą elgesio stilių, pasireiškiantį per kalbos manierą ir savitą žodyną, ekstravagantišką aprangą, kategorišką, kartais net agresyvų elgesį klasėje, viešose vietose, draugų grupės sureikšminimą ir jos vertybių deklaravimą (Suslavičius, 1995).

Motyvacijos kitimas yra pagrindinė asmenybės brendimo dalis, todėl norėdami suprasti besimokantį vaiką ir padėti jam brandinti savo asmenybę, turime atsižvelgti į svarbiausius asmenybės brendimo dėsnius. Asmenybės brendimo procese ypatingas vaidmuo tenka savo vertybių įsisąmoninimui ir pačių svarbiausių – dvasinių – vertybių atradimui. Tik joms esant galima pastovi ir prasminga mokymosi motyvacija. Jos pradžia – meilė ir pagarba, leidimas vaikui visada jaustis reikšmingu žmogumi (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 244).

Mūsų vidines reakcijas ir jausmus visada lemia ne tai, kas iš tikrųjų vyksta, bet tai, kas yra įsivaizduojama. Individas, kaip vientisa sistema, reaguoja į jo suvokiamą patyrimo lauką. Dėl vienos asmenybės dalies pakitimų kinta kitos jos dalys. Kilusi nuoskauda, kaltės ar pykčio jausmas, ypač neįsisąmoninti, trukdo galvoti. Elgesys visada yra tikslingi ir kryptingi organizmo mėginimai patenkinti išgyvenamą poreikį suvoktoje situacijoje. Kartais suaugusieji pamiršta, kad vaikas turi ir kitų poreikių, ne tik mokytis.

Per ugdymo procesą neretai tėvų ir mokytojų yra užmirštami stipriausi to amžiaus tarpsnio vaiko poreikiai. Suvokus, kad elgesį visada lemia to momento, dabarties ir praeities potyriai bei išgyvenimai, pasidaro akivaizdu, jog nuolat kontroliuojantys ir kritikuojantys, pernelyg reiklūs tėvai ir mokytojai neretai slopina vaiko norą mokytis ir jo asmenybės brendimą (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

L. Rupšienė (2000) teigia, kad silpnos mokymosi motyvacijos priežastys pirmiausia yra moksleivio asmenybės ypatumai: žema savikontrolė, atitolimas nuo mokyklos, elgsenos problemos, piktnaudžiavimas narkotikais ir alkoholiu, delinkventinė elgsena, neefektyvus mokymosi stilius, ankstesnio mokymosi problemos. S. Machnovec (1996), tyręs paauglių mokymąsi, nustatė, kad mokymosi motyvacija siejasi su gebėjimais: gebėjimu įvertinti patį save, intelektualiais gebėjimais. To pateis IQ (intelektinio koeficiento), bet įvairaus pažangumo, moksleivių motyvacijos veiksnius nagrinėjo T. Ringness (1965) ir nustatė, kad geriau besimokančiųjų motyvacija siekti geresnio pažangumo yra stipresnė, o jų bendravimo tendencija silpnesnė. Blogiau besimokantieji labiau vertino populiarumą tarp bendraamžių, jų bendravimo motyvai stipresni nei noras siekti gerų mokslo rezultatų (Rupšienė, 2000).

Tyrimo aktualumas

Apie mokymosi motyvacijos reikšmę ir elgesio poveikį mokymosi procesui daug rašoma ir diskutuojama mokslinėje literatūroje (Butkienė, Kepalaitė, 1996; Fullan, 1998; Gage, Berliner, 1994; Žukauskienė, 1996; Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002; Černius, 1997 ir kt.). Dažniausiai analizuojami mokymosi motyvai ir motyvacijos rūšys, tačiau mažai analizuojami mokymosi motyvacijos pokyčiai paauglystėje bei jų priežastys, susijusios su elgesio pokyčiais.

Be to, vyresniųjų paauglių elgesio įtaka mokymosi motyvacijai yra mažai tyrinėta Lietuvos edukaciniame kontekste, todėl galima teigti, kad pasirinkta tyrimo tema yra aktuali.

Vyresniųjų paauglių elgesio įtakos mokymosi motyvacijai pažinimas galėtų turėti įtakos jų mokymosi motyvavimo lankstumui didinti, t. y. sugebėjimui laiku reaguoti į situacijas, paauglių poreikius ir elgesio pasikeitimus, parenkant konkrečius motyvavimo būdus suderinti (jei tai įmanoma) paauglių norus, poreikius ir galimybes. Tai padėtų pedagogams, tėvams, socialiniams darbuotojams suprasti kiekvieno paauglio požiūrį į mokymąsi ir jį koreguoti.

Tyrimo objektas

Šio darbo tyrimo objektas – vyresniųjų paauglių elgesio įtaka mokymosi motyvacijai.

Hipotezė

Menką vyresniųjų paauglių mokymosi motyvaciją sąlygoja jų elgsenys, kuri lemia socialinės ir pedagoginės priežastys, glūdinčios šeimoje, mokykloje, visuomenėje bei pačioje paauglio asmenybėje.

Tyrimo tikslas

Šio tyrimo **tikslas** – ištirti, kaip vyresniųjų paauglių elgesys lemia jų mokymosi motyvaciją.

Tyrimo uždaviniai

1. Pateikti elgesio sampratą.
2. Įvertinti paauglystės periodo psichologinius ypatumus, vertybes ir aplinkos veiksnių įtaką jų formavimuisi.
3. Aptarti mokymosi motyvų veiksmingumą ir motyvacijos rūšis.
4. Atlikti vyresniųjų paauglių apklausą ir nustatyti, kaip jų elgesį sąlygojantys veiksniai (bendravimas, mokykla, santykiai su šeima ir elgesio kultūra) lemia mokymosi motyvaciją.
5. Parengti rekomendacijas mokytojams ir tėvams, nusakant pedagoginės korekcijos galimybes paauglių elgesiui koreguoti ir mokymosi motyvacijai stiprinti.

Tyrimo metodai

Teoriniai: psichologinės, pedagoginės, sociologinės, metodinės literatūros studijavimas ir analizė, leidžianti suformuluoti tiriamą problemą, pagrįsti sprendimo būdus ir padedanti sukurti tyrimo instrumentą (anketą).

Empiriniai: vyresniųjų paauglių anketinė apklausa, padedanti nustatyti paauglių elgesį bei jo įtaką mokymosi motyvacijai.

Statistiniai : Skaičiuoti absoliutieji (skaičiais) ir santykiniai (procentais) dažniai. Tyrimo duomenys apdoroti Microsoft Excel programine įranga.

Tyrimo bazė ir imtis

Tyrimas buvo vykdomas 2006 metų vasario mėnesį Vš.Į. Kauno „Ažuolo“ katalikiškoje vidurinėje mokykloje. Apklausoje dalyvavo 186 respondentai – 10 – 12 klasių mokiniai.

Magistro darbo struktūra ir apimtis

Darbą sudaro įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Darbe pateikta 6 lentelės ir 31 paveikslas. Darbo apimtis – 62 psl.

1. TEORINIAI VYRESNIŲJŲ PAAUGLIŲ ELGESIO ĮTAKOS MOKYMOŠI MOTYVACIJAI PAGRINDAI

1. 1. Elgesio samprata ir reikšmingumas asmenybei

Paauglystė – tai gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų amžiaus. Ji trunka nuo fizinio lytinio brendimo pradžios iki tol, kol pasiekama savarankiško suaugusio žmogaus socialinė padėtis. Paauglystė yra pereinamasis amžius nuo 11 – 13 iki 18 – 22 metų (Myers, 2000, p.108).

Elgesys – gyvų būtybių sąveika su aplinka, pasireiškianti jų išoriniais (motoriniais) veiksmiais, kuriuos reguliuoja psichika. Šių veiksmų skalė – nuo nesąlyginių refleksų iki sąmoningos tikslingos žmogaus veiklos. Žmogaus elgesio savitumą lemia tiek jo individualybė, tiek santykis su grupe, grupės normos, vertybinės orientacijos, žmogaus statusas ir jo vaidmuo grupėje. Santykius su kitais žmonėmis komplikuoja neadekvatus (kai žmogus save pervertina, nesuvokia realios padėties) arba delinkventinis (pažeidžiantis normas) elgesys (Psichologijos žodynas, 1993, p.75).

Elgesys jau nuo Aristotelio laikų užima dominuojančią vietą kaip įvairių mokslinių diskusijų bei tyrimų objektas, o šiuolaikinių tyrėjų (Dretske, 2004; Ribes – Inesta, 2004; Peressini, 1997; Street et al, 2004) darbuose yra aptariamas kaip sudėtingas tiek psichologinis, tiek ir filosofinis fenomenas. Anglų psichologas F. Dretske (2004) neurofiziologiniuose tyrimuose bandydamas atskirti psichologinę ir biologinę elgesio sampratas prie psichologinės priskiria žmogaus įsitikinimus, troškimus, baimes, viltį ir kitus elgesio požymius. Visa tai, pasak autoriaus, eina kartu su biologine elgesio samprata – neuronų aktyvumu, kūno judėjimu bei keitimusi. Vadinasi, žmogaus elgesys – tai ne vien judėjimas ar tam tikri veiksmai, tačiau ir ketinimai, įsitikinimai, įvairūs siekiai, kurie įprasmina tuos veiksmus, yra jų stimulus bei atspindi esminius individo vertybinius pasirinkimus. F. Dretske (2004) daro išvadą, jog elgesys yra sąmoningas individo procesas, kuris sąlygoja judėjimą bei kitus veiksmus. Tuo tarpu psichologas E. Ribes – Inesta (2004), apžvelgdamas elgesio sampratos evoliuciją, siūlo grįžti prie XX a. pradžioje vyravusių dviejų fundamentalių elgesio koncepcijų – J. Watsono, kuris elgesį apibūdino kaip individo bet kokią veiklą, ir B. Skinnerio, kuris elgesį identifikavo su žmogaus visišku aktyvumu. Taigi elgesys – tai aktyvi ir tikslinga individo veikla, įprasminama vertybėmis, įsitikinimais, požiūriu bei nuostatomis į save ir supančią aplinką.

Kita vertus, R. Kitchener (1997) siekė atskirti elgesio fenomeną, kaip turintį tikslą ir intencijas, nuo manymo, kad elgesys identifikuojamas tik su individo judesiais. Tokiu būdu tai tik patvirtina nuomonę, jog elgesys yra išties sudėtinga ir daugiamatė asmenybės viena iš savęs

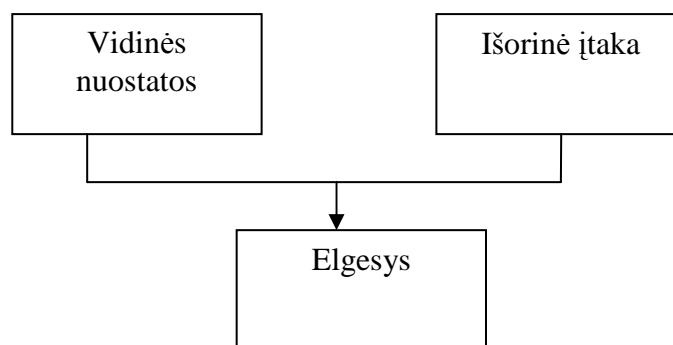
išraiškos dalių. Tačiau kyla klausimas, būtent kaip ir kodėl žmogus vienaip ar kitaip elgiasi, ir ar tie veiksmai gali nulemti asmenybės tam tikras savybes, individo nuostatas ir praktikuojamas vertybes.

Kaip teigia lietuvių autoriai (Tidikis, 1982; Kuzmickas, 1982 ir kt.), auklėjimu dorovinės vertybės yra įprasminamos vaiko sąmonėje ir elgesyje. Vadinasi, internalizuotos vertybės, pasireiškiančios pažintiniame, emociniame ir elgesio lygmenyse, labiausiai išryškėja per elgesį (Kuzmickas, 1982). J. Halstead ir M. Taylor (2000) taip pat mano, kad internalizuotos vertybės yra „svarbūs elgesio orientyrai, standartai“ (cit. Pagal Vasiliauskas, 2005, p. 9). Be to, tiek filosofinėje (Bachtin, 1986 ir kt.), psichologinėje (Sullivan, 1964 ir kt.), tiek ir sociologinėje (Higgins, 1978; Bernstein, 1971; Parsons, 1937 ir kt.) literatūroje tvirtinama, kad asmenybė reiškiasi per elgesį ir yra tokia, kaip ji elgiasi. Kitaip tariant, koks elgesys, tokia ir asmenybė. Edukologė E. Martišauskienė (2004) taip pat tikina, jog elgesys yra galutinis, savarankiškiausias ir kitų matomas vertybių internalizacijos lygis.

D.G. Myers (2000) teigia, kad mūsų elgesį veikia mūsų nuostatos ir išorinė aplinka (žr.1 pav.). Nuostata – tai įsitikinimas ir jausmas, kuris parengia tam tikru būdu reaguoti į daiktus, žmones ir įvykius (Myers, 2000, p. 633).

Nuostatomis vadovaujamės tada, kai: 1) išorinė įtaka tam, ką mes sakome ar darome yra labai maža; 2) nuostata yra svarbi konkrečiam elgesiui; 3) mes gerai įsisąmoniname savo nuostatas. Kai mes nemąstydami elgiamės kaip įpratę arba tenkiname socialinius lūkesčius, nuostatos neveikia. Nuostata, kuri dažniau kartojama, greičiau ateina į galvą, o ta, kuri greičiau prisimenama, labiau veikia mūsų elgesį (Myers, 2000, p.634).

A.Jacikevičius (1994) nuostatų apibrėžimą papildė tokiais požymiais: 1) nuostatos yra išmoktos, o ne įgimtos savybės; 2) nuostatos yra pakankamai pastovios savybės; 3) nuostatos yra susijusios su poreikiais ir tuo skiriasi nuo įpročių, kurie tokio ryšio gali ir neturėti. (Jacikevičius, 1994, p. 141). Pavyzdžiui, paauglys gali turėti įvairių nuostatų apie tėvus ar mokytojus – nuoširdūs draugai, priekabūs moralizuotojai, geri savo srities specialistai. Nuostatos supaprastina aplinkos pažinimą ir palengvina individų bei grupių adaptaciją.

1 pav. Veiksniai, veikiantys elgesį (pagal Myers, 2000, p. 634)

Taigi paauglio elgesį formuoja jo paties individualios nuostatos ir aplinka. Pirminė aplinka, kurioje formuojasi individo nuostatos, yra šeima, antrinė paauglio asmenybę formuojanti aplinka yra švietimo įstaigos.

Asmenybė vystosi konkrečioje istoriškai susiformavusioje gyvenimiškoje aplinkoje, veikiama socialinių visuomeninių veiksnių. Kita vertus, tik gyvendamas visuomenės kuriamoje socialinėje ir materialinėje aplinkoje, žmogus gali tapti visuomeniškai aktyvus subjektas. Be visuomenės tarpininkavimo jis negalėtų susiorientuoti savo aplinkoje, elgtis pagal jos reikalavimus ir kartu pats ją formuoti (Leliūgienė, 1997, p.27).

D.G. Myers (2000) remiasi psichologo E. Erikson'o teiginiu, kad, sėkmingai išsprendus psichosocialinę krizę, jaunuoliui susiformuoja tapatumo jausmas, savo individualybės suvokimas, pasitikėjimas savimi ir saugios ateities jausmas. Dažniausiai tokiam jaunuoliui būdinga „teigiama identifikacija“ – tapatinimas savęs su tokiu herojumi, kuris priimtinas ir tėvams ir visuomenei. Tačiau galima ir „neigiama identifikacija“ – jaunuolio tapatinimasis su visuomeniškai neigiamu herojumi – protestuojančiu prieš visuomenės normas, net nusikaltėliu. Nesėkmingai formuojantis tapatumo jausmui, jaunuoliui gali atsirasti „vaidmenų sumaištis“ – jis išgyvena netikrumą, nesugeba suvokti, kas jis toks, kokiai aplinkai priklauso (Myers, 2000).

Paauglystės laikotarpiu labai svarbus jų elgesį sąlygojantis veiksnys yra bendraamžių grupės. Priežastis, kodėl paaugliai nori jungtis į grupes, įvairūs autoriai apibrėžia skirtingai (Legkauskas, 2001, p.192). Paaugliai linkę suvokti save esant tų grupių nariais:

- su kuriomis vienu ar kitu atžvilgiu suvokia turį bendrą likimą (Rabbie ir Horwitzas, 1988);
- kurios leidžia jiems palaikyti priimtinais teigiamą savigarbos lygį (Tajfelis, 1978);
- kurios leidžia jiems tuo pačiu metu patenkinti du oponentinius poreikius – priklausyti grupei ir tuo pat metu būti išskirtiniam, unikaliai, t. y. pasiekti optimalų išskirtinumą. (Brewer, 1991) (cit. Pagal Legkauskas, 2001).

Formali grupė (pvz. klasė) individą teigiamai veikia tada, kai ji vysto intensyvią ir turiningą veiklą, kai asmuo turi draugų, kai toleruojami jo santykiai už grupės ribų. Formalių grupių nariai dėl įvairių priežasčių susiskirsto į grupeles. Ne visada grupės yra vienodo lygio, interesų, socialinio aktyvumo. Galimi atvejai, kai grupėje yra narių, atsiliekančių nuo bendro jos lygio. Pasitaiko, kad atskiri grupės nariai aplenkia savo bendraamžius intelektiniu, fiziniu, socialiniu išsivystymu. Tokiu atveju nepritampantys grupės nariai riboja kontaktus su kitais, ieško pažinčių neformaliose grupėse.

Neformaliosioms grupėms (pvz. kiemo draugų) iš esmės priklauso visi paaugliai ir jaunuoliai. Nors manoma, kad šiose grupėse jie laisvi, gali būti savimi, tačiau dažniausiai ir jose reikia laikytis atitinkamų normų, kartas ir labai griežtų. Asocialiose grupėse paprastai yra ryškus

autoritarinis lyderis, siekiantis nuslopinti kitus grupės narius, paversti juos marionetėmis. Tokioje grupėje ne tik nėra laisvės, bet iš jos ne visada galima paprastai išeiti. (Leliūgienė, 1997).

Paauglių grupės veiklą, jos elgesį itin lemia subkultūra, kurioje ta grupė funkcionuoja. Subkultūra – tai vientisas autonominis darinys vyraujančios kultūros dalyje, apimantis transformuotą jos vertybių sistemą, taip pat specifinių socialinių – psichologinių bruožų ir elgesio būdų visumą. (Leliūgienė, 1997).

Paauglių subkultūrą apibūdina tokie jos komponentai:

- 1) Vertybių ir elgesio normų specifika;
- 2) Ypatingas dialektas;
- 3) Savotiški pomėgiai ir skoniai;
- 4) Specifinės aprangos ir elgesio formos;
- 5) Grupinis bendrumas ir solidarumas;
- 6) Specifinė statusų struktūra;
- 7) Suaugusiųjų nekontroliuojamos elgesio normos;
- 8) Elgesys skirtingos lyties atžvilgiu.

Paauglių ir jaunuolių įsitraukimas į atitinkamo amžiaus subkultūrą leidžia jiems pajusti savo priklausomybę didelei žmonių grupei, jos normoms, vertybėms, panašumą į bendraamžius, taip pat skirtingumą kitų amžiaus grupių atžvilgiu.

Vienas iš paauglių skiriamųjų bruožų paskutinius keturis dešimtmečius yra masinis domėjimasis muzika. Geras populiarių ansamblių, dainininkų, jų repertuaro pažinimas, naujų įrašų kaupimas – viena iš prestižo tarp bendraamžių pasiekimo priemonių. Muzikos ekspresyvumas, ryšys su judesiu, ritmu padeda paaugliams ir jaunuoliams išreikšti savo emocijas, neaiškius išgyvenimus, kurių neįmanoma išsakyti žodžiais. Muzika stimuliuoja brendimo pažadintą jausmingumą, jį formuoja. Dėl stipraus muzikos garso ji suvokiama ne tik klausa, bet ir viso kūno vibracijos pojūčiu.

Paaugliai linkę tapatinti save su mėgstamais muzikos atlikėjais – panašiai rengtis ir elgtis. Žiniasklaida dažnai propaguoja įžymių dainininkų ir aktorių gyvenimo būdą, kuris daro įtaką jaunimo vertybinėms orientacijoms. Neretai paskaičius spaudoje apie tuos herojus, su kuriais paaugliai nori save tapatinti paaiškėja, kad daugelis jų vienaip ar kitaip susiję su narkotikais. Juo labiau, kad narkotinių medžiagų vartojimas kartais įvardijamas tokiu patraukliu terminu – „naujas jaunimo kultūrinis judėjimas“. Ir kai visi jaunimo „dievaičiai“ retkarčiais parūkydami „žolės“ neįaučia tame jokio pavojaus, tai sunku įtikinti paauglį, kad yra iš tikrųjų kitaip.

Paaugliai tarpusavyje kalbasi specifine paauglių kalba. Jai būdinga daugybė žargono žodžių, turinčių specifišką prasmę, pompastiška frazeologija arba visiškas kalbos skurdumas, gausybė keistų naujadarų, nesuprantamų ženklų ir simbolių. Paprašytas paaiškinti kai kurias vartojamas sąvokas, dažniausiai paauglys nustemba, o jo veide matyti pasididžiavimas (Justickis, Navikas, 1995, p.119).

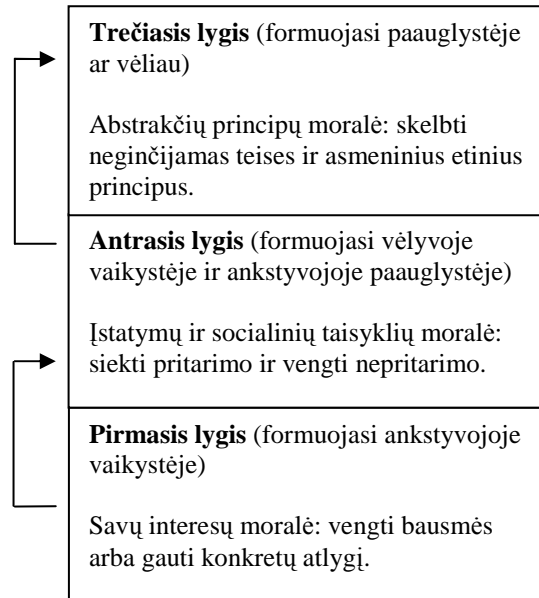
J. Pikūnas, A. Palujanskienė (2000) teigia, kad reikšminga paauglių subkultūra yra lyg savotiškas gynybos nuo identiteto sumaišties jausmas. Pabrėždamas ir apibrėždamas save paauglys nuolat tikrinasi, identifikuojasi su bendraamžiais, jam svarbiais suaugusiais asmenimis. Kartais atrodo, kad jis vaidina savo gyvenimą, atlikdamas tai vieną, tai kitą vaidmenį ir tai didina vidinę jo išgyvenimų sumaištį. (Pikūnas, Palujanskienė, 2000, p. 91).

J. Pikūnas, A. Palujanskienė (2000) apibūdina paauglį kaip „keleivį“ iš vaikystės į jaunystę: vieną akimirką jis elgiasi kaip suaugęs, o kitą – jau prašo globos ir užuojautos lyg vaikas; vienu atveju nerimauja dėl savo nedrąsos, kitu – pasielgia per daug agresyviai. Dažnai paauglys suirzta ir tampa grubus, kai suaugusieji nori jam padėti, traktuodamas tai kaip kišimąsi į jo laisvę, nors iš tikrųjų laukia suaugusiųjų pagalbos.

Brandžiai mąstyti nepradedama staiga, ir tuo, matyt, galima paaiškinti tą faktą, kad daugelis paauglių pervertina savo galimybes ir atsparumą narkotikams, alkoholiui ar palaidam lytiniam gyvenimui. Ankstyvoje paauglystėje mąstymas yra dar egocentriškas. Dažnai paaugliai galvoja, kad jų asmeninis patyrimas yra unikalus ir kad jų tėvai bei draugai (kurie yra patyrę tą patį) tiesiog negali suprasti, ką reiškia skirti pasimatymą ar nekęsti mokyklos. Iki paauglystės vaikai mąsto konkrečiai, o paaugliai jau geba mąstyti abstrakčiai, logiškai. Jie jau gali kelti hipotezes ir daryti išvadas: jei tai, tuomet šitai. Pradėję logiškai mąstyti, paaugliai jau pastebi kai kurių žmonių mąstymo prieštarumą, supranta, kad kartais nesiderina žmonių idealai ir jų veiksmai. Naujai atsiradęs mokėjimas atpažinti veidmainystę skatina karštai ginčytis su tėvais ir tyliai sau pasižadėti niekada neatsisakyti savųjų idealų (Myers, 2000, p.111-112).

D.G. Myers (2000), remdamasis psichologo Kohlberg'o teorija, pažymi, kad, tobulėdami intelektualiai, mes pereiname šešias moralinio mąstymo pakopas, judėdami nuo paprasto ir konkretaus abstraktesnio bei principinio mąstymo link. Daugelio vaikų iki 9 metų moralė atitinka pirmąjį žemiausią lygį, susijusį su savais interesais: vaikai paklūsta arba vengdami bausmės, arba siekdami konkrečios naudos. Ankstyvojoje paauglystėje moralė paprastai pasiekia antrąjį lygį, kai įstatymų ir socialinių taisyklių laikomasi vien todėl, kad tai yra įstatymai bei taisyklės. Galėdami pažvelgti kito žmogaus požiūriu, paaugliai pritaria socialiai priimtiniams arba neprieštaraujantiems socialinei tvarkai poelgiams. Kai susiformuoja abstraktus mąstymas formaliosiomis operacijomis, pereinama į trečiąjį lygį. Tai moralė, kai tvirtinama apie žmonių

teises, dėl kurių visuotinai susitarta arba remiasi tuo, ką kiekvienas asmeniškai laiko pagrindiniais etiniais principais.

2 pav. Kohlberg'o moralės laiptai (pagal Myers, 2000, p.113)

D.G. Myers (2000), remdamasis E. Erikson'o teiginiais, tvirtina, kad kiekviena gyvenimo stadija turi savo „psichosocialinę“ užduotį. Taip apibūdinama paauglystės užduotis: tapatybė ir vaidmenų neaiškumas. Paauglys gilina savivoką, mėginamas vaidmenis, paskui suderindamas juos ir taip siekdamas individualios tapatybės. Tačiau taip būna ne visada. Kai kurie paaugliai anksti suranda savo tapatybę, paprasčiausiai perimdami tėvų vertybes bei lūkesčius. Kitų tapatybė gali būti negatyvi, t. y. priešinga tėvams ir visuomenei, bei atitinkanti tam tikrą bendraamžių grupę, pavyzdžiui, tokią, kur visi yra arba skustomis galvomis, arba dažytais ir sušiauštais plaukais. Treti niekada nesuranda savęs ar niekam tvirtai neįsipareigoja. Daugumai tapatybės paieškos tęsiasi ir po paauglystės bei atsinaujina vėliau gyvenimo permainų metu. Paaugliai, formuodami savo tapatybę, pradeda atsiskirti nuo tėvų, ieško artimumo su kitos lyties atstovais, mokosi kurti emociškai artimus santykius.

Paauglio sąmonėje formuojasi konfliktas: kaip jis įsivaizduoja savo ateitį ir tai, kokią socialinę kryptį jiems siūlo aplinkiniai, tėvai, bendraamžiai, mokytojai, kaimynai. E. Eriksonas tai pavadino identiškumo krizės periodu, kurio esmę jis matė paauglio norėjime būti visiškai savarankišku pasirenkant gyvenimo tikslą ir būtinumą gerbti jo socialinę kryptį. Tokie jau ne vaikai, bet dar ir nesuaugę, „bando“ save šiuose vaidmenyse, taip pat pamažu iš jų sąmonės išplaukia ankstesnis neatsakingas požiūris į ateitį, painiava ir supratimas, kas jiems patinka ir „tinka“ ir ko galima iš karto atsisakyti.

Identitetas – tai žmogaus ir sociumo santykio kitimo vidinis išgyvenimas, kai kiekviename vystymosi lygmenyje išspręsta krizė sukuria palankias sąlygas tam tikrų atsakingo žmogaus asmenybės savybių formavimuisi (Pikūnas, Palujanskienė, 2000, p.90).

Tvirtų asmeninių etinių vertybių įsigijimas rodo, jog paaugliui pavyko susikurti identitetą. Vertybės, kurias paauglys pats atranda arba pasirenka, stebėdamas žmones, kuriems sekasi, skaitydamas apie juos knygas arba straipsnius, tampa sistema, padedančia asmeniui apsispręsti renkantis ir svarstant įvairias savo galimybes, leidžia siekti išbaigto identiteto ir vidinės harmonijos. Būtent dominuojančios paauglio asmenybės vertybės nulemia ir jo elgesį tam tikru laikotarpiu.

Jei savo ateities įvaizdžio pasirinkimo procesas užtrunka arba kitaip komplikuojasi, tai bandydamas greičiau išėiti iš neaiškumo būklės paauglys gali susitaikyti su negatyviais elgesio pavyzdžiais. Būna, kad tėvai nuolat tvirtina paaugliui: „Stok į universitetą todėl, kad tik įgijęs aukštąjį išsilavinimą tu gali tapti savarankiškas ir apsirūpinęs žmogus“. O jis, pailsęs nuo tų pačių kartojimų kiekvieną dieną, staiga meta mokyklą. Pasirinktos socialinės misijos vykdymas veda paauglį prie abejonių tuo pasirinkimu.

Pasekmės būna įvairios: nusiminimas, narkotikų vartojimas, bandymai žudyti. Paaugliai, kuriems renkantis teisingą kelią pasiseka įveikti nesėkmes, greičiau tampa suaugusiais, žino, kas jie, ko nori iš gyvenimo, ką gali, o ko negalės padaryti ateityje (Leliūgienė, 1997, p.75).

Dažni konfliktai tarp vaikų ir tėvų iškyla, kai kalbama apie savarankiškumą. Paaugliai mano, kad jie yra pakankamai suaugę ir turi teisę būti savarankiški, tačiau tėvams vis dar norisi juos laikyti vaikais, visiškai priklausančiais nuo jų. Pasitaiko, kad vaikai nori kuo greičiau atsiriboti nuo tėvų ir tada konfliktas neišvengiamas. Kas laimės, priklauso nuo to, kiek paaugliai yra laisvi savo mintimis ir poelgiais, kiek jie atsakingi ir savarankiški.

Tėvai, prisimindami pačių išgyvenimus šiuo amžiaus laikotarpiu, stengiasi griežtai kontroliuoti paauglį kaip ir vaikystėje. Tačiau daugelis paauglių tam priešinasi. Prasideda konfliktai. Paaugliai gali peržengti visas savo reikalavimų ribas ir tapti išvis nesuvaldomi. Galimas ir kitas atvejis: jeigu tėvai duos visišką laisvę, paaugliai gali nuspręsti, kad šie jais visai nesidomi.

Daugelis paauglių nepriklauso jokiai kompanijai dėl įvairių priežasčių. Dažnai taip atsitinka todėl, kad patys paaugliai to nenori, rečiau todėl, kad į kompanijas jų nepriima. Į tokius nebendruojančius paauglius bendraamžiai žiūri abejingai, o kai kurie tokiems paaugliams gali tapti net agresyvūs ar žiaurūs.

Paaugliai, nepriklausantys neformalioms grupėms, dažniausiai menkai save vertina, daugelis kenčia vienatvę, nors yra dideli kompanijų garbintojai. Paauglių, nepriklausančių jokioms kompanijoms, elgesyje, psichikoje dažnai pastebimi vidiniai išgyvenimai ir destruktivūs

elgesys. Jie paprastai blogiau mokosi, tuo tarpu paaugliai, priklausantys pozityvaus elgesio kompanijoms, mokosi gerai. Jie trokšta neatsilikti nuo kitų grupės narių, netgi juos pralenkti (Leliūgienė, 1997, p.78).

Paauglių elgesio problemškumą patvirtina vis didėjantis negatyvaus elgesio pasireiškimo mastas šiuo amžiaus laikotarpiu: paauglių svaiginimasis alkoholiu, narkotikais, rūkymas, nusikalstamumas, žiaurus elgesys su bendraamžiais, netgi savižudybės. Todėl paaugliui visų pirma reikalinga pagalba formuojant savęs pažinimą, teisingą požiūrį į savo vertybes ir ydas, suvokiant paauglystės ypatumus. Tai daryti geriausia rodant asmeninį atvirumo ir dorumo pavyzdį. Tokiu atveju paauglių bendravimas bus formuojamas teisingai.

Paaugliai iš smalsumo pradeda ragauti alkoholį ir narkotikus. Daugelis paauglių alkoholį ragauja iš smalsumo, norėdami pasirodyti „suaugusiais“. Didelę įtaką daro ir bendraamžių, jau pripratusių prie alkoholio, moralinis spaudimas.

Alkoholis nepadeda paaugliams atsipalaiduoti, išspręsti socialinių, ekonominių, dvasinių problemų, o tik daro jį psichologiškai bei fiziškai priklausomą nuo šio gėrimo, tampa nusikaltimų, autoavarijų, beprasmiškų mirčių priežastimis. Viena iš priežasčių, dėl ko paaugliai vartoja narkotikus – blogi santykiai su suaugusiais, visų pirma su tėvais.

Vieniškumo jausmas, bendravimo su bendraamžiais stygius – tai viena iš bandymo nusižudyti priežasčių. Tėvų ir draugų abejingumas, nesantaika šeimoje, sunkumai mokykloje, psichologinis nepasirengimas ankstyvam lytiniam brendimui taip pat gali sukelti mintis apie savižudybę, kaip vienintelį būdą atsikratyti jį slegiančių problemų.

Specialistai teigia, kad daugelis paauglių nenori mirti, jie nori gyventi, tikisi pakeisti savo gyvenimą, kad jis būtų ne toks sudėtingas. Tie paaugliai, kurie kalba apie savižudybę, dažniausiai taip pasielgia. Paaugliai, ketinantys nusižudyti, gan dažnai grasina suaugusiems: „Jūs gailėsitės, kai aš numirsiu“ arba „Geriau man numirti“. Panašių replikų suaugę neturėtų ignoruoti. Pirmieji savižudybę nuspėjantys simptomai gali būti: depresija, staigiai sumažėjęs apetitas, sutrikęs miegas, pablogėjęs pažangumas mokykloje, vienišumas, nevienodas bendravimas su bendraamžiais (Leliūgienė, 1997, p.83).

Gebėjimas įspėti kitų mintis padeda paaugliams matyti save tokius, kokius jie, jų nuomone, save įsivaizduoja kitų akimis. Tai sąlygoja specifinės egocentrizmo rūšies pasireiškimą, kurią specialistai vadina „menama auditorija“. Paprastai šią paauglių egocentrizmo formą lydi tokie svarstymai: „Man negali atsitikti tai, kas kitiems atsitiko, nes aš nepanašus į tuos kitus“. Pvz., mergaitė įsitikinusi, kad ji lytiškai santyki audama nepastos, berniukas įsivaizduoja, kad jis nežus autokatastrofoje, netaps narkomanu.

Formalaus – loginio mąstymo paauglių egocentrizmas pasireiškia ir kitaip. Jie dažnai „pakliūva ant meškerės“ ir gali šventai tikėti tuo, kad pasaulis su jų abstraktaus mąstymo logika turi būti idealus.

I. Leliūgienė (1997) nurodo keletą požymių, pagal kuriuos galima numatyti, kad mokiniai yra nelaimingi, nusiminę, nepasitikintys savimi ar tiesiog kas nors yra negerai:

- Dažnai praleidžia pamokas arba vėluoja;
- Negerbia kitų teisių;
- Nesiseka atlikti užduotis;
- Nesirūpina savo išvaizda;
- Pernelyg tylūs arba pernelyg agresyvūs;
- Nuolat skundžiasi bloga savijauta;
- Reikalauja ypatingo dėmesio sau;
- Jaučiasi apleisti ar nuskriausti;
- Visaip stengiasi žlugdyti klasę ar mokyklą;
- Dažnai skundžiasi negalavimais, jaučia poreikį apsilankyti pas mokyklos medicinos seselę.

Laiku suteikta gydytojo – psichologo pagalba gali padėti įveikti paauglio amžiaus tarpsnio sunkumus. Tačiau gydant tokį paauglį būtinas tėvų, pedagogų, šeimos narių, gerų draugų betarpiškas dėmesys, nuoširdus bendravimas.

Paauglystės laikotarpis ypatingas tuo, kad nė vienam kitam amžiaus tarpsniui nebūdingi tokie greiti pasikeitimai. Apibendrinant išanalizuotą medžiagą apie paauglių elgesį, galima teigti, kad negatyvios paauglių elgesio savybės atsiskleidžia tada, kai paauglys išgyvena savojo identiteto paieškos krizę. Šią krizę sėkmingiau pavyksta išgyventi tiems paaugliams, kurie iš tėvų perima teigiamas moralines vertybes, ir jos padeda užgožti tas nepageidautinas vertybes, kurias siūlo bendraamžių grupės. Suaugusiųjų (tėvų, pedagogų) supratimo ir pagalbos stoka paauglystės laikotarpiu gali nulemti sunkią paauglio psichologinę būseną – nusivylimą, depresiją, polinkį į žalingus įpročius.

1. 2. Aplinkos, amžiaus, savęs vertinimo įtaka paauglių vertybinių orientacijų formavimuisi

Vertybė (pranc.- value) – tai 1) objektas, reikšmingai tenkinantis asmens ar visuomenės poreikius; 2) asmenybės veiklos ir elgesio motyvas, susijęs su objektais, labiausiai atitinkančiais materialius, kultūrinius ar dvasinius asmenybės poreikius. Taigi skiriamos objektyviosios ir subjektyviosios vertybės sudaro mokymo ir auklėjimo turinį, atitinkantį konkrečios visuomenės

poreikius. Subjektyviosios vertybės – tai, ko žmogus ieško kaip prasmingiausio dalyko moksle, kultūroje, gyvenime, veikloje, santykiuose su kitais žmonėmis.

Vertybinė orientacija (pranc.- value orientation) – tai išugdytas sąmonės sugebėjimas reguliuoti veiklą ir elgesį pagal įsitikinimus, dorovines normas ir gyvenimo perspektyvas, atskirti, kas nevertinga ir priešiška asmenybės ir visuomenės gyvenime. Įsitvirtinusios asmenybės orientacijos tampa charakterio bruožais. Jos susijusios su subjektyviosiomis vertybėmis ir yra praktinė pastarųjų išraiška, aktualus veiklos motyvas (Jovaiša, 1993, p. 257).

Vertybinių orientacijų kaitą lemia amžiaus tarpinių ypatumai, šeimoje dominuojančios vertybės, individo savęs paties vertinimas.

Paauglystės amžiaus ypatumų įtaka vertybinėms orientacijoms. Pradinukui didžiausi autoritetai yra mokytojai ir tėvai, o nuo paauglystės amžiaus yra kitaip. Paauglio veikla grupės gyvenime turi didžiausią reikšmę asmenybės brandai. Suaugusiųjų draugystė jam nepriimtina, nes šie dar nenori pripažinti jo subrendimo ir savarankiškumo, dar laiko jį vaiku. Paauglys kritikuoja suaugusius už menkiausią „pražangą“. Kritika negailestinga, kartais ji būna net įžūli, gelianti, akiplėšiška. Nepagrįstai prieštaraudamas mokytojams, tėvams, paauglys dažnai turi vieną siekimą – parodyti, kad jis nieko nebijo, kad jis yra toks, kaip ir visi suaugę žmonės. Klaidingai suprastas „vyriškumas“ ir „subrendimas“ trikdo bendravimą su suaugusiais, sukelia konfliktines situacijas.

Paaugliai ima abejoti visomis tiesomis, kuriomis anksčiau tikėjo. Šiuo amžiaus tarpiniu labai svarbu įtvirtinti savo socialinį vaidmenį, žinoti, kuo jį laiko kiti. Vaikystėje susiformavęs Aš perauga į autokoncepciją (Furst, 1998, p.203).

Paaugliui labai svarbi draugų nuomonė, o draugo ištikimybės sulaužymas susilaukia didžiausio pasmerkimo. Vienas svarbiausių paauglio veiklos motyvų yra užtikrinti savo socialinį statusą. Siekimai priklauso nuo aspiracijų lygio, t.y. nuo to, kaip paauglys vertina savo asmenybės ypatumus bei jėgas, kurios turėtų užtikrinti jo veiklos ar elgesio sėkmę, jo socialinį rangą. Aspiracijų lygio kilimui didelę reikšmę turi paauglio gyva vaizduotė, dar menka gyvenimo patirtis, todėl jo aspiracijos esti nerealios, jis pervertina savo galimybes bei jėgas. Prieštaravimas tarp siekimų ir jėgų silpnumo skatina paauglį įveikti atsiradusias kliūtis, bet kokia kaina įrodyti savo subrendimą ir savarankiškumą (Jovaiša, 1994, p. 35).

Subrendusio jaunuolio veikla peržengia mokyklos ribas, jis darosi visuomeniškesnis. Jeigu paauglys mažai domisi pasaulėžiūra, tai vyresnysis moksleivis ieško atsakymo į svarbiausius gyvenimo klausimus. Pasikeičia, pagilėja ir prasiplečia pažintiniai interesai. Vis labiau jaunuolių nebepatenkina mokyklinės žinios, jis godžiai skaito kitas knygas, domisi mokslo atradimais. Paprastas pažintinis interesas perauga į filosofijos interesą, ir tokio intereso tenkinimas pamažu formuoja pažiūras. 18 – 19 metų jaunuolis tarsi iš naujo pažįsta save, savarankiškai radęs

atsakymą į daugelį pasaulėžiūros klausimų. Intelkto vystymasis nuo paauglystės iki jaunystės nueina tolimą kelią: nuo mąstymo priklausomumo iki mąstymo autonomijos. Ši aplinkybė mokytojams kartais sudaro nemažai sunkumų. Jaunuolis nepatenkintas šabloniškais, vadovėliškais atsakymais į daugelį klausimų. Jis kritikuoja standartinį mąstymą, kitaip negu mokytojas vertina įvykius. Tai rodo, kad vystosi sveika, mąstanti, kūrybinga asmenybė.

Aplinkos įtaka paauglio vertybinėms orientacijoms. Labai svarbu paauglystės periodu, kokie paauglio santykiai su tėvais. Nuo to priklauso, ar paauglys pasitikės tik bendraamžiais, ar ir tėvais. Paprastai iš tėvų jie „pasiima“ sistemą, kurią sudaro vertybinės orientacijos, moraliniai principai ir poelgiai, kreipiasi į juos patarimo, kaip spręsti problemas, iškylančias įvairiomis gyvenimo situacijomis. Su bendraamžiais paaugliai tariasi asmeniniais, konkrečiais, „momentiniais“ klausimais: mada, jaunimo bendravimo formos, kalbos manieros ir kt.

Tėvų įtaka paaugliams tuo stipresnė, kuo geresni tarp jų santykiai, kuo daugiau jų bendravimas pagrįstas atvirumu, abipuse meile ir pasitikėjimu. Tada paaugliai nejaučia baimės būti nesuprasti, patiki tėvams savo pačias slapčiausias paslaptis. Todėl tėvai privalo turėti labai turtingą ir išlavintą vertybių sistemą, o svarbiausia – ne tik jas išpažinti, bet jomis gyventi, nes paauglys iš karto pastebės netikrumą. Kita vertus, vaikas turi žinoti, kad jis gali patikėti tėvams savo pačias slapčiausias paslaptis, kad tėvai gali būti patikimais draugais (Leliūgienė, 1997, p.77).

Šeimų skyrybos šiuo metu tapo įprastu reiškiniu, tačiau jų pasekmės išliko toks pat skausmingos tiek tėvams, tiek vaikams. Psichologai pripažįsta, kad vaikui tėvų skyrybos – rimta psichologinė trauma, kuri gali sukelti elgesio problemų, nervinių – psichinių sutrikimų. Pradžioje vaikai neigia problemą, gali meluoti, apsimetinėti, kad nieko neįvyko. Gali būti nepaklusnūs, išlieti pyktį mokykloje. Supratus, kad tėvai tikrai išsiskyrė ir jų nebepavyks sutaikyti, ateina depresijos laikotarpis. Vaikai jaučiasi vieniši, niekam nereikalingi, apleisti, kartais tampa dviejų šeimos pusių sąskaitų suvedinėjimo įrankiu. Tokiu periodu, jei vaikas neras atramos, palaikymo, jis lengvai gali pasiduoti kitų įtakai (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

Kad nepilnose šeimose vaikui kyla problemų, nestebina, tačiau į narkomanijos, alkoholizmo rizikos grupę patenka ir vaikai iš inteligentų šeimos. Neretai bėga iš namų ar net bando žudyti vaikas, kurio šeimoje santykiai atrodo pakankamai geranoriški ir vaikui, regis, nieko netrūksta. S. Gurskis teigia, kad „priešydinė būsena, kurioje vyrauja baimės, įtampos ir psichinio skausmo jausmas, dažnai būdinga paaugliams iš inteligentiškos šeimos, turinčios geras materialines sąlygas. Tėvai jį išlaiko, bet jiems trūksta laiko arba mokėjimo auklėti. Todėl vaikui susidaro nemažas įvairių poreikių tenkinimo deficitas, ypač saugumo poreikio, poreikio būti mylimam ir mylėti, pripažinimo, sėkmės, nepriklausomumo bei naujų patirčių poreikių“ (Gurskis, 1996). Dėl nepatenkintų minėtų poreikių mokinys, nors yra inteligentiškas ir daug

žino, neigiamai žiūri į mokyklą ir mokymąsi, nemandagiai elgiasi su mokytojais. Jis niekina tėvus, ir kitus kaip „bjauraus suaugusiųjų pasaulio atstovus“, nieko siekti nebenori, nes „viskas neturi prasmės“(Gurskis, 1996).

Psichologas A. Maslow dar 1954 m. paskelbė teoriją apie asmenybės poreikių hierarchiją. Jis teigia, kad motyvacija yra penkių pagrindinių poreikių – fiziologinių, saugumo, socialinių, pagarbos, saviraiškos – funkcija (Suslavičius, 1995).

Vaikai, su kuriais mažai bendraujama, nesijaučia saugūs ir patiria įtampą kaip ir vaikai, patiriantys fizinį ar emocinį smurtą, jaučiantys būtiniausių materialinių (maisto, drabužių, mokymosi ir laisvalaikio priemonių) poreikių patenkinimo stygių. Nuolatinę įtampą jaučiantis asmuo negali motyvuotai siekti savirealizacijos.

L.Bulotaitė (1996) pažymi, kad tiriant vaikų nerimą ir neurozes, pastebėta, jog daugumoje atvejų pagrindinė priežastis – nepalanki šeimyninė situacija. 4, 4 proc. – mušimas, 5,1 proc. – pedagoginis apleistumas, 5,9 proc. – neteisingas auklėjimas, 25 proc. – šeimyniniai konfliktai. Aukštas konfliktiškumo lygis yra girtaujančiose šeimose: 29 proc. – dažni bernai, įžeidinėjimai, 64 proc. – nuolatiniai konfliktai, muštynės. Tokiose šeimose vaikai negali jaustis saugūs. Įskaitant faktą, kad kas trečia šeima Lietuvoje susiduria su piktnaudžiavimo alkoholiu problema, galima teigti, kad tai viena skaudžiausių visuomenės problemų turinčių įtakos vaikų elgesiui (Bulotaitė, 1996).

Pastaruoju metu Lietuvoje vis aktyviau keliami viešumon vaikų patiriamo smurto klausimai. Tiesa yra ta, kad neretai labiausiai savo vaikus skriaudžia patys tėvai. O juk tėvai turėtų užtikrinti vaiko saugumą. Dažnai tėvai net neįsivaizduoja, kad skriaudžia savo vaikus, nes tradiciškai vienoks ar kitoks netinkamas tėvų elgesys su vaikais yra pateisinamas ar net skatinamas: pvz., vaiko drausminimas jį gąsdinant arba mušant. „Tyrimų duomenys rodo, kad savo vaikus muša kas antras turintis vaikų Lietuvos gyventojas. Vaikai patiria skriaudą ne tik, kaip dažniausiai įprasta manyti, asocialiose šeimose, bet ir „gerose“, „socialiai sėkmingose šeimose“ (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000, p. 32).

Smurtą vaikai patiria ne tik šeimoje, bet ir kitoje jam artimoje aplinkoje – mokykloje, kieme, iš giminaičių, pedagogų, klasės draugų ir visai nepažįstamų žmonių. Seksualinės prievartos faktai taip pat rodo, kad dažniau seksualiai vaikai išnaudojami artimų, gerai pažįstamų žmonių (tėvų, patėvių, brolių, dėdžių, senelių, šeimos draugų, kaimynų, mokytojų...) nei visai svetimų, dažniausiai todėl, kad artimais žmonėmis vaikai labiau pasitiki ir lengviau jiems paklūsta (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

Tam tikra slopinimo ir muštro forma, nebūtinai įgaunanti fizinės prievartos ar psichinio teroro bruožų, yra įsitvirtinusi ne tik tėvų – vaikų santykiuose, bet ir mokytojų santykiuose su mokiniais, viršininkų su pavaldiniais, net neformalios grupės lyderio santykiuose su eilinais

grupės nariais. Dažniausiai tuo siekiama paklusnumo, bet pasiekama visai kito – negatyvaus prisitaikymo prie kitų žmonių. Perdėtą nuolankumą ir paklusnumą psichologai apibrėžia kaip „agresiją prieš save patį“. Tokia destrukcija gali baigtis asocialiu elgesiu ar net savižudybe (Dvilinskaitė, 2000).

Kai „auklėjimo objekto“ troškimai, protestai ir iniciatyvos slopinami arba ignoruojami, suformuojamas „netikras Aš“, kuris visuomet stengsis prisitaikyti prie kitų žmonių intencijų ir lūkesčių, susijusių su jo asmeniu, tačiau savo paties norų taip ir liks neišsąmoninęs. Pasak psichologų, aplinkinių žmonių reakcijos, su kuriomis susiduria neautonomiška asmenybė, joms nuolat primena jų problemas ir nerimą, situacija darosi vis nepakenčiamesnė ir netikresnė ir gali ateiti tokia diena, kai „slopinamasis“ ims nekęsti visų, nuo kurių buvo priklausomas, kuriems turėjo įtikti. Užplūdusio nerimo ir baimės (su kuriais neįstengia susidoroti ir nėra, kas padėtų tai padaryti) akivaizdoje dažniausiai pirmenybė teikiama draugijai, kurios narių emocinė būseną panaši. Baimė yra svarbus veiksnys žmonėms burtis į grupes. Kita vertus, deformacijas patyrusiomis asmenybėmis labai lengva manipuliuoti. Manipuliacija – tai psichinė prievarta, kuriai atsispirti reikia didelių valios pastangų. „Valios ugdymas mūsų visuomenėje yra labiausiai apleista sritis. Valios stoka iš dalies lemia ir epideminį narkomanijos plitimą“. Prievartą gali patirti kiekvienas vaikas, kad ir kokia amžiaus, lyties, socialinio sluoksnio būtis, tačiau tam tikra vaikų grupė yra dažniau skriaudžiama. Tai „kitokie“ vaikai, kurie išsiskiria iš bendraamžių savo fizinėmis ar psichinėmis savybėmis (pvz. hiperaktyvūs vaikai, storuliai, vaikai su negalia), nenorimi, nelaukti vaikai, socialiai izoliuotų šeimų vaikai (pvz. nusikaltėlių, psichinių ligonių šeimos), vaikai iš šeimų, kur vyksta ryškūs socialiniai pasikeitimai (pvz. staigus praturtėjimas ar atvirksčiai) (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000, p. 37).

Šalia fizinės prievartos egzistuoja ir emocinė prievarta. Emocine prievarta vadinamas vaiko sugebėjimų, jo savęs vertinimo tyčinis griovimas, menkinimas, dėl to sutrinka vaiko prisitaikymas prie aplinkos bei tarpasmeniniai santykiai. Emociniai prievartai galima priskirti tokius reiškinius: pasityčiojimą, žodinę agresiją, gąsdinimą, nuolatinį blogos savijautos sukėlimą, vertimą jaustis kaltu, nors tam nėra objektyvaus pagrindo.

Tiek fizinio, tiek emocinio smurto galimos pasekmės: baimė, nerimas, nuotaikų svyravimas, žalingi įpročiai (rūkymas, alkoholio, narkotikų vartojimas).

Didelę įtaką paauglio vertybinėms orientacijoms turi visuomeninė aplinka. Psichologai nurodo šiuos pagrindinius veiksnius, sąlygojančius alkoholio bei narkotinių medžiagų vartojimą (Gelžinytė, Gabalas, 2004, p. 241):

- Biologiniai veiksniai (organizmo, medžiagų apykaitos ypatybės, genetinės savybės);

- Socialiniai veiksniai (aplinka, kurioje paauglys gyvena, artimų žmonių požiūris ir elgesys; draugų, bendraamžių požiūris ir elgesys);
- Asmenybės ypatybės bei psichologiniai veiksniai (menkas savęs vertinimas, nepasitikėjimas savimi, nerimas, depresija).

Didžiulę įtaką paauglių elgesiui gali turėti ir reklama. Šiuolaikinėje visuomenėje žinios ir informacija, skleidžiama per spaudą, televiziją ir radiją daro milžinišką įtaką mūsų kultūrai ir visuomenės narių elgsenai. Reklama dažniausiai naudojama ne informuoti, bet įkalbėti ir motyvuoti – įtikinti žmones elgtis tam tikru būdu. Neretai reklama būna vulgari ir morališkai žeminanti. Dažnai ji sąmoningai apeliuoja į tokius motyvus, kaip pavydas, padėties troškimas, geismas. Reklama turi „užduoti“ – užslėptą žinutę, dažnai sąmoningai veikiančią, įrašytą apeliuojant į mūsų sąmoningą protą. Pagrindinės temos reklamuojant alkoholį ir tabaką – tai netiesioginis rūkymo ir alkoholio išgėrimo susiejimas su gero gyvenimo įvaizdžiu, sėkme, prestižu. Ir alkoholis ir tabakas pateikiami kaip normali ir pageidaujama gyvenimo dalis (Gelžinytė, Gabalas, 2004, p. 237).

V. Legkauskas (2001), remdamasis psichologų (Bandura, 1986; Ross ir Ross, 1963) nuostatomis, teigia, kad dažniausiai elgesio išmokstama stebint kitus. Išmokimas vyksta esant tokioms sąlygoms:

- Stebėtojas turi atkreipti dėmesį į elgesį modeliuojančio žmogaus veiksmus ir jų padarinius;
- Matytas elgesys turi būti išsaugotas atmintyje;
- Stebėtojas turi būti pajėgus (fiziškai, įgūdžių ir panašiomis prasmėmis) pakartoti matytą elgesį;
- Kad pakartotų matytą elgesį, žmogus turi būti atitinkamos motyvacinės būsenos (jei nori miego, agresyvaus elgesio turbūt nekartosi);
- Kad matytas elgesys būtų pakartotas, situacijoje turi būti užuominų, kurios „primintų“ matyto elgesio pakartojimo/panaudojimo galimybę.

Todėl visai tikėtina, kad reklama ir smurtas, transliuojami per televiziją, turi didelės įtakos paauglių elgesiui. Matlin (1995) atlikta tyrimų apžvalga rodo, kad televizijos ekrane matoma agresija padidina agresyvaus žiūrovų elgesio tikimybę (cit. pagal Legkauskas, 2001, p. 77). Per televiziją matoma agresija veikia trejopai: 1) padidina agresyvaus elgesio tikimybę; 2) pripratina prie smurto ir agresijos, padaro žmogų mažiau jautrų smurtui; 3) formuoja atitinkamus žmogaus įsitikinimus apie socialinę realybę – kasdien matomas smurtas verčia manyti, kad tai yra įprastas, niekuo neatgrasus ir tinkamas būdas spręsti problemas.

Neformalios grupės poveikis paaugliui dažniausiai būna daug didesnis negu šeimos ar mokyklos. Grupė suformuoja savotiškas moralines, dorovines elgesio normas. Atsiranda ir

psichologinis spaudimas tiems grupės nariams, kurie išsiskiria savo elgesiu ar pažiūromis (Justickis, Navikas, 1995, p. 117).

Savęs vertinimo įtaka paauglio vertybinėms orientacijoms. Savęs vertinimas – tai individo savęs paties, savo galimybių, savybių ir vietos tarp kitų žmonių vertinimas. Nuo jo priklauso žmogaus santykiai su aplinkiniais žmonėmis, jo savarankiškumas, reiklumas sau, požiūris į savo laimėjimus ir nesėkmes (Bulotaitė, 1995, p.1).

Save gerbiantis žmogus jaučia savo svarbą, pasitiki savo kompetencija, sugeba paprašyti pagalbos. Nepakankamas savęs vertinimas įkalina žmogų nepasitikėjimo, vienatvės bei atstumties kiauote, jis tampa apatiškas tiek sau, tiek ir aplinkiniams. Paauglių elgesio ir mokymosi problemos dažnai kyla dėl neadekvataus savęs vertinimo – nepakankamo arba pernelyg gero. Neadekvatus savęs vertinimas deformuoja asmenybę, sudaro palankias sąlygas neigiamiems bruožams formuotis. Tyrimai rodo, kad neigiamas savęs vertinimas susijęs su nusikalstamumu, narkomanija, nepakankama motyvacija mokytis, siekti tikslų, nesugebėjimu prisitaikyti visuomenėje (Bulotaitė, 1995, p. 3).

Neigiamą įtaką vaiko ar paauglio savęs vertinimui turi negatyvūs kitų žmonių (tėvų, mokytojų) vertinimai, kurie ugdo vaiko nepasitikėjimą savimi. Nemažai mokytojų, vertindami mokinių elgesį, mokymąsi, dažniausiai orientuojasi į mokinių klaidas ir nesėkmes. Jei suaugusieji nesudaro sąlygų vaikui ištaisyti klaidas, išmokti, į jo veiklą žiūri neigiamai, iš aukšto, nekantriai, nuolat akcentuoja jo nesėkmes, vaikui stiprėja menkavertiškumo jausmas ir įsitikinimas, kad jis yra nevykėlis. Paauglystėje tokios nuostatos ypač išryškėja ir gali turėti neigiamos įtakos jaunuolių elgesiui, apsunkinti identiteto paieškas.

K.A. Trimakas (1997) teigia, jog žmogaus charakterį teigiamai motyvuoja religiniai idealai. Asmuo su religiniais išgyvenimais lengviau nugali vidines ir išorines kliūtis, tokias kaip egoizmas, tingėjimas, nepasitikėjimas savimi, baimė. Idealoji jėga yra galingiausias idealas, sukkeliantis stipriausius ir kilniausius motyvus siekti tikslo, veikti ir atlikti reikšmingus darbus. Remdamasis C.G.Jungu, autorius pabrėžia, kad religija ne tik gydo psichinius trūkumus, bet taip pat labiausiai integruoja žmogų, jungdamas sąmonę su pasąmonės archetipiniais procesais. Tokiu būdu žmogus greičiau subręsta, pasiekia pilnatvę (Trimakas, 1997, p.232).

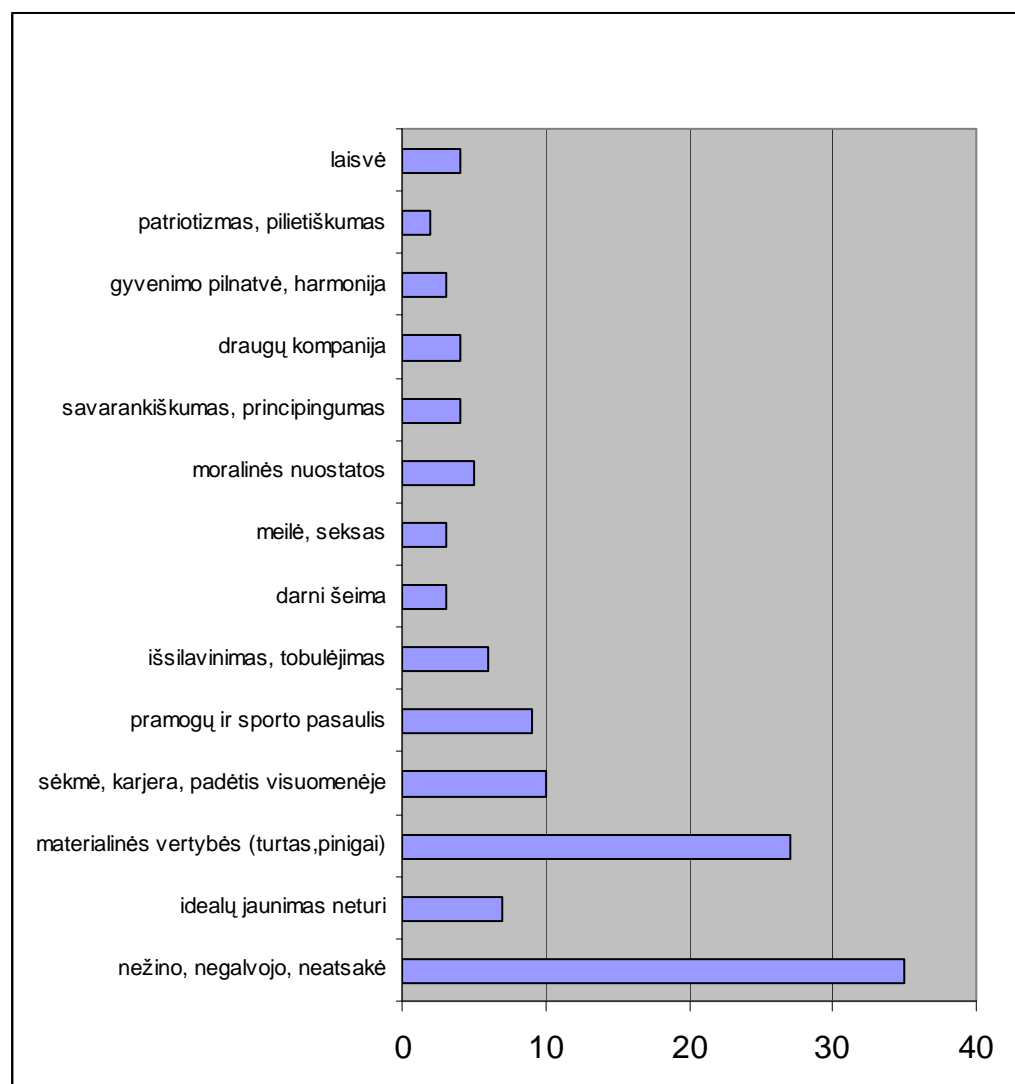
G. Maniukaitė. (2003), tyrusi akademinio jaunimo vertybines orientacijas, pastebi, kad autoritetais studentai dažniau laiko sportininkus ir pramogų verslo atstovus, negu politikus, mokslo, meno ar kultūros veikėjus. Studentai gana kritiškai vertina savo bendraamžių vertybes ir idealus, tačiau linkę kur kas geriau vertinti savo pačių idealus ir vertybes.

Patraukliausios šiuolaikinio jaunimo savybės dažniausiai buvo siejamos su bendravimo ypatumais. Tyrime dalyvavę studentai labiausiai vertino (24 proc.) laisvumą, humoro jausmą,

jaunų žmonių komunikabilumą. Patrauklia savybe gana dažnai (16 proc.) buvo laikomas nuoširdumas ir draugiškumas.

Vertindami savo idealus pirmoje vietoje daugelis studentų (27 proc.) pažymėjo materialines vertybes (turtą, pinigus, „gerą“ gyvenimą), dešimtadalis – sėkmę, karjerą, padėtį visuomenėje. Tokias vertybes kaip darnią šeimą, meilę, laisvę, moralines nuostatas, tobulėjimą svarbiausiomis laiko ne daugiau kaip 3 – 5 proc. apklaustųjų. (Maniukaitė G, 2003, p. 25).

Verta pažymėti ir tai, kad labai didelė dalis respondentų (35 proc.) visai neatsakė į šį klausimą arba atsakė apie tai nemąstantys, nežinantys. 7 proc. respondentų teigė, kad jaunimas idealų neturi. Tokie rezultatai verčia manyti, kad studentų vertybinės orientacijos nėra visiškai susiformavusios arba jie išgyvena krizę (žr. 3 pav.).

3 pav. Svarbiausios studentų vertybės (procentais)

(sudaryta darbo autorės pagal duomenis iš Maniukaitės, 2003, p. 25)

G.Maniukaitė (2003) daro prielaidą, kad idealo samprata nyksta visuomenėje apskritai: „Tikėtina, kad naujų idėjų stoka visuomenėje glaudžiai susijusi ne tik su skeptišku piliečių požiūriu į autoritetus, bet su pačios idealo sampratos nykimu. Kitaip tariant, jaunuoliai negali apibrėžti, ko siekia, ko nori ir ką realiai gali. Tokiu atveju dažniausiai pripažįstama, kad idealų nėra.“(Maniukaitė, 2003, p. 26).

Sociologijoje vertybės traktuojamos kaip vertybinis – norminis socialinio reguliavimo mechanizmo sąveikos elementas. Šiame mechanizme vertybės suvokiamos kaip tikslas, kuris turi būti įgyvendinamas socialinių sąveikų metu. Tada vertybės įgauna tam tikrą „energijos masę“, veikiančią žmogaus elgesį. Ši energetinį vertybinį poveikį sukelia interesų, poreikių, nuostatų sąveika su įvairiais aplinkos veiksniais (Urmonienė, 2003, p.29).

M.Urmonienė (2003) tyrė jaunimo marginalizaciją.

Marginalumo terminu įvardijama tarpinė individo padėtis visuomenės grupėje, klasėje, sąlygojama jo mažesnio ar didesnio socialinio aktyvumo. Šiuo metu vienas iš pagrindinių marginalumo bruožų – socialiai neapibrėžtas asmens tapatumas, kurį mėgina nustatyti pats asmuo, stengdamasis prisitaikyti prie tam tikrų visuomenės normų. Toks prisitaikymas (savo tapatumo paieška) prie visuomenės normų įgyvendinamas vertybiniu pagrindu (Urmonienė, 2003, p. 29).

Autorė daro išvadas, kad bendruomenėje jaunuoliams teikiama pagalba apima tik du svarbius aspektus: individualią konsultaciją ir materialinę pagalbą., bet stinga paslaugų, kurios skatintų jaunimą įsitraukti į visuomenės socialinę struktūrą.

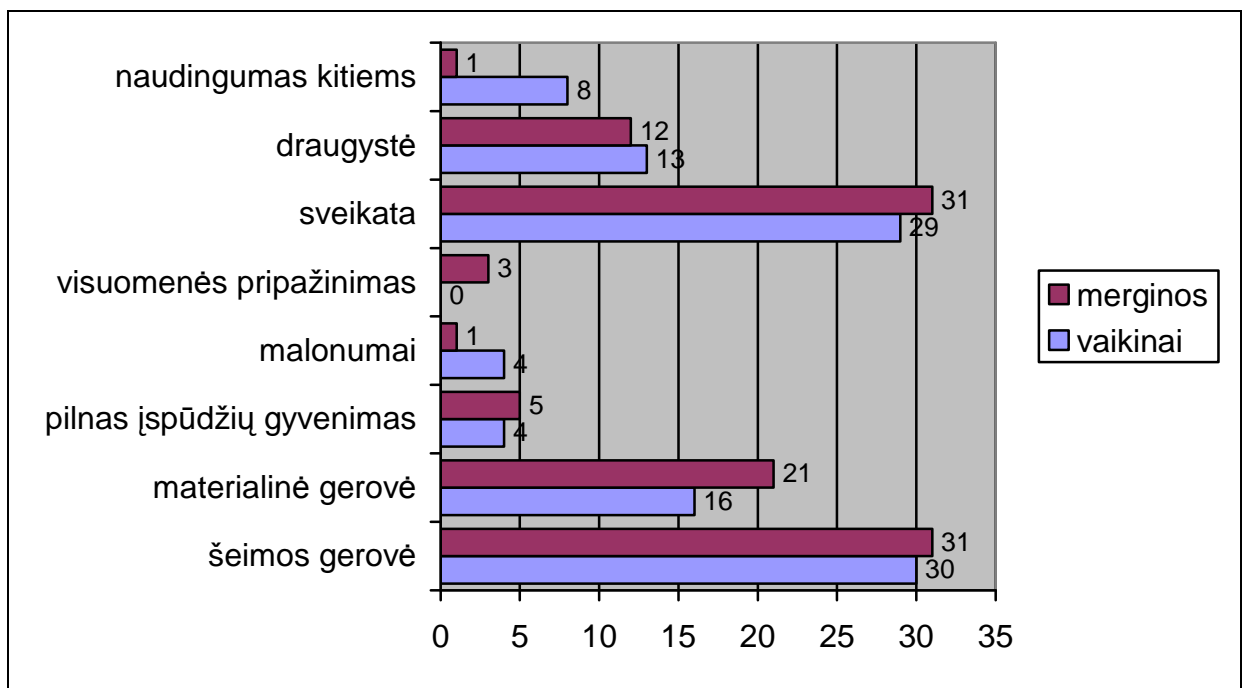
Artimiausioje aplinkoje vykstantys socialiniai procesai turi lemiamą reikšmę jauno žmogaus socializacijai. Nuo artimiausioje aplinkoje susiformavusių vertybinių nuostatų, elgesio stereotipų priklausys, kaip jaunuolis bus priimamas bendruomenėje: ar kaip žmogus, sugebantis savo veikla ir idėjomis praturtinti bendruomenės gyvenimą, ar kaip atstumtas, nereikalingas, savo elgesiu keliantis bendruomenės narių baimę ir nepasitikėjimą.

Jaunuolių asmenybės formavimuisi didelę reikšmę turi poveikis, susijęs su visuomenės požiūriu ir suteiktomis saviraiškos galimybėmis darbo ir išsimoklinimo srityje. Geresnę jaunimo integraciją į bendruomenę galėtų lemti įvairesnės socialinės pagalbos formos bendruomenėse, didesnis informuotumas, didesnė pedagogų įtaka formuojant vertybines orientacijas.

Asmens vertybinės orientacijos sudaro hierarchinę struktūrą, kuri nebūtinai atitinka visuomenėje paplitusią vertybių sistemą. Atskiru atveju žmogaus elgesį gali lemti formalus vertybių žinojimas, o ne asmeninė vertybinė orientacija. Tokiu atveju asmens elgesys labiau priklauso nuo situacijos ir sąlygų, o ne nuo vidinės vertybinės orientacijos (Goštautas, 2003, p.162).

Lietuvoje ypač aktuali jaunimo problema yra svaigalų vartojimas. Tai daugialypis socialinis reiškiny, apimantis ir įvairių jaunimo grupių dominuojančias vertybes, ir su sveikata susijusį elgesį – alkoholio, tabako, narkotinių medžiagų vartojimą.

A.Goštautas (2003) tyrė aukštesniųjų mokyklų studentų vertybines orientacijas. Tiek vaikinai, tiek merginos iš aštuonių vertybių svarbiausiomis laikė šeimą ir sveikatą, kiek mažesnę reikšmę teikė materialinei gerovei ir draugystei. Vaikinai dažniau negu merginos pirmą vietą suteikdavo malonumams ir naudingumui kitiems, o merginoms dažniau svarbiausias dalykas atrodė pilnas išpūdžių gyvenimas ir visuomenės pripažinimas. Pastarajai vertybei pirmenybės neteikė nė vienas vaikinai (žr. 4 pav.).

4 pav. Aukštesniosios mokyklos vaikinų ir merginų vertybinės orientacijos (pagal Goštautas, 2003, p.164)

Palyginus anksčiau analizuotą akademinio jaunimo vertybinių orientacijų tyrimą su aukštesniosios mokyklos moksleivių vertybinių orientacijų tyrimu, galima teigti, kad studentų vertybinės orientacijos nukreiptos į materialines gėrybes ir karjerą, o aukštesniosios mokyklos moksleiviai dažniausiai vis tik vertina šeimą ir sveikatą. Tačiau, kaip ir buvo minėta, ne visada vertybinės orientacijos nulemia elgesį. Nors daugelis tyrimo dalyvių vertina sveikatą, tačiau tik mažiau kaip pusė merginų (49 proc.) ir 35 proc. vaikinų nerūko. Alkoholio nevartoja tik dešimtadalis merginų ir 7 proc. vaikinų.

Apibendrinant galima teigti, kad paauglių vertybinių orientacijų formavimosi procesą nulemia tokie veiksniai: šeimoje dominuojančios vertybės, santykiai su artimiausiais žmonėmis, šeimoje patirtos skriaudos, smurtas; grupės, kuriai priklauso paauglys, vertybės; visuomenės

vertybės (reklama, aplinkinių elgesys ir kultūra) ir paties paauglio savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi; religiniai įsitikinimai. Besiformuojančios paauglio vertybinės orientacijos nulemia jo elgesį ne tik bendraujant su aplinkiniais, bet ir mokslo kaip vertybės atžvilgiu. Todėl verta išsamiau paanalizuoti, kaip paauglio elgesys lemia mokymosi motyvaciją.

1. 3. Motyvacija kaip esminis moksleivio mokymąsi lemiantis veiksnys

Paaugliai dažnai susiduria su didesnėmis ar mažesnėmis problemomis mokykloje. Viena iš jų – nepakankamas noras mokytis. Pedagogai įvairiais būdais siekia spręsti šią problemą, deja, ne visada sekasi taip, kaip norėtųsi. Siekiant padėti paaugliui, svarbu žinoti, kas lemia mokymosi motyvus.

1. 3. 1. Mokymosi motyvo samprata

Psichologijos žodyne (1993, p.177) motyvai (lot. *moveo* - judinu) apibūdinami kaip “veiklos stimulai, susiję su individo poreikių tenkinimu”. G.Butkienė ir A.Kepalaitės knygoje “Mokymasis ir asmenybės brendimas” (1996) motyvai apibūdinami kaip skatuliai, lemiantys jų pobūdį ir kryptį. Panašų motyvų apibrėžimą pateikia ir rusų mokslininkai. V.Kovaliov (1988) motyvais vadina veiklos ir elgesio paskatas, kylančias iš poreikių. A.Rean ir J.Kolominskij (1998) motyvu vadina vidinį asmenybės stimulą vienam ar kitam aktyvumo tipui (veiklai, bendravimui, elgesiui), susijusį su asmenybės poreikių tenkinimu.

Mokymosi motyvą L.Božovič (1972) apibrėžia kaip visa tai, kas skatina moksleivio aktyvumą per visą mokymosi procesą. A.Leontjev (1975) teigia, kad žinių troškimas pasireiškia kaip motyvas, kuriame slypi pažinimo poreikis. L.Rupšienė (2000) pažymi, kad paauglystėje dominuoja poreikis įsitvirtinti klasės kolektyve ir poreikiai, susiję su praktiniais gyvenimo tikslais, profesijos pasirinkimu.

Šitaip suvokdami motyvo esmę, turime pripažinti, jog motyvais gali tapti ir žmogaus poreikiai, tikslai, interesai, įsitikinimai, nuostatos, pažiūros, vertybės, idealai, emocijos, nes visi minėti asmenybės dariniai gali skatinti veikti.

Poreikis yra sąmoningas reikmės – vidinio arba išorinio trūkumo (biologinio, materialinio, kultūrinio ar dvasinio) – pergyvenimas ir tendencija jį pašalinti (Jovaiša, 1993, p.103). Poreikis kreipia individą į objektus, kurie būtini jo egzistencijai. Kartais kaip poreikiai suprantama visa tai, ką žmogus laiko esant jam reikalinga. Todėl verta analizuoti motyvo ir interesų, poreikių, tikslų, nuostatų, vertybių, emocijų sąsajas.

Motyvas – poreikis. Šiandien patys žinomiausi trys požiūriai į motyvo ir poreikio sąsają:

Motyvas yra ne pats poreikis, bet objektai (vaizdiniai, mintys), galintys patenkinti poreikį (Leontjev, 1975; Ševadrin, 1995; Jacikevičius, 1995; Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Kiti autoriai motyvą ir poreikį tapatina (Kovaliov, 1988; Jovaiša, 1994; Maslow, 1999).

L.Jovaiša (1994) pažymi, jog iš poreikio išauga su juo susiję įvairūs motyvai. Poreikis žadina interesą. Gyvas, stiprus interesas gali išaugti į polinkį. Kai subjektas patenkina poreikį, kyla emocijos, kurios savo ruožtu vėl skatina analogiškai veikti pagal jį. Iš poreikių, iš stiprių interesų išauga vertybės ir idealai. Taigi poreikiai ir iš jų kylantys interesai, emocijos, polinkiai, vertybės ir idealai, anot L.Jovaišos, yra motyvai.

Motivas – tikslas. Tikslu priimta laikyti veiklos rezultato išankstinį suvoktą vaizdinį (Psichologijos žodynas, 1993). Toks vaizdinys tampa stipria jėga, kai žmogus pradeda veikti.

Taigi tikslas gali įgyti motyvo statusą. Tačiau ne kiekvienas išankstinis suvoktas vaizdinys (t.y. tikslas) įgyja motyvuojančią galią, o tik toks, kuris siejasi su teigiamomis emocijomis. Priešingu atveju, jeigu tikslo siekimas sukelia daug neigiamų emocijų, jis negali arba netenka motyvuojančios jėgos (Rupšienė, 2000).

Motivas – interesas. Mokslininkai pažymi, jog be poreikių ir tikslų motyvais gali tapti interesai, įsitikinimai, vertybės, nuostatos, idealai, emocijos (Božovič, 1995; Rean ir Kolominskij, 1998; Gage, Berliner, 1994; Jovaiša, 1993 ir kt.). Interesas – susidomėjimas kuo nors, suteikiantis žmogaus veiklai tikslą, kryptį, padedantis orientuotis bei aptikti naujus faktus, geriau pažinti tikrovę (Psichologijos žodynas, 1993).

Pažymima, jog praktiniame lygmenyje terminas “mokymosi interesas” vartojamas kaip “mokymosi motyvo” sinonimas, nes realiai galima stebėti, kaip interesas įgyja motyvuojančią jėgą ir nukreipia žmogaus pažintinę veiklą. (L. Rupšienė, 2000).

Motivas – nuostata. Dauguma psichologų “nuostatą” apibūdina kaip tendenciją arba polinkį elgtis tam tikru būdu ir pažymi jos stiprią motyvuojančią galią bei svarbų emocinį aspektą, kurio pagrindu skiriamos teigiamos ir neigiamos nuostatos. Nuostata – žmogaus pasirengimas, polinkis vienaip ar kitaip suvokti kokį nors daiktą, numatyti situaciją, atlikti tam tikrą su objektu susijusią veiklą (Psichologijos žodynas, 1993, p.190). Susidaręs teigiama nuostata kokio nors objekto atžvilgiu, žmogus pasirengęs veikti taip, lyg šis objektas ar reiškinys būtų vertybė, dėl kurios reikia stengtis.

Motivas – vertybės. Vertybės yra “sudėtingos nuostatos, kurių turinį sudaro mintys, vaizdiniai ir emocijos apie daiktų ir reiškinių reikšmingumą asmenybėms ir grupėms“ (Jacikevičius, 1994, p.147). Laikantis išsilavinimą vertybe žmogus deda daugiau pastangų įgyti gerą išsilavinimą negu tas, kuris jo nevertina.

Vertybės siejasi su žmogaus poreikiais. Kai asmuo suvokia, jog kažkas kliudo jam patenkinti poreikį, jis laikomas nevertingu ir netgi žalingu. Ir priešingai, kai objektas padeda patenkinti poreikius tiesiogiai ar tikimasi, kad patenkins, - jis laikomas vertybe.

Nors kiekvienas žmogus formuoja savo vertybių sistemą, jis perima ir tos visuomenės, kuriai priklauso, vertybes. Taip pat yra ir su mokymosi vertybėmis: keičiantis visuomenės vertybėms, keičiasi ir pastarosios. Šio teiginio teisingumu galime įsitikinti prisimindami, kaip, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir vaduojantis iš tarybinės santvarkos bei jos padarinių, kinta mokymosi vertybės: daug vertingesniu laikomas anglų kalbos mokėjimas, kompiuterinis raštingumas, krikščionybės tiesų žinojimas ir kt. Taigi visuomenės pokyčiai lemia ir vertybių kaitą, dėl to – ir mokymosi motyvaciją (Rupšienė, 2000).

Motivas – emocijos. Emocijos individo “tiesioginis šališkas aplinkos reiškinių ir situacijų reikšmių išgyvenimas” (Psichologijos žodynas, 1993, p.75). Jos atspindi žmogaus santykį su daiktais, reiškiniais, kitais žmonėmis ir pačiu savimi. Kalbant apie žmogaus veiklos motyvaciją, itin svarbu įvertinti emocijų priklausomybę nuo poreikių. Kai veikla tenkinami poreikiai, kyla teigiami jausmai (džiaugsmas, malonumas, pasitenkinimas ir pan.), pastarieji skatina žmogaus aktyvumą, pasitikėjimą savimi bei veiklumą. Jei veikdamas žmogus nepatenkina savo esminių poreikių, kyla neigiami jausmai (atsižvelgiant į situaciją – baimė, sielvartas, nepasitenkinimas ir pas.), o pastarieji slopina individo aktyvumą, kartais tiesiog paralyžuoja jo valią, sukelia pasipriešinimo reakcijas ir nenorą ką veikti.

Galima pažymėti, kad tiek motyvo, tiek motyvacijos apibrėžimai yra skirtingai pateikiami įvairių autorių, ir kol kas nėra vienodo šių terminų apibrėžimo. 1 lentelėje pateikiami kelių autorių motyvacijos apibrėžimai.

1 lentelė

Motyvacijos apibrėžimai (sudaryta darbo autorės)

Autorius	Metai	Motyvacijos apibrėžimas
Jovaiša L.	1993	Procesas, reguliuojantis asmenybės veiklą ir santykius su aplinka motyvų kaitos pagrindu
Butkienė G., Kepalaitė A.	1996	Veiksmų bei elgesio žadinimas ir skatinimas, vykstantis žmogaus psichikoje.
Myers D.G.	2000	Jėgos, kurios teikia energiją ir nukreipia elgesį.
Zimniaja I.	1999	Veiklos skatulių sistema ir aktyvumo šaltinis.

Apibendrinant būtina pažymėti, kad pedagogikoje yra svarbus ne tik motyvo esmės ir raiškos įvairovės supratimas, bet ir žinojimas, jog motyvai nėra statiški. Jie atsiranda skatinami tam tikrų veiksmų, vystosi, todėl juos galima sąlygoti. Ypač aktualu tyrinėti, kokie veiksniai ir kaip lemia mokymosi motyvus.

1. 3. 2. Mokymosi motyvai, jų veiksmingumas, motyvacijos rūšys.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktos motyvo sąvokos aptarties, motyvais gali būti asmens poreikiai, interesai, tikslai, vertybės ir pan. Galimi įvairūs poreikių skirstymai:

Pagal kilmę poreikiai skirstomi į gamtinius (atitinka biologinius ir fizinius) ir kultūrinius (t.y. priklausančius nuo kultūrinių tradicijų).

Pagal objektų pobūdį poreikiai skirstomi į materialius ir dvasinius.

Poreikiai taip pat gali būti *asmeniniai* (atskirų individų) ir *asmeniniai – visuomeniniai* (būdingi ne tik atskiriems individams, bet ir jų grupėms) (Jacikevičius, 1995).

L.Jovaiša (1993) pateikia tokią mokymosi motyvų klasifikaciją (žr. 2 lentelėje).

2 lentelė

Mokymosi motyvų klasifikacija (pagal Jovaišą, 1993)

Klasifikavimo pagrindas	Motyvų grupė	Pavyzdžiai
Pagal ryšį su objektu	Pirminiai (tiesioginiai)	Kai mokomasi dėl įdomumo, dirbama dėl funkcinio smagumo, kai laukiama sensacijų, džiaugiamasi sėkme.
	Antriniai (netiesioginiai)	Kai skatina veikti ne pati veikla, bet pašaliniai dalykai. (pažadėta dovana, noras suteikti kam nors džiaugsmo, noras būti naudingu visuomenei).
Pagal aktualumą	Dispoziciniai	Nuostatos, vertybinės orientacijos, idealai, įsitikinimai, pažiūros.
	Aktualieji	Atoveiksmis į išorinį pasaulį.
Pagal sąmoningumą	Sąmoningi	Kai moksleivis geba atskleisti mokymąsi skatinančias priežastis.
	Mažai sąmoningi	Nuostatos.
	Nesąmoningi	Nesąmoningas pasidavimas grupės nuostatoms, pažiūroms.

Taigi matome, jog L.Jovaiša mokymosi motyvus klasifikuoja pagal tris požymius: ryšį su objektu, aktualumą ir sąmoningumą. Pagal ryšį su objektu skiriamos tiesioginių ir netiesioginių motyvų grupės, pagal aktualumą išskiriami aktualieji, kaip atoveiksmis į išorinį pasaulį, ir dispoziciniai, nulemti pažiūrų, įsitikinimų. Pagal sąmoningumą skirstydamos mokymosi motyvus, autorius išskiria mažai sąmoningus, sąmoningus ir nesąmoningus, nes paauglio ar vaiko pasidavimas grupės, draugų įtakai ir jų vertybių perėmimas gali būti nesąmoningas.

A.Rupšienė (2000) pateikia tokią mokymosi motyvų klasifikaciją (žr. 3 lentelėje). Kaip matome iš lentelės, autorė analizuoja socialinius ir pažintinius mokymosi motyvus. Socialiniai motyvai skirstomi į siaurus (individo siekis įsitvirtinti visuomenėje), plačius (mokymosi reikšmingumo suvokimas) ir socialinio bendradarbiavimo. Pažintiniai motyvai skirstomi panašiu principu į plačius, mokomuosius (t.y. siauresnius) ir savišvietos.

3 lentelė

Mokymosi motyvų klasifikacija

(sudaryta darbo autorės, remiantis A. Rupšienės (2000) teorine medžiaga)

Motyvų grupė	Turinys
Platus socialiniai motyvai	Pareiga, atsakomybė, mokymosi socialinio reikšmingumo suvokimas.
Siauri socialiniai motyvai	Siekis užimti tam tikrą padėtį visuomenėje ateityje, būti pripažintam, gauti atitinkamą atlygį.
Socialinio bendradarbiavimo motyvai	Savo vaidmens bei pozicijos klasėje įtvirtinimas, orientacija į įvairius bendradarbiavimo su aplinkiniais būdus.
Platus pažintiniai motyvai	Domėjimasis aplinka, pasitenkinimas mokymosi veikla.
Mokomieji pažintiniai motyvai	Orientacija į žinių įgijimo būdus, konkrečių mokomųjų programų supratimas.
Savišvietos motyvai	Orientacija į papildomų žinių įgijimą.

Motyvus iš dalies nulemia poreikiai. Skiriami vidiniai ir išoriniai poreikiai. *Išoriniai* poreikiai yra sąlygoti besikeičiančios visuomenės ir gyvenimo realijų reikalavimų.

Motyvai atsiranda ir vystosi priklausomai nuo tėvų siekimų, paskatinimo, aplinkos įtakos. Motyvai sukuria bendrą nusiteikimą mokytis. Jei žmogus neturi pakankamai motyvų, savo tikslo nepasieks niekada.

Beveik visiems būdingi vadinamieji „vidiniai“ mokymosi motyvai.

Vidiniai mokymosi motyvai yra patys stipriausi. Vidinius mokymosi motyvus stiprina:

1. Siekis įgyti kompetencijos. Jei užduotys bus bereikšmės, beprasmės, nevers tobulėti, žmogus nejaus poreikio jas užbaigti. Taigi suteikti kompetencijos gali tik turinti prasmingą struktūrą veikla. Kuo dažniau besimokantysis pastebi savo mokymosi rezultatų kokybę, tuo labiau stiprėja jo noras ir toliau tai gerai daryti.
2. Tarpusavio sąveika. Noras bendrauti (socialinis motyvas) yra vienas iš reikšmingiausių mokymosi motyvų. Drauge su kitais siekiant tikslo, išmokstama geriausiai ir įgyjama daugiausiai kompetencijos.
3. Savarankiškumas. Vidinę motyvaciją labai skatina individualiai pasirinkti darbai, paties vertinamos užduotys, savarankiškas užduočių atlikimas ir nepriklausomybė.
4. Pasiiekimai. Kai besimokančiajam sekasi, jis supranta, kad tai priklauso nuo jo įdėtų pastangų, ir labiau stengiasi, kad pasiektų tikslą (Linkaitytė, Širvaitytė, 2000).

A.Rupšienė (2000), remdamasi A.Juška (1976), pateikia tokius paauglių mokymosi motyvų lygmenis (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

Paauglių mokymosi motyvų lygmenys
(sudaryta darbo autorės, remiantis A.Rupšienės (2000) teorine medžiaga)

Motyvas	Motyvą įtakojantys poreikiai
Ateities motyvas	Noras įgyti tam tikrą profesiją, turėti galimybę mokytis aukštojoje mokykloje, išaugti išsilavinusiu žmogumi, būti naudingam visuomenei.
Prestižo motyvas	Geru mokymusi siekiama užimti garbingą vietą klasės, mokyklos kolektyve, šeimoje, tarp bendraamžių.
Pažintiniai interesai kaip mokymosi motyvas	Mokomasi, kai įdomiai, patraukliai dėstoma; kai atskleidžiamas naujas, nepatirtas pasaulis; kai įgytos žinios pasirodo svarbios praktikoje; kai įveikus sunkią užduotį, jaučiamas pasitenkinimas.
Pareigos motyvas	Šis motyvas nusakomas asmenybės vietos gyvenime, visuomenėje suvokimu;

	pasirengimu vykdyti visuotinai priimtas moralės normas; pasiruošimu naudoti jėgas, reikalingas sunkumams įveikti.
Autoriteto įtakos motyvas	Mėgstamo, gerbiamo žmogaus įtaka
Prievartos motyvas	Mokomasi, siekiant išvengti galimų nemalonumų šeimoje, mokykloje.

Kaip matyti iš pateiktos mokymosi motyvų klasifikacijų įvairovės, moksleivio mokymąsi gali lemti įvairūs motyvai. Vieni motyvai labiau skatina mokytis, kiti – mažiau.; vieni motyvai turi daugiau motyvacijos galių jaunesniame mokykliniame amžiuje, kiti – vyresniajame, paauglystėje.

Nuo savęs vertinimo labai priklauso žmogaus mokymasis, veiklos aktyvumas ir asmenybės raida. Nepakankamas per daug ar geras savęs vertinimas sukelia mokymosi problemas. Dabar dažniau pasitaiko savęs nuvertinimas, pasireiškiantis nepasitikėjimu savimi, jautriu reagavimu į kritiką, išgyvenimu dėl nesėkmių. Mokymosi aplinka taip pat gali turėti įtakos mokymosi motyvacijai, nes mokymosi aplinka veikia tiek fizinį (kokia technologija naudojama, kokia mokymo medžiaga, kokia mokymo aplinka), tiek socialinį (kokia mokinio nuotaika, mokytojo vaidmuo, klasės nuotaika, kokia mokinių tarpusavio santykių kultūra, koks nusiteikimas mokytis) aspektus.

Apibendrinant galima konstatuoti:

- Išoriniai mokymosi motyvai (tėvų spaudimas, noras užimti tam tikrą vietą visuomenėje) gali būti veiksmingi, tačiau nustojus veikti šiems veiksniams (vyresniame amžiuje moksleiviai mažiau paiso tėvų nuomonės, matydami, kad išsilavinimas ne visada suteikia galimybę gauti prestižinį ir gerai apmokamą darbą) praranda aktyvumą.
- Vidiniai mokymosi motyvai yra daug vertingesni, jų skatinimas daug reikšmingesnis. Savirealizacijos, žinių siekis išlieka net tada, kai išoriniai motyvai susilpnėja.

1. 3. 3. Motyvacijos teorijų taikymo ugdymo praktikoje ypatumai

Paanalizuosime keletą motyvacijos teorijų.

A.Maslow (1990), analizuodamas motyvacijos ir asmenybės ryšį, pateikia poreikių hierarchijos teoriją. Pagal ją, žmogus – norintis individas. Jis turi įgimtą norą tenkinti poreikius.

A. Maslow išskyrė poreikius, kurie bendri visiems žmonėms:

Fiziologiniai poreikiai. Tai oro, vandens, maisto, sekso poreikiai.

Saugumo poreikiai. Tai poreikiai jaustis emociškai ir fiziškai saugiam, turėti namus, rūbus, atsiriboti nuo rūpesčių.

Socialiniai poreikiai. Tai poreikiai draugauti, mylėti.

Pagarbos poreikiai. Tai poreikiai būti gerbiamam, pripažintam, pastebėtam, kitokiam nei visi.

Saviraiškos poreikiai. Tai poreikiai realizuoti save, tapti tuo, kuo tik asmuo gali tapti.

Šie poreikiai, pasak A. Maslow (1990), atsiranda pakopa po pakopos: kai patenkinami fiziologiniai poreikiai, atsiranda saugumo, kai patenkinami šie, atsiranda socialiniai, ir taip toliau. Todėl A. Maslow penkias poreikių kategorijas sujungė į hierarchiją.

5.pav. A.Maslow poreikių hierarchija (pagal Maslow, 1990)

Pagal A.Maslow (1990), fiziologiniai, saugumo, socialumo ir pagarbos poreikiai nukreipti į išorę. Tuo tarpu saviraiškos (saviaktualizacijos) poreikis yra vidinis, t.y. poreikis tobulėti, visiškai atskleisti savo galimybes, todėl jis niekada visiškai nepatenkinamas, tad ir asmenybės augimas – nesibaigiantis procesas.

C. Alderfer poreikių teorija nurodo tris svarbiausias poreikių grupes: egzistencijos, giminystės ir augimo (Jucevičienė, 1996).

Egzistencijos poreikiai atitinka A.Maslow fiziologinius poreikius ir materialinę saugumo poreikių dalį. Antra pakopa – giminystės poreikiai, apimantys saugumo (žmonių tarpusavio santykiai) ir socialinius poreikius. Viršūnėje yra augimo poreikiai, kuriuos sudaro pagarbos ir saviraiškos poreikiai. Ši teorija skiriasi nuo A.Maslow pateiktosios tuo, kad nenustato tokios griežtos poreikių hierarchijos, kai žemesnio lygmens poreikiai turėtų būti patenkinti, prieš tenkinant aukštesniojo lygmens poreikius. Pagal C. Alderfer, kelios poreikių grupės gali veikti vienu metu.

D. C. McClelland poreikių teorija sutelkia dėmesį į 3 motyvacinius modelius, atspindinčius asmens kultūrinę aplinką (šeimą, mokyklą, tikybą, informaciją):

sėkmės (pasiekimo) motyvacinis modelis – paremtas žmonių pastangomis įveikti iššūkius ir kliūtis, siekiant tikslų. Pasiekimai svarbūs dėl individo vystymosi ir tobulėjimo, o ne dėl apdovanojimo ir atlyginimo;

narystės (vienijimo) motyvacinis modelis – remiasi pastangomis vienyti žmones socialiniu pagrindu. Svarbūs tarpasmeniniai santykiai, bendradarbiavimas.

valdžios motyvacinis modelis – remiasi siekiu daryti įtaką žmonėms ir situacijoms.

Vėliau McClelland išskyrė ketvirtąjį, *kompetencijos*, motyvacinį modelį, kuris remiasi pastangomis dirbti kokybiškai, meistriškai, taip pasiekiant vidinį pasitenkinimą ir aplinkinių pagarbą (Jucevičienė, 1996).

H. A. Murray pristatė akivaizdžių poreikių teoriją. Ši teorija apibrėžia poreikius kaip pasikartojančius interesus. Murray nuomone (Jucevičienė, 1996), poreikiai nėra griežtai hierarchiniai, todėl jo teorijai būdingas tam tikras lankstumas: žmogus tuo pačiu metu gali būti motyvuojamas daugiau nei vieno poreikio, poreikiai gali kirstis vienas su kitu.

P. Jarvis (1993) papildė A.Maslow sukurtą poreikių piramidę dar vienu vidiniu poreikiu – poreikiu mokytis. Šio poreikio svarbą P.Jarvis pastebi, asmenybei susidūrus su šiuolaikinės visuomenės reikalavimais. Mokymosi poreikiai iškyla, kai patiriama netikėtumai, sutrikimai, socialinių reikšmių sistemos neadekvatumai. Šiuolaikinė visuomenė, pasak P. Jarvio, gali būti pavadinta besimokančiąja visuomene, nes naujos, nežinomos situacijos nuolat sąlygoja kiekvieno žmogaus patirtį. Žmonės pradeda abejoti, ir šios abejonės skatina juos patirti potencialų mokymosi situacijų, kada tikrai galimas jų biografijos atsiejimas nuo jų patirties – taip jie vėl tampa atviri mokymui.

M. S. Knowles (1993), apibendrinamas visas motyvacijos (poreikių) teorijas, ypač išskyrė mokymosi poreikį. Mokymosi poreikį jis įvardija kaip skirtumą, neatitikimą tarp to, ką žmogus žino (jo kompetencijos), ir to, ką nori žinoti (aukštesnis kompetencijos lygis). M.S.Knowles nurodo, kad suaugusio žmogaus poreikį nulemia keli poreikiai ir jų grupės. Pirmiausia tai poreikis visiškai save realizuoti (saviaktualizacija). Šis poreikis pripažįstamas universaliu žmogaus poreikiu, be to, tai būtina sąlyga ir psichinei sveikatai. Kitas svarbus poreikis, anot M.S.Knowles, yra poreikis brandai.

Egzistuoja daug motyvacijos teorijų, tačiau pagal žmogaus elgesio priežasčių aiškinimą visas jas sąlyginai galima skirti į kelias grupes (žr. 5 lentelę, 36 psl.). Lentelėje apibūdinti ir šių teorijų taikymo ugdymo praktikoje ypatumai.

Motyvacijos teorijos ir jų taikymas ugdymo praktikoje
(pagal Rupšienę, 2000, p. 34)

Teorijos	Požiūriai į žmogaus elgseną	Taikymas ugdymo praktikoje
Bihevioristinė operantinio determinavimo teorija	Elgsena – reakcija į išorinius pastiprinimus, susijusi su situacijos ypatumais.	Pastiprinimais siekiama pageidautino moksleivių mokymosi (dėmesys pamokų metu, rūpestingas užduočių atlikimas).
Poreikių teorija	Reakcija į jaučiamą vidinių poreikių spaudimą	Užtikrinama, kad konkuruojantys poreikiai būtų patenkinami arba nors netrukdytų pasireikšti aukštesniems poreikiams – meistriškumo ir pasiekimo; programos ir instrukcijos sudaromos taip, kad tenkintų esamus poreikius.
Tikslų teorija	Reaktyvumas ir proaktyvumas formuojant tikslus, siekiant tenkinti poreikius ir troškimus.	Klasės klimato, programų, instrukcijų, vertinimo praktikos koordinavimas, siekiant skatinti, kad moksleiviai patys išsikeltų mokymosi tikslus, o ne vien tik užduoties atlikimo arba darbo vengimo tikslus.
Vidinės motyvacijos teorija	Autonomiškumas išsikeliant tikslus ir reguliuojant veiksmus, paremtas interesų tenkinimu.	Pabrėžiamas su moksleivių interesais susijęs ugdymo programų turinys ir mokymasis; sudarymas sąlygų moksleiviams patiems pasirinkti, ko mokytis ir koku būdu.

Kiekviena iš šių teorijų įneša savitą indėlį į ugdymo tikrovės tobulinimą ir yra vertinga ugdymu požiūriu. Pedagogai, siekdami stiprinti paauglių mokymosi motyvaciją, turėtų atsižvelgti į visų šių teorijų rekomendacijas.

Mokymosi motyvacija „padeda mokiniui orientuotis į tikslą, suvokti, kiek laiko reikės tikslui pasiekti, ar reikės pastiprinimo ir kokio, aktualizuoja būtinas mokinio žinias, sugebėjimus ir įgūdžius, pažadina jo jautrumą pagalbai iš išorės, turi įtakos mokymosi kokybei ir mokymosi pasekmėms“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 226).

L.Jovaiša mokymosi motyvaciją vadina „vidinių mokymosi paskatų sistema ir jų vykimu“ (Jovaiša, 1993, p. 128).

Mokymosi motyvacijos skatinimo problemą sunkina tai, kad pačių motyvų neįmanoma stebėti. Apie moksleivių mokymosi motyvus dažniausiai sprendžiama iš jų požiūrio į mokymąsi. Pagal įsitraukimą į mokymąsi skiriami tokie požiūriai (Rupšienė, 2000, p. 32):

- Neigiamas abejingas arba neutralus (būdingi siauri ir skurdūs mokymosi motyvai, silpnas susidomėjimas mokymosi veikla, negebėjimas iškelti tikslų, orientacija į pažymį, nenoras mokytis, neigiami santykiai su mokykla ir mokytojais; abejingi santykiai – tokie pat, bet pripažįstami moksleivių gebėjimai ir galimybės pasiekti geresnių rezultatų);
- Teigiamas – 1 (amorfiški motyvai);
- Teigiamas – 2 (moksleivis mokosi sąmoningai, yra iniciatyvus, stiprūs pažintiniai interesai);
- Teigiamas – 3 (motyvai stiprūs ir įsisauganti, moka išsikelti perspektyvinius tikslus, prognozuoti veiksmų padarinius, įveikti mokymosi kliūtis).

Skiriama trys teigiamo požiūrio į mokymąsi lygmenys. Kiekviename aukštesniame lygmenyje mokymosi motyvacija stiprėja ir pakyla nuo nestabilios teigiamos iki gerai įsisaugintos ir veiksmingos.

Moksleivių mokymosi motyvaciją gali nulemti ir jų aktyvumas mokymosi veikloje (Rupšienė, 2000, p. 32). Aktyvumas gali būti apibūdinamas tokiais parametrais:

- Pasirengimas atlikti mokomąsias užduotis;
- Siekimas veikti savarankiškai;
- Užduočių atlikimo sąmoningumas;
- Mokymosi sistemingumas;
- Siekis pakelti savo asmeninį lygį.

Kai moksleivis nepakankamai aktyvus, jis būna neatidus, išsiblaškęs, mieguistas, informacija iš jutimo organų nepasiekia savo tikslo. Toks moksleivio elgesys rodo jo silpną

mokymosi motyvaciją. Aukštą mokymosi motyvaciją rodo didelis aktyvumas: pasirengimas atlikti mokomąsias užduotis, dėmesio sutelkimas, žvalumas, užduočių atlikimo sistemingumas.

Išanalizuota teorinė medžiaga rodo, kad menką mokymosi motyvaciją lemia mokinio elgesys. Todėl galima teigti, kad ir teoriniu lygmeniu pagrindžiame iškeltą hipotezę..

2. VYRESNIŲJŲ PAAUGLIŲ ELGESIO ĮTAKOS MOKYMOSI MOTYVACIJAI TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

2. 1. Tyrimo metodologija ir metodai

Siekiant išanalizuoti vyresniųjų paauglių elgesio įtaką mokymosi motyvacijai, Vš.Į. Kauno „Ažuolo“ katalikiškoje vidurinėje mokykloje 2006 metų vasario mėn. buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio tikslas – ištirti, kaip vyresniųjų paauglių elgesys lemia mokymosi motyvaciją..

Tyrimo objektas – vyresniųjų paauglių elgesys ir mokymosi motyvai.

Tyrimo metodu pasirinkta anketinė apklausa. Anketą sudaro 31 klausimas. Visi anketos klausimai uždari, tačiau daugelyje pateiktų klausimų prašome nurodyti vienokio ar kitokio elgesio priežastis arba įrašyti savo atsakymo variantą. Anketos pavyzdys pateiktas 1 priede. Anketos klausimai buvo pateikti atitinkamais blokais.

1 – 4 anketos klausimai skirti sužinoti respondentų demografinę charakteristiką: amžių; šeimos, kurioje auga, sudėtį; materialinę padėtį.

5 – 9 klausimai skirti ištirti paauglių santykius su tėvais, pasitikėjimą jais, tėvų domėjimąsi paauglių būseną, kontrolės intensyvumą.

10 – 21 klausimai skirti sužinoti paauglių nuomonę apie jų gyvenimą mokykloje: santykius su draugais ir mokytojais, mokymosi rezultatus bei įvairių veiksnių įtaką mokymosi kokybei, mokymosi motyvus ir juos formuojančius veiksnius, moksleivių požiūrį į išsimokslinimo reikšmę tolesniame jų gyvenime ir tikslus, kurių jie ketina siekti baigę mokyklą.

22 – 33 klausimai skirti išanalizuoti vyresniųjų paauglių elgesio bruožus: pomėgius, įpročius, kalbos stilių, aprangos stilių.

Tyrimo imtis - Vš.Į. Kauno „Ažuolo“ katalikiškoje vidurinėje mokykloje besimokantys, dešimtokai, vienuoliktokai ir dvyliktokai, pareiškę norą dalyvauti tyrime, buvo atrinkti atsitiktine tvarka.

Prieš pildant anketą, jie buvo išsamiai instruktuoti, supažindinti su tyrimo tikslais. Anketų pildymas užtruko iki 1 val., su kiekviena respondentų amžiaus grupe anketų pildymas vyko atskirai.

Apklausa buvo vykdoma mokykloje, apklausiant respondentus buvo užtikrintas jų nuomonės anonimiškumas ir gautas jų sutikimas dalyvauti tyrime.

Tyrimo metu buvo apklausta 186 respondentų. Duomenys apie respondentus pateikiami 6 lentelėje.

Pagal lytį respondentai pasiskirsto taip: 41 proc. vaikinių ir 59 proc. merginų. Pagal amžių didžioji dalis respondentų – septyniolikmečiai (53 proc.). 17 proc. sudaro šešiolikmečiai ir 30 proc. – aštuoniolikmečiai.

6 lentelė

Respondentų demografinė charakteristika

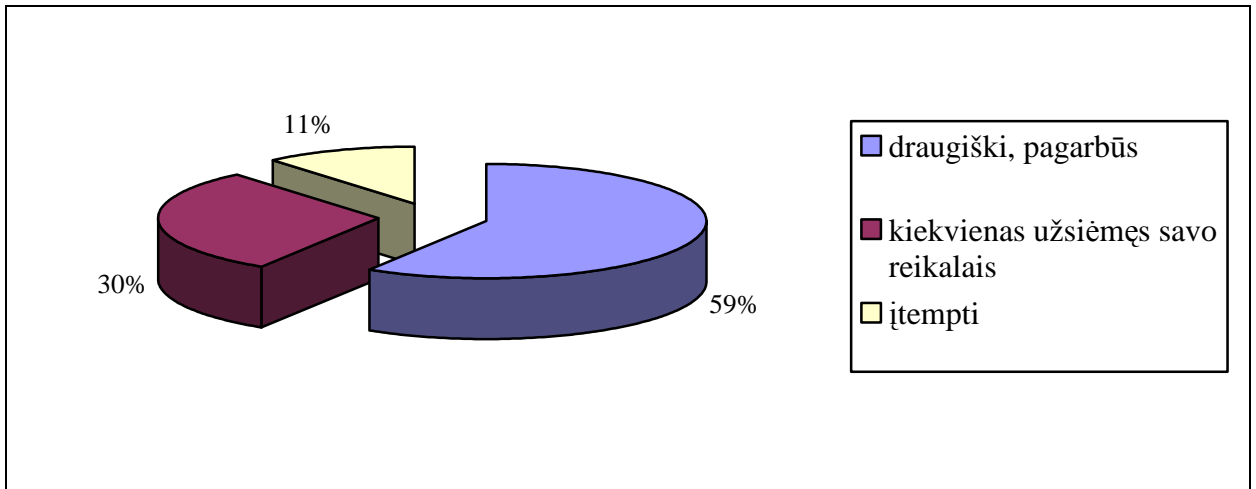
Požymiai	Respondentai	
	skaičius	procentas
Iš viso	186	100
Lytis:		
vyrai	76	41
moterys	110	59
Amžius:		
16 metų	31	17
17 metų	99	53
18 metų	56	30
Šeimos sudėtis:		
abu tėvai	152	82
vienas iš tėvų	34	18
Šeimos materialinė padėtis		
pakankamai gera	166	89
kartais jaučia nepriteklių	20	11

Iš lentelės matyti, kad net 18 proc. respondentų gyvena nepilnoje šeimoje, t.y. su vienu iš tėvų. Daugiausia respondentų (89 proc.) nurodo, kad jų šeimos materialinė padėtis yra pakankamai gera, 11 proc. respondentų prisipažįsta, kad kartais jaučia nepriteklių, tačiau nei vienas paauglys nepripažino, jog jo šeima gyvena skurdžiai.

2. 2. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Vyresnieji paaugliai ir šeima. Į klausimą, kokie tarpusavio santykiai tavo šeimoje, daugelis apklaustų vyresniųjų paauglių (59 proc.) atsakė, kad jų šeimoje tarpusavio santykiai yra

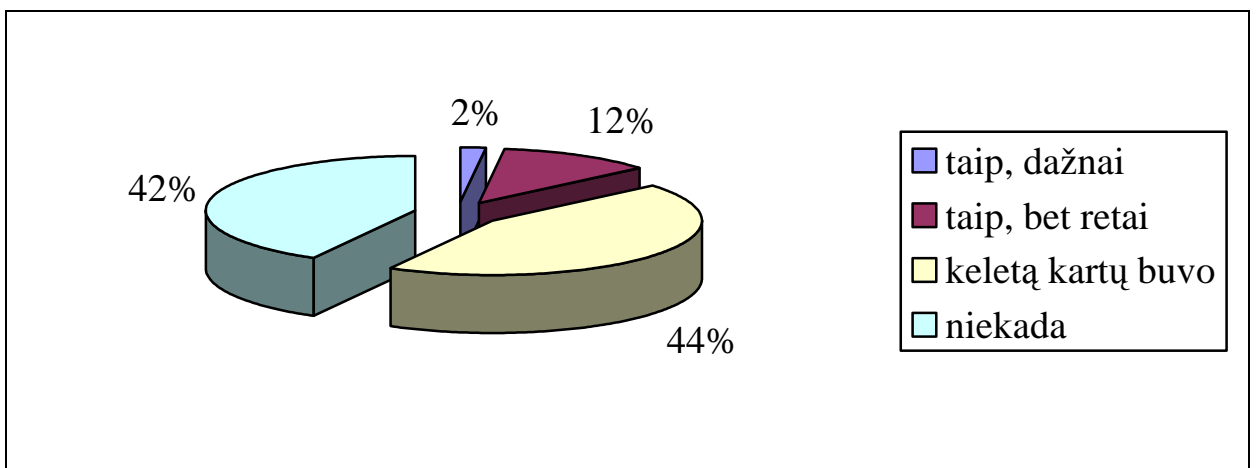
draugiški, pagarbūs, daug bendraujama. 30 proc. respondentų pažymi, kad šeimoje kiekvienas užsiėmęs savo reikalais ir mažai bendrauja vieni su kitais, 11 proc. paauglių prisipažįsta, kad santykiai šeimoje yra įtempti (žr.6 pav.).

6 pav. Respondentų tarpusavio santykiai šeimoje (procentais, n = 186)

Pagal apklausos duomenis galima daryti išvadą, kad beveik pusė (59 proc.) vyresniųjų paauglių stokoja šiltų ir draugiškų santykių šeimose.

Tyrimas rodo, kad tėvai dar dažnai naudoja fizines bausmes drausmindami savo vaikus. 44 proc. respondentų keletą kartų buvo mušami savo tėvų, 12 proc. – retai, o 2 proc. – mušami gana dažnai. Niekada nebuvo bausti fizinėmis bausmėmis 42 proc. apklaustų paauglių (žr. 7 pav.).

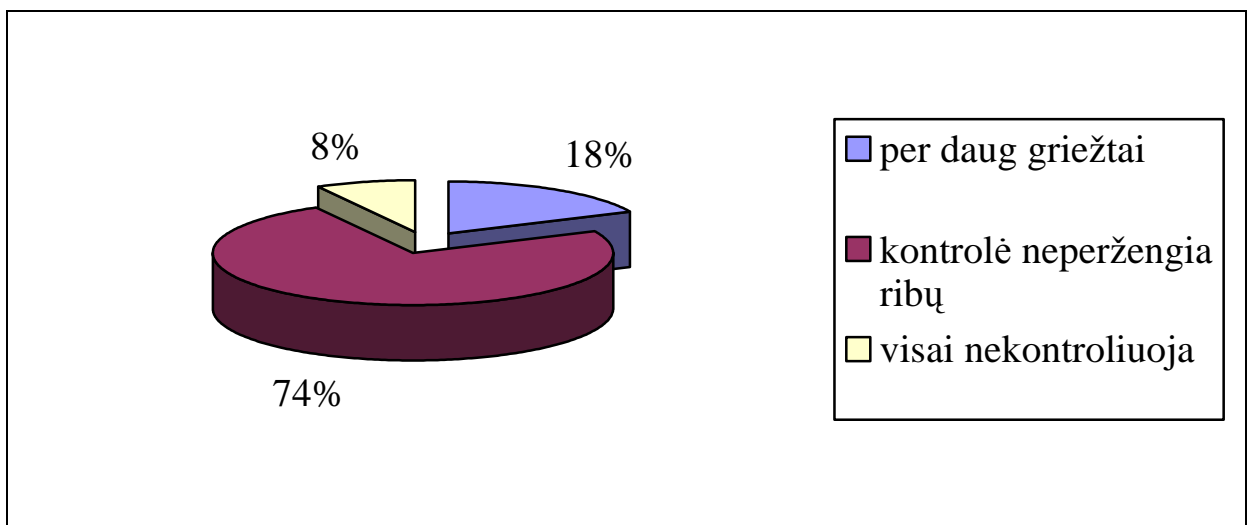
7 pav. Mušimo, kaip drausminimo priemonės, naudojimo šeimose dažnumas (procentais, n = 186)

Galime daryti išvadą, kad beveik pusė paauglių tėvų (48 proc.) drausminimui dar naudoja fizines bausmes. Tai patvirtina teorinėje dalyje pateiktus statistinius rodiklius, jog kas antras Lietuvos gyventojas muša savo vaikus. Fizinės bausmės ne tik žaloja vaiko sveikatą, bet ir neigiamai veikia asmenybės raidą: mažina savivertę, skatina užsisklęsti savyje, sukelia nuotaikų svyravimus, gali pastūmėti į svaiginimąsi alkoholiu, narkotikais, rūkalais. Fizinį smurtą iš artimiausių žmonių patyręs paauglys gali tapti:

- Priklausoma, nerimastinga, baiminga asmenybe arba agresyvia, dominuojančia, kitus žeminančia asmenybe;
- Kuriančia asocialias grupes, linkusia asocialiai elgtis asmenybe;
- Meilės ir užuojautos kitiems parodymą suvokiančia kaip silpnumą asmenybe.

Kai kurie autoriai (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000) mano, kad patyrę fizinę prievartą vaikai turi žemesnius intelektinius gebėjimus, bijo parodyti iniciatyvą.

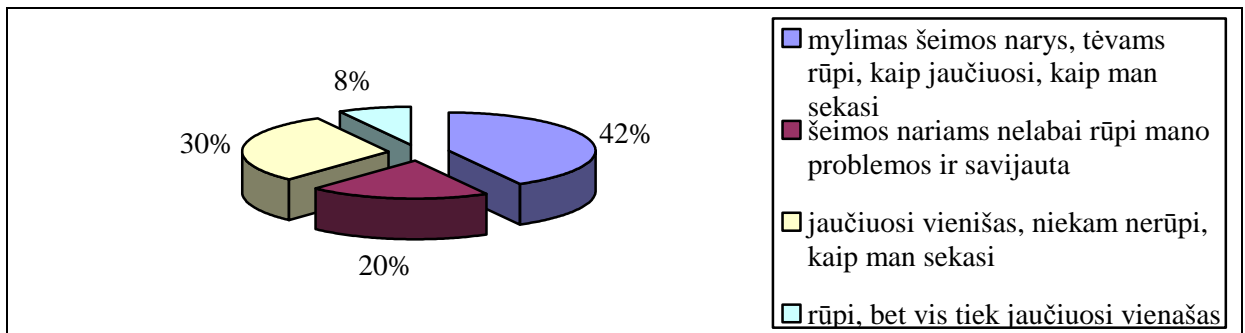
Analizuojant, kaip tėvai kontroliuoja vyresniųjų paauglių gyvenimą, nustatyta, kad tik penktadalis respondentų mano, kad tėvai juos kontroliuoja per griežtai. Daugiausia apklaustų paauglių (74 proc.) teigia, jog tėvų kontrolė neperžengia ribų, kad juos įžeistų ar skaudintų. Tik 8 proc. respondentų patvirtino, kad tėvai visiškai nekontroliuoja jų elgesio (žr. 8 pav.).

8 pav. Vyresniųjų paauglių elgesio kontrolė (n = 186)

Galima daryti išvadą, kad daugiausia tėvų kontroliuoja savo paauglius saikingai, palikdami jiems erdvės savarankiškumui. 8 proc. Tėvų savo vaikų visiškai nekontroliuoja. Tokiose šeimose didėja rizika, kad paaugliai gali pasiduoti draugų grupių įtakai ir, deja, ne visada teigiamai.

Penktadalis vyresniųjų paauglių šeimoje jaučiasi vieniši, jiems atrodo, kad tėvams nelabai rūpi jų problemos ir savijauta. Keturi penktadaliai apklaustųjų teigia, kad šeimoje yra mylimi, tėvams rūpi, kaip jie jaučiasi, kaip jiems sekasi.

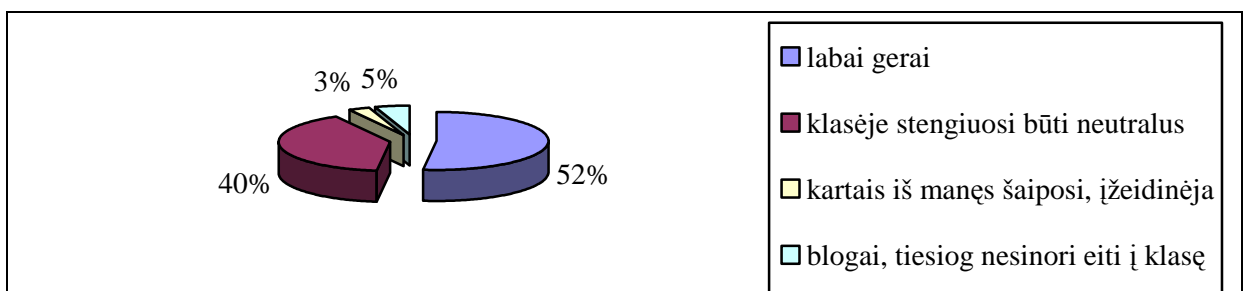

9 pav. Vyresniųjų paauglių savijauta šeimoje (n = 186)

Pagal duomenis, nors ir nedaug (20 proc.) paauglių jaučiasi vieniši, bet vis tiek jie stokoja šiltų emocinių išgyvenimų, kuriuos gali teikti bendravimas su artimiausiais žmonėmis. Kita vertus, esant emociniam šaltumui, jie ir patys neturi galimybės išreikšti savo jausmų. Tramdomi ir slopinami emociniai išgyvenimai kaupiasi ir anksčiau ar vėliau gali išsiveržti emocinėmis audromis arba būti slopinami alkoholiu, narkotikais.

Visas savo problemas gali išsakyti tėvams mažiau nei pusė (42 proc.) paauglių. Jie teigia, kad jų tėvai yra supratingi, visada gali jais pasitikėti ir sulaukti pagalbos bet kokių klausimų. Likusieji 58 proc. apklaustųjų teigia, kad tėvai ne viską supras, jų problemos yra jų asmeninis reikalas, dažnai tėvai nesupranta, taip jau yra ne kartą buvę, todėl negali jais pasitikėti ir pan. Tėvai vis tik turėtų atrasti kelią į vaiko širdį, paskatinti jį išsikalbėti, kad prireikus galėtų padėti.

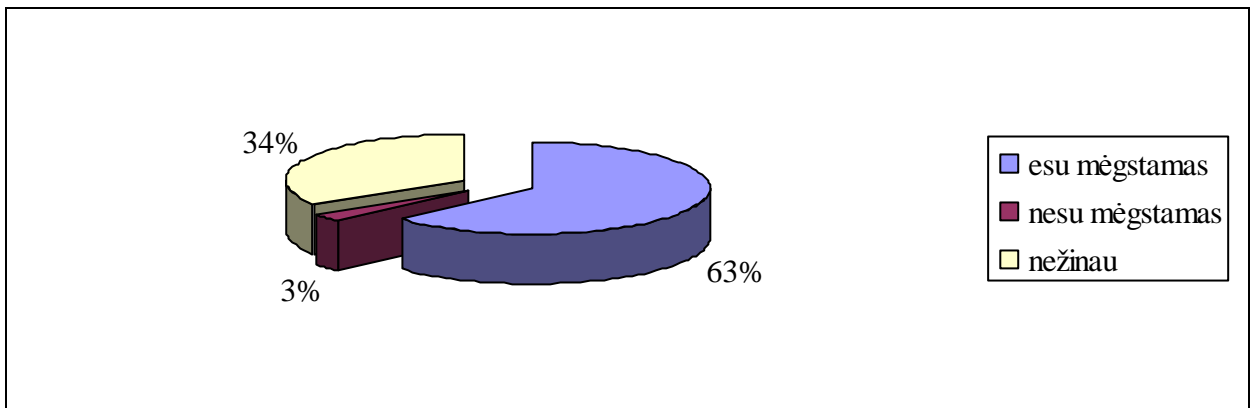
Vyresnieji paaugliai ir mokykla. Analizuojant, kaip vyresnieji paaugliai jaučiasi mokykloje, nustatyta, kad labai gerai jaučiasi truputį daugiau kaip pusė apklaustųjų (52 proc.), kiti linkę likti klasėje neutralūs. 3 proc. Teigia, kad klasėje iš jų yra šaipomasi, jie užgauliojami, o 5 proc. teigia, kad jie tiesiog nenori eiti į klasę, nes jaučiasi blogai. Taigi 8 proc. vyresniųjų paauglių mokykloje, t.y. klasėje jaučiasi blogai (žr. 10 pav.).

10 pav. Vyresniųjų paauglių savijauta mokykloje (procentais, n = 186)

Galima daryti išvadą, kad tik šiek tiek daugiau nei pusė vyresniųjų paauglių klasėje jaučiasi gerai, likusieji turi tam tikrų bendravimo problemų, galbūt nepritampa prie susidariusių grupių, nemoka užmegzti draugiškų santykių. Jeigu vaikas nesijaučia mokykloje gerai, tai ir noras ją lankyti yra susilpnėjęs, o tai gali silpninti ir mokymosi motyvaciją.

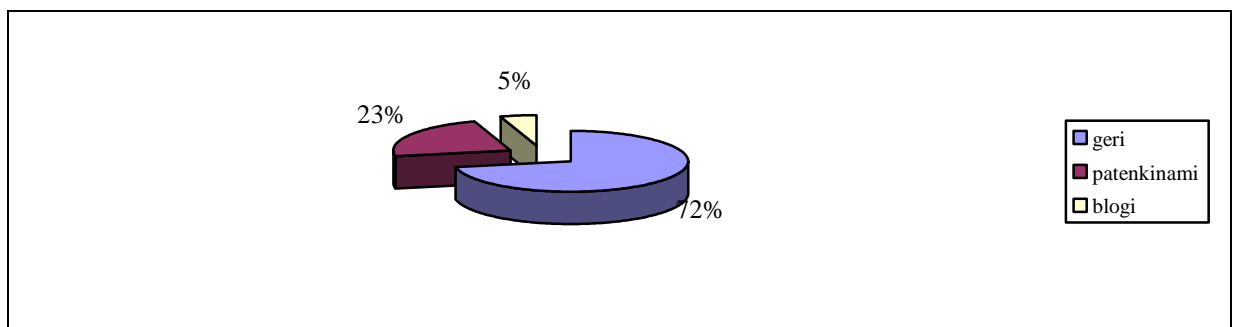
Tik 63 proc. apklaustųjų tvirtai įsitikinę, kad yra mėgstami draugų, nes jie save apibūdina kaip draugiškus, linksmus, moka bendrauti, moka suprasti, mylinčius savo draugus. 3 proc. mano, kad nėra mėgstami tarp draugų, nes jie patys nenori bendrauti, yra uždaro būdo, jaučia kitų ignoravimą savo atžvilgiu. Likusieji 34 proc. neturi nuomonės. (žr. 11 pav.).

11 pav. Paauglių santykiai su draugais (n = 186)

Tyrimas rodo, kad formaliose paauglių grupėse (klasėse) atmosfera nėra pakankamai draugiška. Tie paaugliai, kurie jaučiasi nemėgstami bendramokslų, gali jausti nusivylimą, menkesnį savęs vertinimą, o tai tiesiogiai veikia ir mokymosi motyvaciją. Pedagogai turėtų skirti daugiau dėmesio etinėms problemoms nagrinėti, skiepyti pagarbą vieni kitiems, ugdyti toleranciją. Geras psichologinis klimatas kolektyve skatina bendradarbiauti, siekti tikslų.

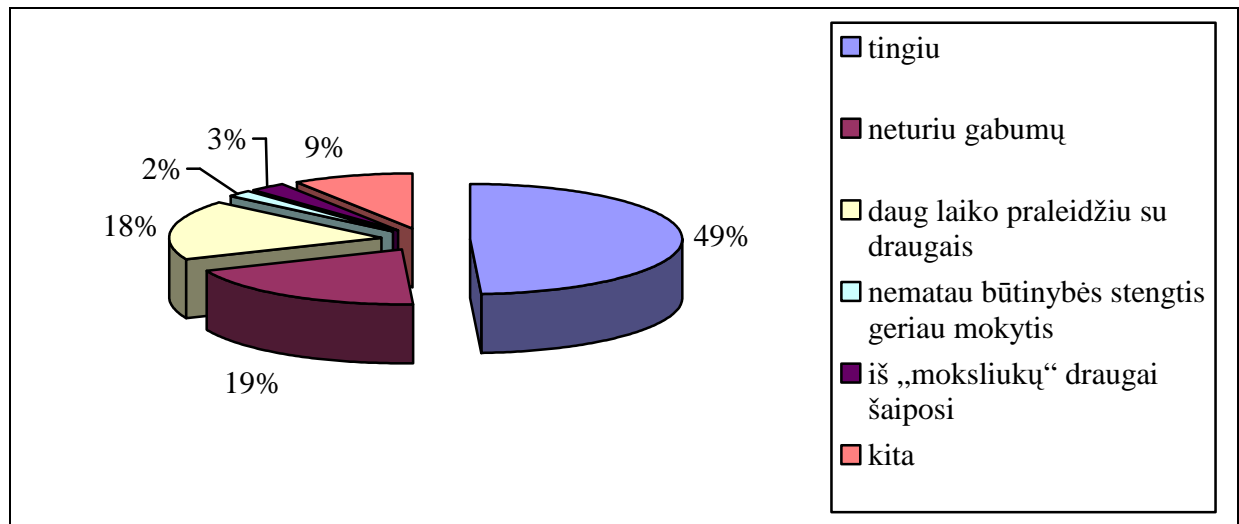
Tik ketvirtadalis apklaustųjų pažymėjo, kad jų santykiai su mokytojais yra patenkinami arba blogi, likusieji trys ketvirtadaliai vyresniųjų paauglių su mokytojais sutaria gerai (žr. 12 pav.).

12 pav. Paauglių santykiai su mokytojais (n = 186)

Galima daryti išvadą, kad nepatenkinami santykiai tarp mokinių ir mokytojų gali atsirasti tada, kai mokytojas nuvertina mokinį, klijuoja jam nevykėlio ar kitokias etiketes, nuolat primena, kad jis tai jau tikrai nieko nepasieks. Pedagogas turėtų stengtis suprasti netinkamo vaiko elgesio priežastis ir rasti būdų jam koreguoti. Svarbu kiekvieną mokinį gerbti, stengtis suprasti, išklaudyti, o ne smerkti.

Savo mokymąsi ketvirtadalis respondentų vertina kaip labai gerą arba gerą, 72 proc. – kaip patenkinamą ir 5 proc. – kaip blogą. Patenkinamo arba blogo mokymosi priežastis paaugliai nurodo tokias, kaip parodyta 13 paveiksle. Dauguma (49 proc.) teigia, kad tingi, 19 proc. – kad neturi gabumų, 18 proc. – daug laiko praleidžia su draugais, o pamokoms ruošti laiko pritrūksta. Būtinybės gerai mokytis nemato 2 proc. apklaustųjų, 3 proc. teigia, kad iš „moksliukų“ draugai šaiposi. Kitos nurodomos priežastys: „mažai skiriu laiko“, „nespėju, nes lankau kitus būrelius (sporto, muzikos, meno)“, „daug užduoda“, „nemoku paskirstyti laiko“.

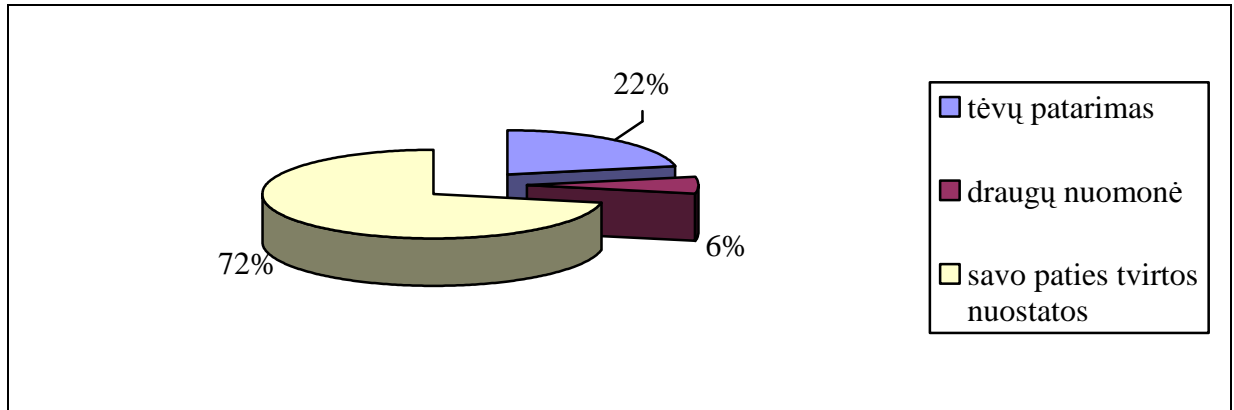
13 pav. Priežastys, trukdančios gerai mokytis (procentais, n = 186)

Gerai besimokantieji save apibūdina taip:

- Esu namisėda, turiu nedaug draugų, man neįdomu tuščiai leisti laiką (4 proc.);
- Ir mano draugai stengiasi gerai mokytis, mes neturime laiko pramogauti, mes turime tikslą gerais pažymiais baigti mokyklą, kad įstotume į norimą specialybę (16 proc.)
- Man nesunku suderinti gerą mokymąsi su jaunimui būdingu gyvenimo stiliumi, pakanka laiko pramogoms (80 proc.)

Taigi daugiausia gerai besimokančiųjų neatsisako nei bendravimo su draugais, nei pramogų, jie gyvena taip pat, kaip ir visi paaugliai, tik galbūt moka geriau paskirstyti laiką, yra motyvuoti mokytis.

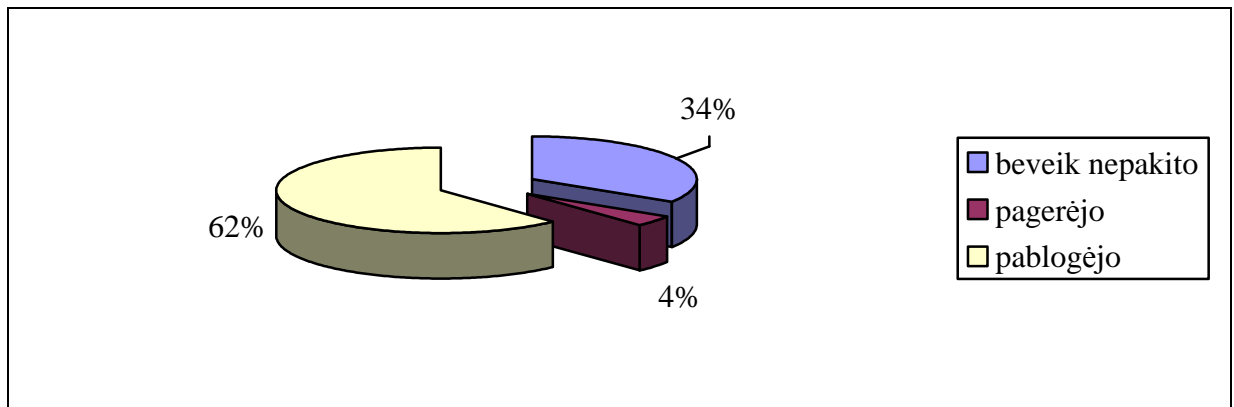
Daugelis teigia, kad motyvaciją mokytis nulemia paties paauglio nuostatos, o ne kitų (tėvų, draugų) įtaka (žr. 14 pav.).

14 pav. Veiksniai, nulemiantys mokymosi motyvaciją (n = 186)

Išvada: mokymosi motyvacijai tiesioginė draugų įtaka yra nežymi (6 proc.).

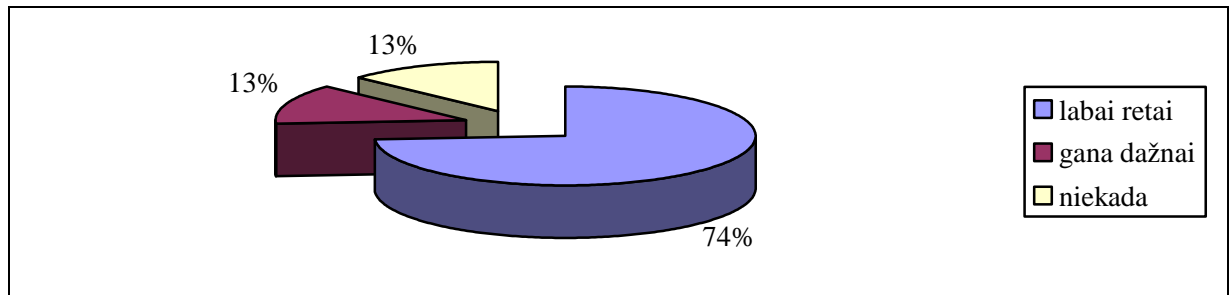
Tyrimo metu nustatyta, kad daugiau kaip pusės apklaustųjų (62 proc.) mokymosi rezultatai per paskutinius dvejus metus pablogėjo, 34 proc. – beveik nepakito, ir tik 4 proc. – pagerėjo (žr. 15 pav.).

15 pav. Mokymosi rezultatų pokytis per paskutinius dvejus metus (n = 186)

Išvada: tyrimo duomenys patvirtina, kad paauglystės laikotarpiu mokymosi rezultatai linkę blogėti, nes daugiau dėmesio skiriama bendravimui su draugais, savo išvaizdai ir aprangai, domėjimuisi priešinga lytimi, vakarėliams. Dėl su asmenybės tapatumo paieškomis paauglystėje atsiranda naujų poreikių, ne tik mokymosi.

Dauguma vyresniųjų paauglių (87 proc.) linkę bėgti iš pamokų. 74 proc. respondentų taip elgiasi labai retai, o 13 proc. – gana dažnai (žr. 16 pav.).

16 pav. Vyresniųjų paauglių bėgimo iš pamokų dažnumas (n = 186)

Išvada: duomenys patvirtina paaugliams būdingą elgesio bruožą – bėgimą iš pamokų (taip elgiasi daugiau kaip pusė apklaustųjų – 87 proc.). Toks elgesys, be abejo, silpnina mokymosi motyvaciją.

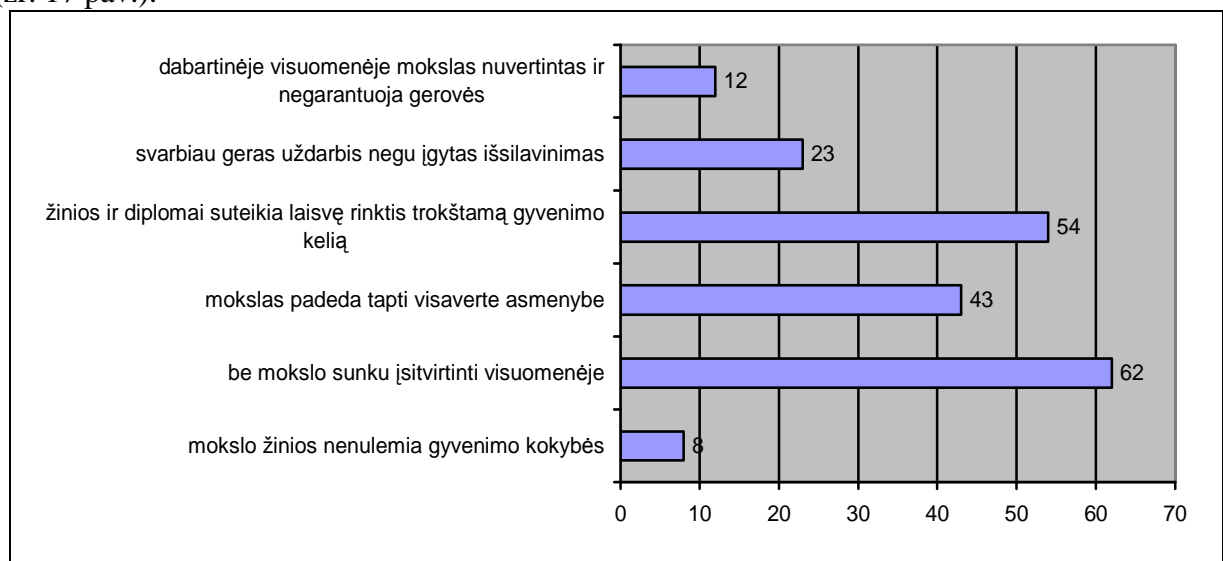
Analizuojant vyresniųjų paauglių požiūrį į mokymosi reikšmę nustatyta, kad daugiau kaip pusė suvokia mokslo svarbą gyvenime.

Nuostatai, kad be mokslo sunku įsitvirtinti visuomenėje ir ko nors pasiekti gyvenime, pritaria 62 proc. respondentų.

Nuostatai, kad mokslas padeda plėsti akiratį ir tapti visaverte asmenybe, pritaria 43 proc. respondentų.

Nuostatai, kad įgytos mokslo žinios ir diplomai suteikia laisvę rinktis tokį gyvenimo kelią, kokio trokšti, pritaria 54 proc. respondentų.

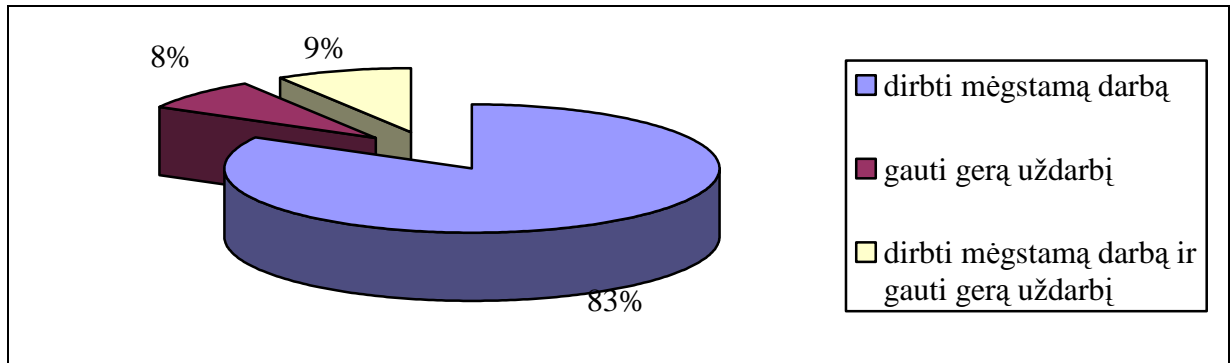
Nuostatoms, neigiančioms mokslo reikšmę, pritaria tik nuo 8 iki 14 proc. respondentų (žr. 17 pav.).

17 pav. Paauglių pritarimas nuostatoms apie mokslo reikšmę gyvenime (procentais, n = 186)

Iš respondentų pritarimo pateiktoms nuostatomis apie mokslo reikšmę gyvenime matome, kad tik nedaug vyresniųjų paauglių mano, jog mokslo žinios nenulemia gyvenimo kokybės. Todėl galima teigti, kad paauglių mokymosi motyvacijos susilpnėjimą nulemia ne sąmoningi motyvai, bet paauglystės amžiui būdingi elgesio bruožai.

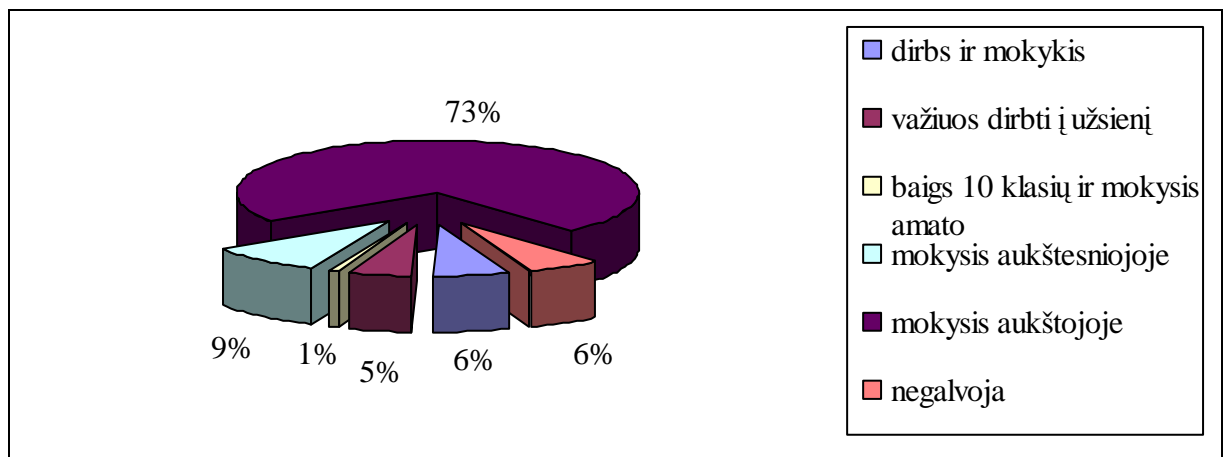
Beveik visi vyresnieji paaugliai (83 proc.) norėtų dirbti darbą, kuris teiktų džiaugsmą, 8 proc. respondentų teigia, jog dirbtų bet ką, kad tik gerai uždirbtų, 9 proc. apklaustųjų teigia, kad norėtų suderinti mėgstamą darbą ir gerą uždarbį (žr. 18 pav.).

18 pav. Respondentų požiūris į darbą (n = 186)

Iš duomenų paveiksle matome, kad daugiau kaip pusė vyresniųjų paauglių išreiškia motyvą dirbti mėgstamą darbą ir gauti už tai gerą uždarbį. Tai dar kartą patvirtina, kad sąmoningi mokymosi motyvai nėra silpni.

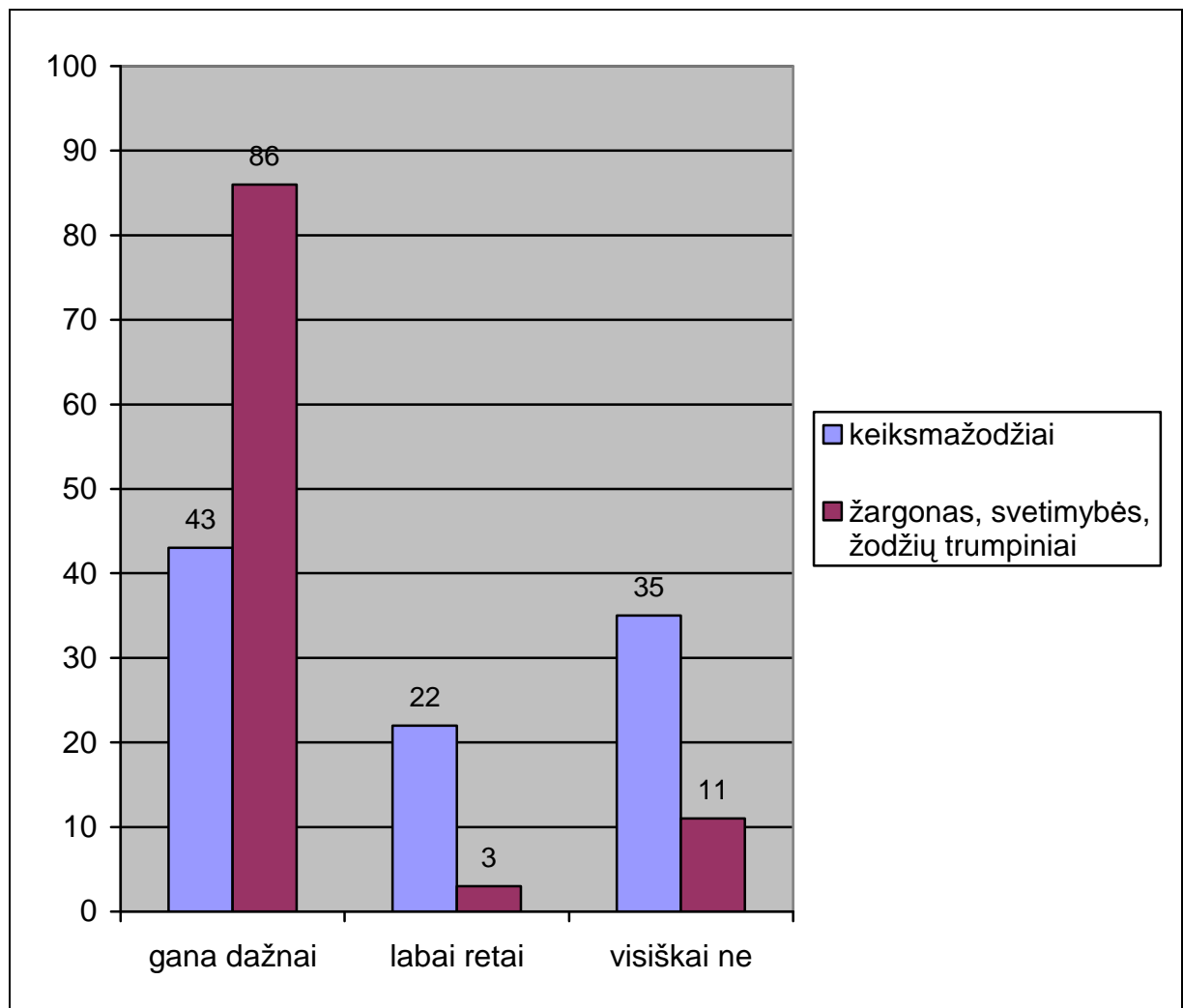
Daugelis (73 proc.) apklaustų vyresniųjų paauglių, baigę mokyklą, ketina mokytis aukštojoje mokykloje. 5 proc. respondentų galvoja važiuoti dirbti į užsienį, 6 proc. – dirbti ir mokytis, tik 6 proc. apie tai iš viso negalvoja (žr. 19 pav.).

19 pav. Vyresniųjų paauglių ketinimai baigus mokyklą (procentais, n = 186)

Galima daryti išvadą, kad trijų ketvirtadalių respondentų ketinimai siekti aukštojo mokslo dar kartą patvirtina, kad sąmoningi mokymosi motyvai yra pakankami aukšti.

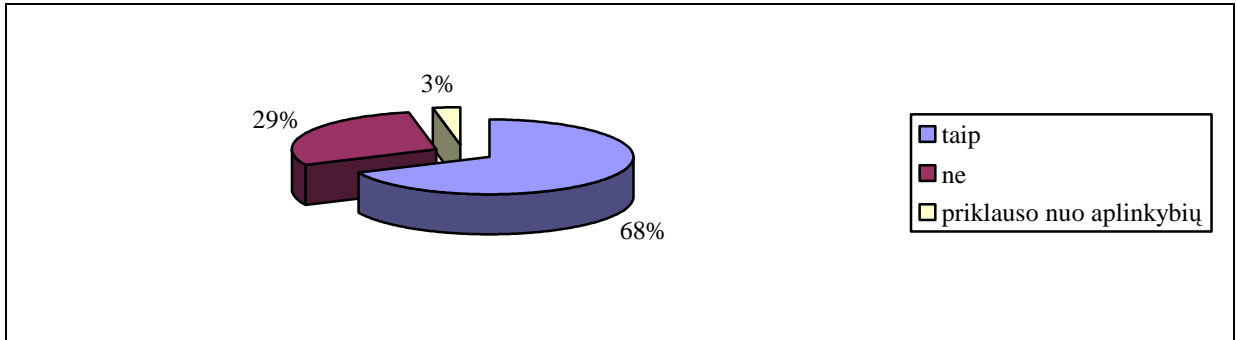
Vyresniųjų paauglių elgesio bruožų analizė. Analizuojant vyresniųjų paauglių kalbos kultūrą, nustatyta, kad daugelis kalbėdami vartoja žargoną, žodžių trumpinius, svetimybės (86 proc. nuolat ir 3 proc. retkarčiais) ir nevengia keiksmažodžių (43 proc. nuolat ir 22 proc. labai retai). Visiškai nevalo žargoną ir svetimybų tik 11 proc. apklaustųjų ir visiškai nevalo keiksmažodžių – 35 proc. Šie jaunuoliai teigia, kad tėvai jiems draudžia taip kalbėti ir kad patys supranta, jog tai yra negražu, nekultūringa, parodo prastą išsiauklėjimą. Vartojantys žargoną argumentuoja, kad taip yra paprasčiau, įdomiau ir smagiau bendrauti, taip yra įprasta ir kitaip nebeišeina kalbėti (žr. 20 pav.).

20 pav. Žargoną ir keiksmažodžių vartojimo dažnumas (n = 186)

Išvada: tyrimo rezultatai rodo, kad daugiau kaip pusė (78 proc.) paauglių vartoja žargoną ir keiksmažodžius ir tai patvirtina teorines nuostatas, kad jaunimui būdingas elgesio bruožas yra savitas žodynas.

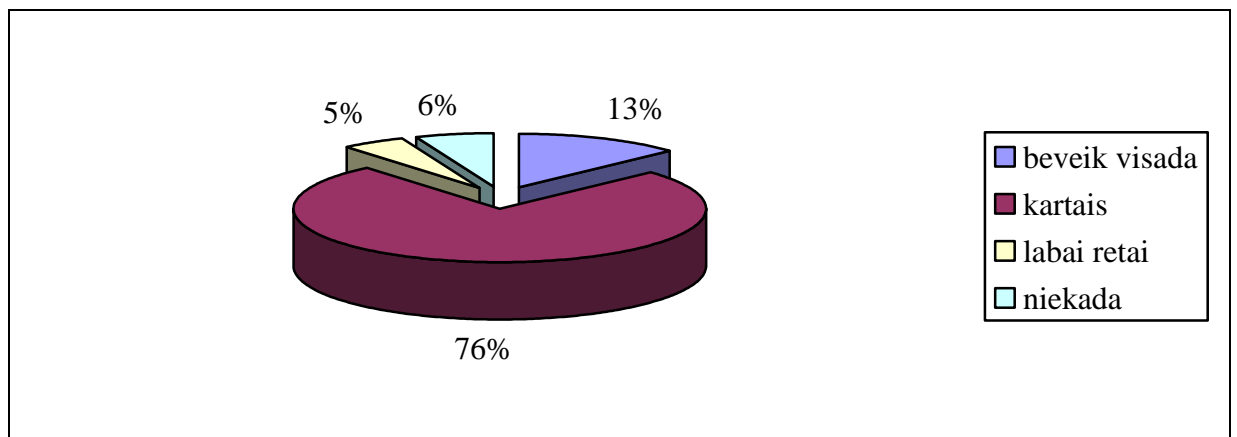
Daugiau kaip pusė paauglių (68 proc.) prisipažįsta, kad vienaip kalba su bendraamžiais ir draugais ir kitaip su suaugusiais. Jų manymu, tai nulemia amžiaus skirtumas, suaugę kitaip mąsto, pagarba vyresniam neleidžia kalbėti taip pat kaip su bendraamžiais (žr. 21 pav.).

21 pav. Kalbos kultūros bendraujant su draugais ir su suaugusiais skirtumai (n = 186)

Iš duomenų paveiksle matome, kad vėlgi daugiau kaip pusė paauglių vartoja savitą kalbą tik su bendraamžiais, jie tai traktuoja kaip jaunimo elgesio bruožą, kuris netinka suaugusiųjų pasaulyje. Galima teigti, kad jie suvokia tokio elgesio, kaip amžiaus tarpsnio išraiškos, laikinumą.

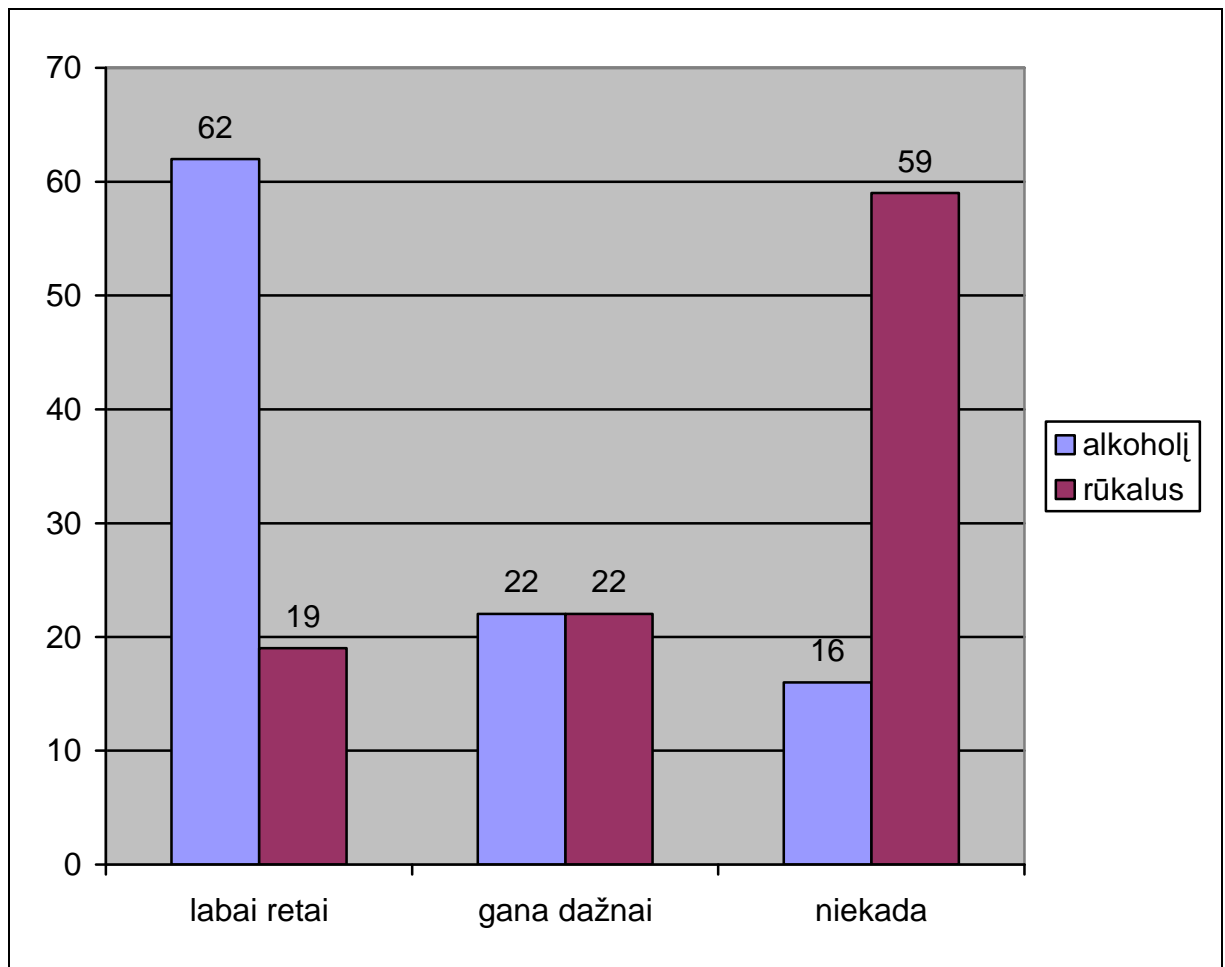
Tyrimas parodė, kad vyresnieji paaugliai dažnai jaučia nerimą (13 proc. beveik visada ir 76 proc. kartais), tik 5 proc. respondentų atsakė nerimo nejaučiantys niekada, 6 proc. – labai retai. Nuolat jaučiantys nerimą nurodė tokias priežastis: „toks jau gyvenimas“, „dažnai turiu konfliktų“, „esu jautrus (i)“, „jaučiu baimę“, „esu padariusi nekokių dalykų“. Daugelis prisipažino išgyvenantys dėl mokslų, kontrolinių darbų pažymių, dėl ateities, nepasitikėjimo savimi, nekokių santykių su vienu ar kitu mokytoju (pavyzdžiui, vienas prisipažino – „bijau matematikos mokytojo“). Atsakymų į šį klausimą rezultatai parodyti 22 paveiksle.

22 pav. Vyresniųjų paauglių nerimo dažnumas (n = 186)

Išvada: tyrimo metu gauti duomenys, kad 89 proc. paauglių kartais ar net visada jaučia nerimą, patvirtina teorinius teiginius, jog sparčiai vykstantys paauglystės laikotarpiu fiziniai, psichologiniai ir socialiniai pokyčiai stipriai veikia emocinę būseną, nuolatinė emocinė įtampa gali būti susilpnėjęsios mokymosi motyvacijos priežastis.

Į klausimą, ar vartoja svaigalus, teigiamai atsakė 84 proc. apklaustų vyresniųjų paauglių. Alkoholį vartoja 84 proc. respondentų (62 proc. labai retai ir 22 proc. – gana dažnai), rūko – 41 proc. (19 proc. labai retai, 22 proc. – gana dažnai). Į klausimą, ar vartoja narkotikus, nebuvo nė vieno teigiamo atsakymo. Alkoholio ir rūkalų vartojimo dažnumas parodytas 23 pav.

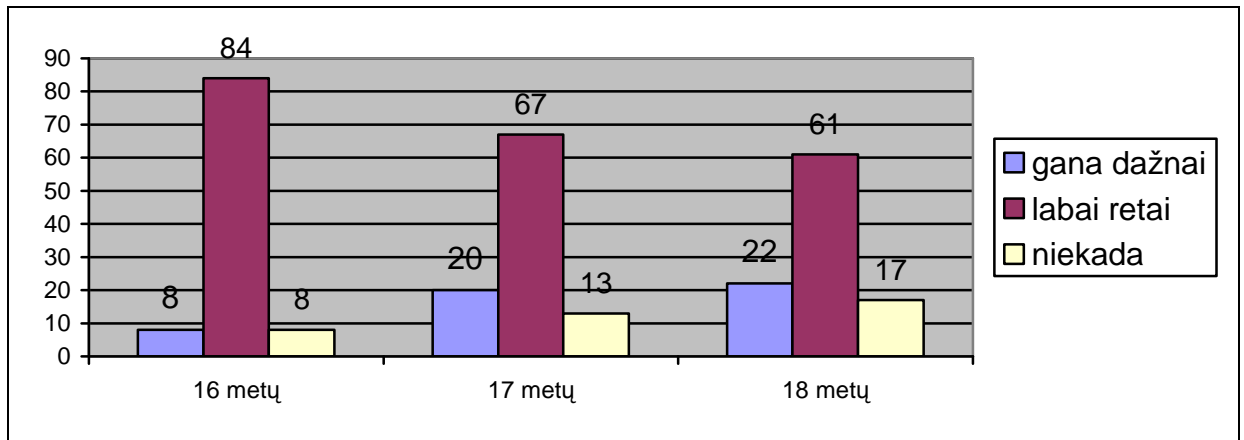

23 pav. Svaigalų vartojimo dažnumas (n = 186)

Pagal šiuos tyrimo duomenis galime daryti išvadą, kad svaiginimasis alkoholiu ir rūkalais yra didelė problema tarp jaunimo. Svaigalų vartojimas turi neigiamos įtakos tiek paauglio sveikatai, tiek jo intelektiniams gebėjimams ir gali būti susilpnėjęsios mokymosi motyvacijos priežastis.

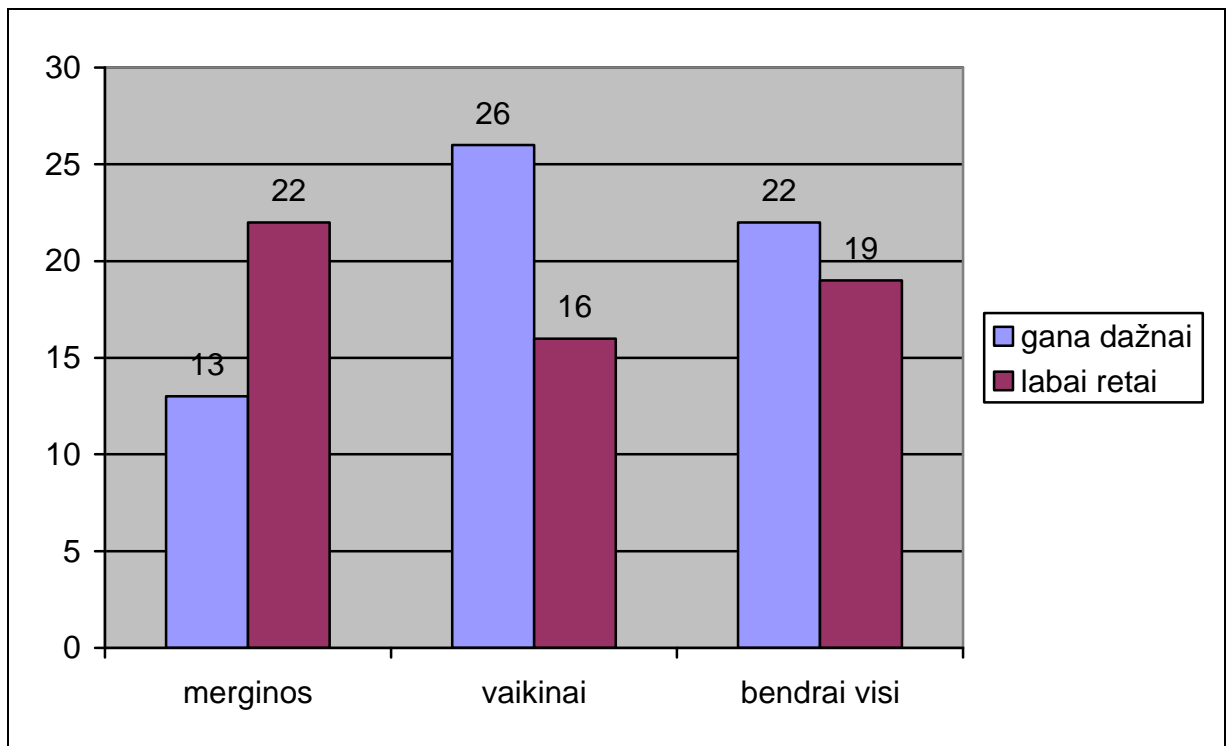
Analizuojant svaigalų (alkoholio, rūkalų) vartojimą pagal amžiaus grupes, nustatyta, kad vyresnio amžiaus grupėse daugėja alkoholį vartojančiųjų gana dažnai (jeigu šešiolikmečių

gana dažnai alkoholi vartojančių tik 8 proc., tai septyniolikmečių jau 20 proc., o aštuoniolikmečių – 22 proc.) (žr. 24 pav.).

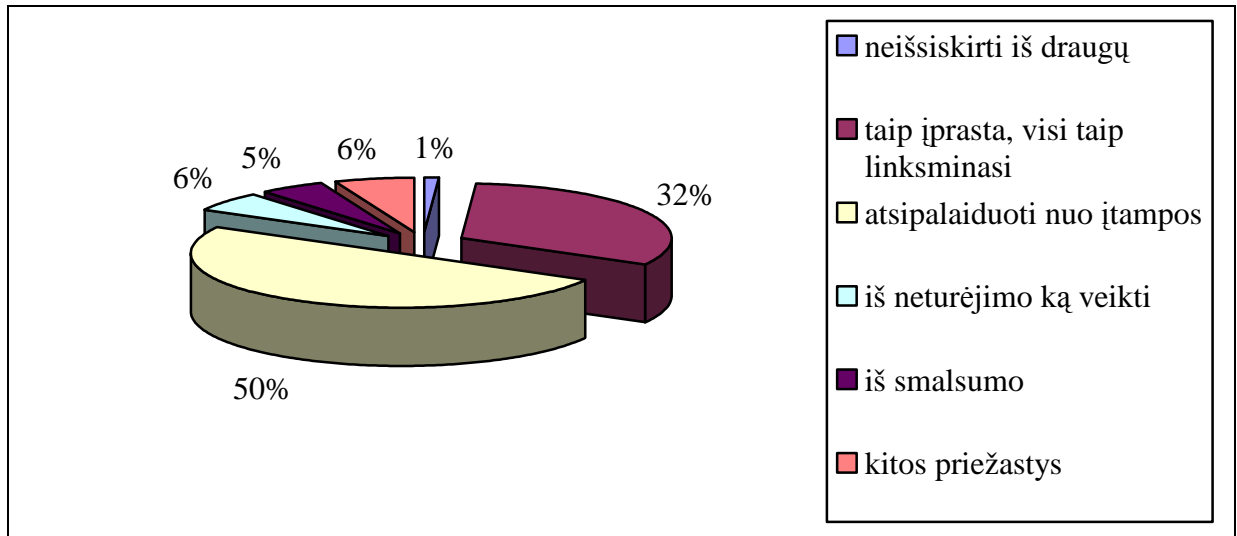
24 pav. Alkoholio vartojimo dažnumas pagal amžių (n = 186)

Rūkančių yra daugiau vaikinių – 50 proc., merginų – 35 proc. 23 pav. parodytas rūkalų vartojimo dažnumas merginų ir vaikinių grupėse. Gana dažnai rūko 22 proc. visų vyresniųjų paauglių (26 proc. visų vaikinių ir 13 proc. visų merginų), labai retai rūko - 19 proc. visų paauglių (22 proc. visų merginų ir 16 proc. visų vaikinių) (žr. 25 pav.).

25 pav. Paauglių rūkymo dažnumas (n = 103)

Paklausti, kodėl nevengia žalingų įpročių, respondentai nurodo tokias priežastis: atsipalaiduoti nuo įtampos (50 proc.), taip įprasta, visi taip linksminasi (32 proc.), iš neturėjimo ką veikti (6 proc.), iš smalsumo (5 proc.), kad neišsiskirtų iš draugų (1 proc.) (žr. 26 pav.).

26 pav. Svaiginimosi(alkoholiu ir rūkalais) priežastys (n = 156)

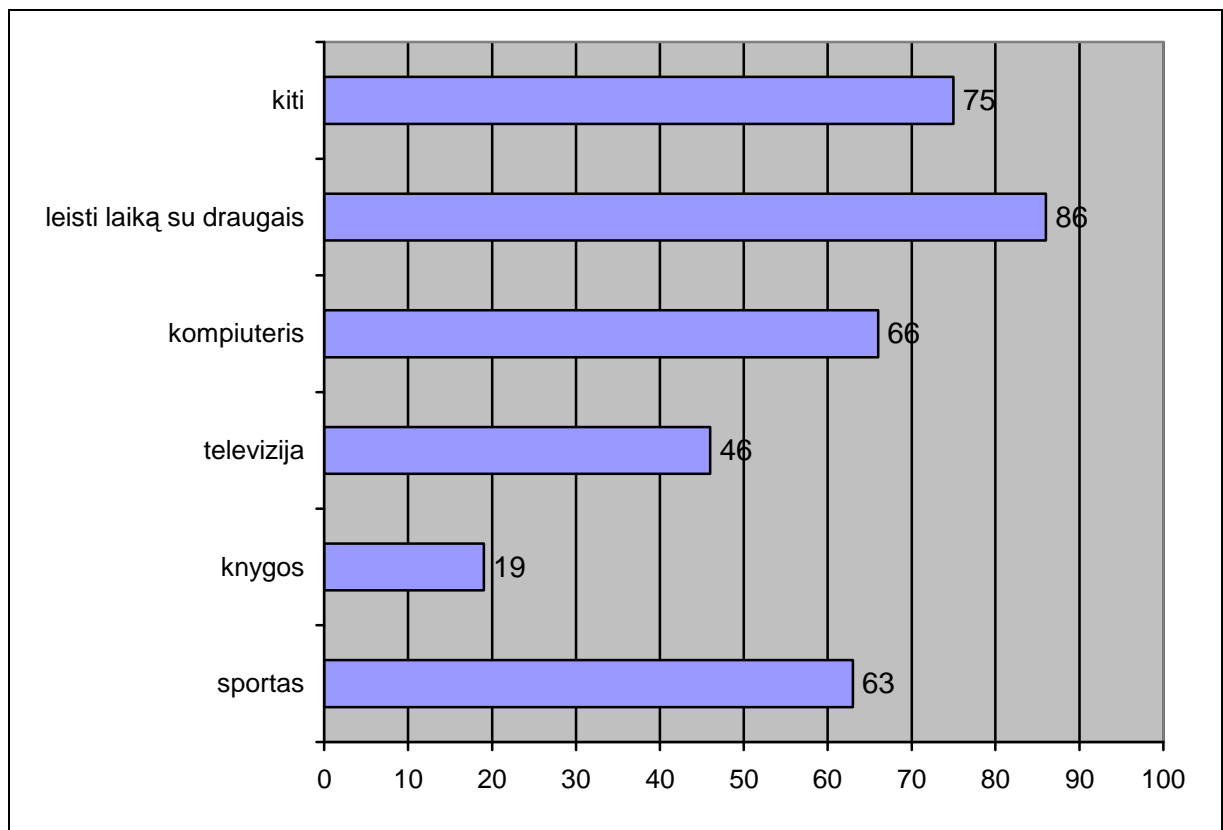
Analizuojant paauglių svaiginimosi priežastis paaiškėja, jog reikšmingiausia yra – noras atsipalaiduoti nuo įtampos. Taigi, suaugusieji (tėvai ir pedagogai) turėtų labiau gilinti į priežastis, sukeliančias vyresniųjų paauglių nerimą.

Paprašyti parašyti būdingus savo amžiaus jaunuolių elgesio bruožus, dauguma respondentų paminėjo:

- Savanaudiškumas, konkurencija, netolerancija, kritiškumas, pašaipumas, tyčiojimasis iš kitų, kitų žeminimas, ignoravimas, abejingumas.
- Pastangos būti lyderiu, pastangos būti originaliu, noras būti populiariu, noras būti savarankišku, noras būti stipresniu, noras išsiskirti demonstruojant išskirtinius daiktus, noras būti dėmesio centre, būti „prikolnu“, „krūtu“, „kietu“.
- Pykčiai su tėvais, konfliktai su mokytojais, maištavimas prieš nusistovėjusią tvarką, pasipriešinimas tėvų nuomonei, impulsyvumas.
- Laisvas elgesys, laisvės troškimas, noras viską išbandyti, naujovių ieškojimas, smalsumas, noras baigti kuo greičiau mokyklą, nemąsto, ką sako ir ką daro.
- Rūkymas, gėrimas, necenzūriniai žodžiai, tingėjimas, nenoras mokytis, o tik linksminintis, melavimas, veidmainiavimas, nepagarba, žargonas, agresyvumas, sėdėjimas prie „kompo“.

- Uždarumas, nepasitikėjimas savimi, viduje jautrūs, nepastovumas, nesusitupėjimas, dažna nuotaikų kaita, paklūsta bandos jausmui, neturintys tikslo.
- Linksmumas, draugiškumas, bendravimas, nuoširdumas, gerumas, tvarkingumas, vienybė.
- Skubėjimas, ieškojimas, išsišokėliškumas, plepumas, kvailiojimas, maištingumas.

Vyresniųjų paauglių populiariausi laisvalaikio pomėgiai: leisti laiką su draugais (86 proc.), kompiuteris (66 proc.), sportas (63 proc.), televizija (46 proc.) ir tik 19 proc. – knygų skaitymas (žr. 27 pav.).

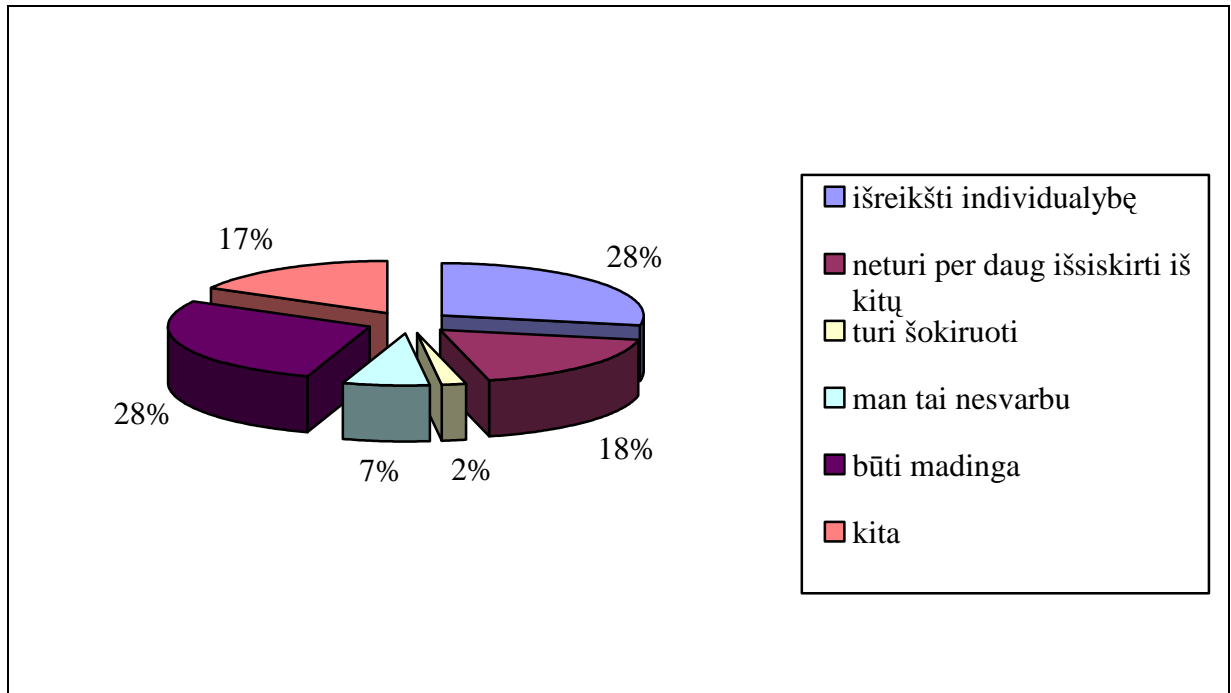

27 pav. Paauglių laisvalaikio pomėgiai (procentais, n = 186)

Išvada: tyrimo duomenys patvirtina teorinėje dalyje analizuotus teiginius, kad būdingiausias paauglių elgesio bruožas yra noras leisti laiką su bendraamžiais, priklausyti jų grupėms.

Tarp kitų pomėgių daugelis (apie 70 proc.) paminėjo muziką, piešimą (12 proc.), konstravimą, automobilizmą, maisto gaminimą ir kitus.

Vyresniųjų paauglių požiūris į aprangą atsispindi 28 paveiksle. Dominuojančios nuomonės: turi būti madinga (28 proc.), išreikšti individualybę (28 proc.), neturi per daug išsiskirti iš kitų (18 proc.), kita (17 proc.) – patogi, tiktai prie figūros, patikti man pačiam.

28 pav. Paauglių požiūris į aprangą (n = 186)

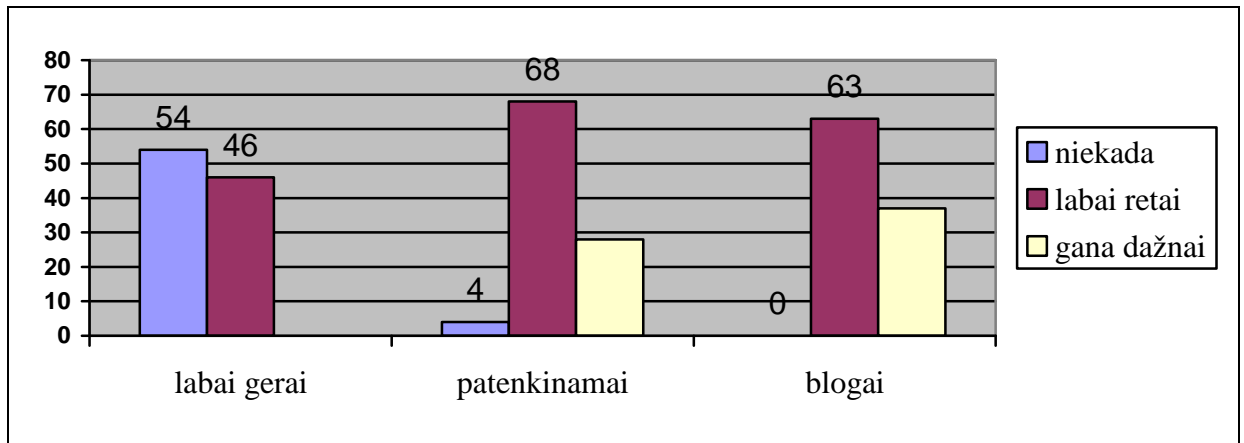
Kaip matome iš duomenų paveiksle, tik labai mažai paauglių (7 proc.) teigia, kad jiems nesvarbu, kaip apsirengti. Daugelis respondentų skiria dėmesį savo aprangai, žino, ko nori, todėl galima tvirtinti, kad tam tikras aprangos stilius yra svarbus paauglių elgesio bruožas.

2. 3. Pedagoginė paauglių elgesio ir mokymosi motyvacijos koreliacija

Paauglių elgesio ir mokymosi motyvacijos koreliaciją nagrinėsime dviem aspektais:

- Ar turi įtakos mokymosi motyvacijai alkoholio vartojimas;
- Ar turi įtakos mokymosi motyvacijai bendravimo su draugais poreikis.

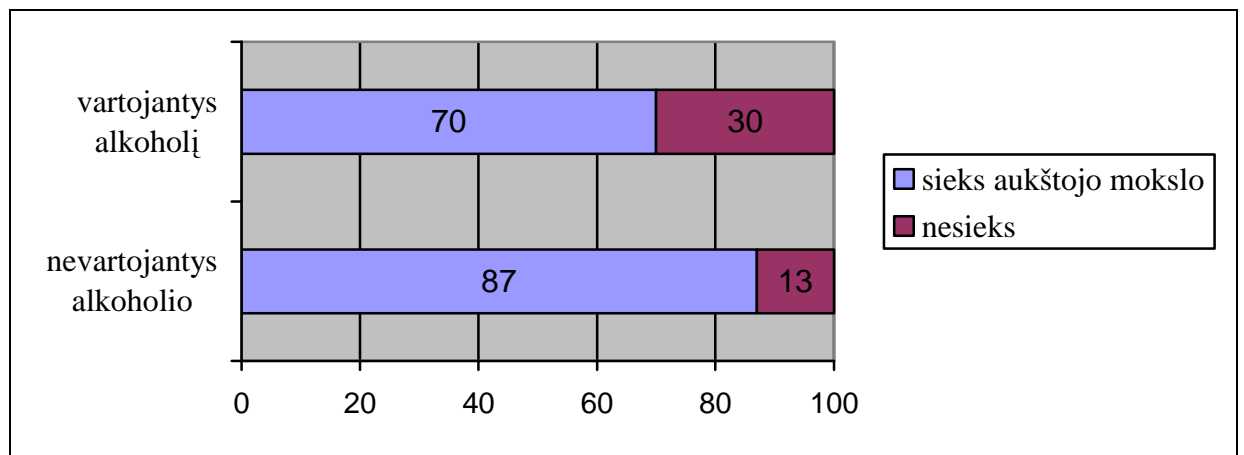
29 paveiksle (56 psl.) parodyta, kokia paauglių mokymosi motyvacija vartojančių alkoholinius gėrimus, gana dažnai vartojančių alkoholinius gėrimus ir nevartojančių alkoholinių gėrimų paauglių grupėse. Labai gerai besimokančiųjų 54 proc. alkoholio nevartoja niekada, 46 proc. vartoja labai retai, patenkinamai besimokančiųjų grupėje – 4 proc. nevartoja niekada, 68 proc. vartoja labai retai ir 28 proc. gana dažnai, blogai besimokančiųjų grupėje nėra nevartojančių alkoholio, 63 proc. vartoja labai retai ir 37 proc. gana dažnai.

29 pav. Paauglių mokymosi rezultatų ir alkoholio vartojimo dažnumo priklausomybė (procentais, n = 156)

Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad alkoholio vartojimas silpnina mokymosi motyvaciją, nes gana dažnai vartojantys alkoholį paaugliai mokosi tik patenkinamai arba blogai.

Toliau analizuosime vartojančių ir nevartojančių alkoholį ketinimus siekti aukštojo mokslo baigus vidurinę mokyklą. 30 paveiksle matome, kad iš nevartojančių alkoholio paauglių 87 proc. ketina siekti aukštojo mokslo, o vartojančių alkoholį – 70 proc.

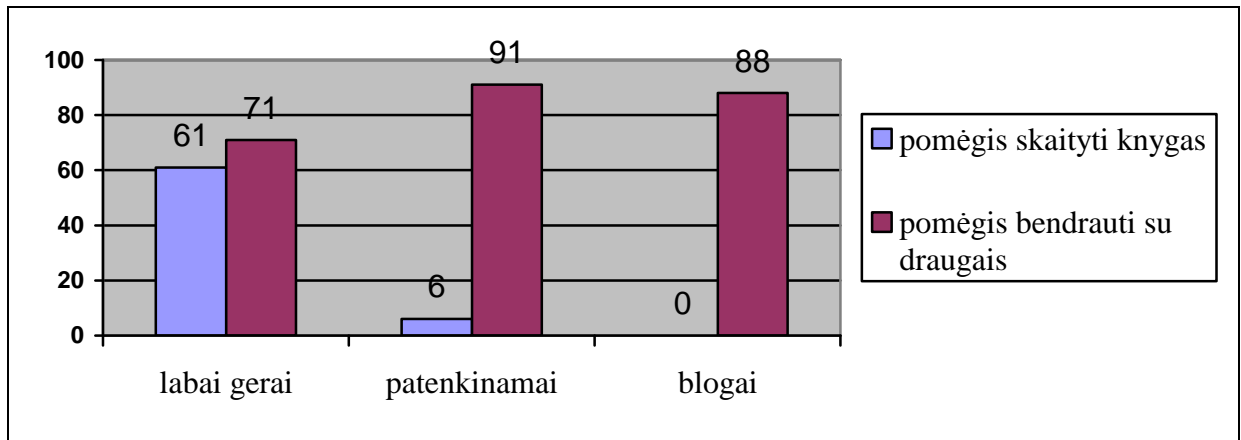

30 pav. Vartojančių alkoholį ir nevartojančių ketinimai siekti aukštojo mokslo (procentais, n = 186)

Išvada: siekti aukštojo mokslo ketinančių paauglių skaičius yra didesnis tarp nevartojančių alkoholio respondentų. Tai dar kartą patvirtina, kad alkoholio vartojimas menkina mokymosi motyvaciją.

31 paveiksle parodyta, kiek labai gerai, patenkinamai ir blogai besimokančiųjų grupėse svarbiausiu pomėgiu laiko bendravimą su draugais ir knygų skaitymą. Iš blogai besimokančiųjų nė vienas nenurodė pomėgio knygoms, 88 proc. – nurodė poreikį bendravimui, iš patenkinamai

besimokančiųjų 6 proc. mėgsta skaityti knygas ir 91 proc. bendrauti su draugais, labai gerai besimokančiųjų 61 proc. skaito knygas ir 71 proc. nurodė poreikį bendrauti su bendraamžiais.

**31 pav. Paauglių mokymosi rezultatų ir laisvalaikio pomėgių ryšys
(procentais, n = 186)**

Analizuojant mokymosi rezultatų ir laisvalaikio pomėgių ryšį, paaiškėjo, kad blogai ir patenkinamai besimokantys paaugliai labiau sureiškina bendravimo su draugais poreikį, negu labai gerai besimokantys paaugliai. Nors bendravimo poreikis gana stipriai išreikštas ir tarp labai gerai besimokančių vyresniųjų paauglių, tačiau jis neužgožia kitų reikšmingų mokymosi motyvacijai poreikių (pvz. knygų skaitymo).

Apibendrinant galima pasakyti, kad vyresniųjų paauglių elgesio įtakos mokymosi motyvacijai tyrimas parodė, jog tokie paauglių elgesio bruožai, kaip svaigalų vartojimas ir poreikio bendrauti su bendraamžiais sureikšminimas, lemia mokymosi motyvacijos susilpnėjimą.

IŠVADOS

1. Teorinės literatūros ir vyresniųjų paauglių elgesio įtakos mokymosi motyvacijai tyrimo rezultatų analizė patvirtino iškeltą hipotezę, jog vyresniųjų paauglių mokymosi motyvaciją sąlygoja jų elgesys, kurį lemia socialinės ir pedagoginės priežastys, glūdinčios šeimoje, mokykloje, visuomenėje bei pačioje paauglio asmenybėje.

2. Elgesys yra sudėtinga ir daugiamatė asmenybės apraiška, kurią sąlygoja tam tikros asmenybės savybės, individo nuostatos ir praktikuojamos vertybės. Būdingiausi vyresniųjų paauglių elgesio bruožai, sąlygojami greitų psichofiziologinių pokyčių organizme ir asmenybės tapatumo paieškų, yra savitas kalbos ir aprangos stilius, bendraamžių grupių įtakos sureikšminimas, grubus ar net agresyvus elgesys, suaugusiųjų nuomonės ignoravimas, svaigalų vartojimas, bėgimas iš pamokų.

3. Paauglių vertybinių orientacijų formavimosi procesą lemia tokie veiksniai: šeimoje vyraujančios vertybės; santykiai su artimiausiais žmonėmis; šeimoje patirtos skriaudos, smurtas; grupės, kuriai priklauso paauglys, vertybės; visuomenės vertybės (reklama, aplinkinių elgesys ir kultūra) ir paties paauglio savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi; religiniai įsitikinimai. Besiformuojančios paauglio vertybinės orientacijos sąlygoja jo elgesį ne tik bendraujant su aplinkiniais bet ir mokslo kaip vertybės atžvilgiu

4. Moksleivio mokymąsi lemia įvairūs motyvai: ateities, prestižo, pažinimo poreikio, pareigos, autoriteto įtakos, prievartos ir kt. Kadangi mokymosi motyvus pažinti nėra lengva, apie mokymosi motyvaciją sprendžiama ir iš moksleivio elgesio: nepakankamas aktyvumas, išsiblaškymas, užduočių neatlikimas, bėgimas iš pamokų, pablogėję mokymosi rezultatai rodo mokymosi motyvacijos susilpnėjimą.

5. Vyresniųjų paauglių elgesio įtakos mokymosi motyvacijai tyrimas parodė, kad tokie paauglių elgesio bruožai, kaip svaigalų vartojimas ir poreikio bendrauti su bendraamžiais sureikšminimas, lemia mokymosi motyvacijos susilpnėjimą. Savo ruožtu tokį paauglių elgesį lemia šiltų santykių ir supratimo nebuvimas šeimoje, nepakankamai gera savijauta mokykloje, gana dažnai paauglių išgyvenamas nerimas. Tyrimo metu nustatyti sąmoningi mokymosi motyvai (mokslo reikšmės gyvenime suvokimas, ketinimai siekti aukštojo mokslo) yra pakankamai stipriai išreikšti.

REKOMENDACIJOS

1. Rekomenduojama vyresniųjų paauglių tėvams daugiau bendrauti su savo vaikais, domėtis jų poreikiais, būseną, išgyvenimais, išklausyti ir gerbti jų nuomonę, nes tyrimas parodė, jog penktadalis respondentų jaučiasi vieniši ir nesvarbūs savo šeimos nariams, o dešimtadalis apklaustųjų tvirtino, kad tėvai visai nekontroliuoja jų elgesio.

2. Rekomenduojama paauglių tėvams atsisakyti fizinio smurto (mušimo) ir psichologinio smurto (rėkimo, niekinimo) auklėjant savo vaikus, nes tyrimo duomenys rodo, kad beveik pusė tėvų dar naudoja fizines bausmes auklėdami vaikus. Tik geranoriškas ir konstruktyvus konfliktų sprendimas nežemina vaiko, padeda jam suprasti konflikto priežastis, nesukelia savęs menkinimo.

3. Rekomenduojama pedagogams geriau pažinti psichologinį klimatą, vyraujantį vyresniųjų paauglių klasėse, nes beveik pusė tyrimo dalyvių nesijaučia mėgstami draugų, daugelis vyresniųjų paauglių išgyvena nerimo būsenas. Vadovaujantys klasėms pedagogai turėtų organizuoti daugiau bendravimą skatinančių renginių, išvykų, pokalbių etikos ir tolerancijos temomis.

4. Rekomenduojama pedagogams organizuoti vyresniesiems paaugliams popamokinės veiklos užsiėmimus, atitinkančius jų poreikius (sporto varžybas, jų mėgstamos muzikos klausymo ir aptarimo valandėles, susitikimus su paaugliams imponuojančiais žymiais žmonėmis: sportininkais, dainininkais, didžėjais, dizaineriais, šou verslo įžymybėmis). Tai leistų patenkinti paaugliams itin svarbų poreikį būti bendraamžių grupėje (tai akcentuoja devyni dešimtadaliai apklaustųjų), tačiau toks buvimas būtų įprasminamas juos dominančia veikla, naujų žinių įgijimu.

5. Rekomenduojama mokyklose skleisti daugiau informacijos apie svaiginimosi alkoholiu ir rūkalais žalą žmogaus sveikatai ir intelektui. Geresnio efekto galima tikėtis, jeigu apie tai kalbėtų žmonės, kuriuos paaugliai laiko autoritetu, o ne pakviestas lektorius.

LITERATŪRA

1. Bernstein B.B. (1971). *Class. Code and control. Vol. 1: Theoretical Studies in the Sociology of Language.*
2. Bulotaitė A., Pivorienė R., Sturlienė N. (2000). *Drauge su vaiku. Vilnius.*
3. Bulotaitė L. (1986). *Socialinės ir psichologinės alkoholizmo pasekmės. Vilnius.*
4. Bulotaitė L. (1995). *Apie moksleivių savęs vertinimą. Vilnius.*
5. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996) *Mokymasis ir asmenybės brendimas. Vilnius.*
6. Dretske F. (2004). *Psychological vs. Biological Explanations of Behavior. Behavior and Philosophy. Vol. 32.*
7. Dvilinskaitė A. (2000). *Aistra ir baimė būti // Kultūros barai Nr. 12. P. 20.*
8. Furst M. (1998). *Psichologija. Vilnius.*
9. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija. Vilnius.*
10. Gelžinytė J., Gabalas E. (2004). *Alkoholio ir tabako reklamos įtaka paaugliams ir jaunimui //Verslas, ekonomika, vadyba. Kaunas. P.236 – 245.*
11. Goštautas A.(2003). *Jaunimo vertybinių orientacijų, sveikatos ir gyvenimo stiliaus rodikliai aukštesniojoje mokykloje // Jaunimo vertybinės orientacijos. Straipsnių rinkinys. Vilnius. P. 161 – 167.*
12. Gurskis S. (1996). *Narkomanijos pinklės. Kaunas.*
13. Higgins R. (1978). *The Seventh Enemy: The Human Factor in the Global Crisis. London.*
14. Jacikevičius A. 1994). *Siela. Mokslas. Gyvensena. Vilnius.*
15. Jacikevičius A. 1995). *Žmogaus grupių (socialinė) psichologija. Vilnius.*
16. Jarvis P. (1993). *The Learning Process and Late Modernity..*
17. Jovaiša L.(1993). *Pedagogikos terminai. Kaunas.*
18. Jovaiša L. (1994). *Edukologijos pradmenys. Vilnius.*
19. Jucevičienė P.(1996). *Organizacijos elgsena. Kaunas.*
20. Justickis V., Navikas G. (1995). *Bendravimo psichologija. Vilnius.*
21. Knitchener R.F. (1977). *Behavior and Behaviorism. Vol. 5.*
22. Knowles M. S. (1993). *The Modern Practise of Adult Education lambridge.*
23. Kuzmickas B. (1982). *Etikos etiudai – 6. Dorovinės vertybės. Vilnius.*
24. Legkauskas V. 2001). *Psichologijos įvadas. Kaunas.*
25. Leliūgienė I (2001). *Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas.*

26. Linkaitytė G., Širvaitytė V. (2000). Nuolatinė mokymosi gebėjimai ir juos veikiančios sąlygos // Suaugusiųjų švietimas dabarčiai ir ateičiai. Kaunas. P. 52.
27. Maniukaitė G. (2003). Akademinio jaunimo vertybinės orientacijos: autoritetų ir idealų krizė.// Jaunimo vertybinės orientacijos. Straipsnių rinkinys. Vilnius. P.22 – 29.
28. Martišauskienė E. (2004). Dvasinių vertybių įkūnijimas paauglių elgesyje //Acta Pedagogica Vilnensia. 13 t. Vilnius.
29. Myers D. G. (2000). Psichologija. Kaunas.
30. Parsons T. (1937). The Structure of Social Action. Chicago.
31. Peressini A. (1997). Psychological Explanation and Behavior Broadly Conceived. Behavior and Philosophy. Vol. 25, No. 2.
32. Pikūnas J., Palujanskienė A. (2000). Asmenybės vystymasis: kelias į savęs atradimą. Kaunas.
33. Psichologijos žodynas.(1993). Vilnius.
34. Ribes – Inesta E. (2004). Behavior is Abstraction, not Ostension: Conceptual and Historical Remarks on the Nature of Psychology. Behavior and Philosophy. Vol. 32.
35. Rupšienė L.(2000). Nenoras mokytis – socialinis pedagoginis reiškiny. Klaipėda.
36. Street H. Et al (2004). The Game Factory: Using Cooperative Games to Promote Pro – social Behabiouor among Children. Australian Journal of Educational and Develpmental Psychology. Vol. 4.
37. Sullivan H.S. (1964). The Fusion of Psichiatty and Science. New York.
38. Suslavičius A. (1995). Socialinė psichologija. Kaunas.
39. Tidikis R. (1982). Etikos etiudai – 6. Dorovinės vertybės. Vilnius.
40. Trimakas K.A.(1997). Asmenybės raida gyvenime. Kaunas.
41. Urmonienė M. (2003). Vertybinės orientacijos ir jaunimo marginalizacija.// Jaunimo vertybinės orientacijos. Straipsnių rinkinys. Vilnius. P. 29 - 35.
42. Vasiliauskas R. (2005). Vertybių pedagogika. Metodinė priemonė. Vilnius.
43. Бахтин М. М. (1986). К философии поступка. Философия и социология науки и техники. Москва.
44. Божович Л. И. (1995). Проблемы формирования личности. Москва – Воронеж.
45. Ковалев В. И. (1988). Мотивы поведения и деятельности. Москва.

46. Леонтьев А. (1975). Деятельность. Познание личности. Москва.
47. Маслоу А. (1999). Мотивация и личность. Санкт – Петербург.
48. Реан А. А., Коломинский Ю. Л. (1998). Социальная педагогическая психология. Санкт – Петербург.
49. Шевандрин Н. И. (1995). Социальная психология в образовании. Москва.
50. Зимняя И. А. (1999). Педагогическая психология. Москва.

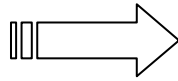
PRIEDAI

Gerbiamas moksleivi, šios anketos tyrimo rezultatai padės spręsti moksleivių mokymosi motyvacijos problemas. Pabrėžiama, jog anketa yra anoniminė. Vadinasi, nei pavardės, nei vardo nurodyti nereikia. Mums Tavo nuomonė labai svarbi. Ji padės efektyviau organizuoti ugdymo procesą. Iš anksto dėkojame už nuoširdžius atsakymus.

X

Pažymėk Tau tinkantį atsakymą:

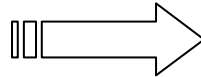
1. Tavo amžius
(metais)
.....

2. Tavo lytis
 Vyr.
 Mot.

3. Tu gyveni:

- su abiem tėvais
- su vienu iš tėvų
- su globėjais, seneliais
- kita.....

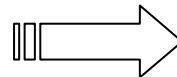

4. Tavo šeimos
materialinė padėtis:

- pakankamai gera
- kartais jaučia
nepriteklių
- gyvena skurdžiai
- kita.....

5. Tavo šeimoje tarpusavio santykiai:

- draugiški, pagarbūs, daug bendraujate
- mažai bendraujate, kiekvienas
užsiėmęs savo reikalais
- įtempti, pasitaiko barnių
- įtempti, būna ir muštynių, grasinimų
- kita.....

6. Ar tėvai yra tave mušę už
prasižengimus:

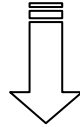
- taip, dažnai
- taip, bet retai
- keletą kartų buvo
- niekada
- kita.....

7. Tavo elgesį kontroliuoja:

- per daug griežtai
- jų kontrolė neperžengia ribų, kad tave
įžeistų, skaudintų
- visai nekontroliuoja
- kita.....

8.Savo šeimoje jautiesi:

- mylimas šeimos narys, jiems rūpi, kaip aš jaučiuosi, kaip man sekasi
- šeimos nariams nelabai rūpi mano problemos ir savijauta
- vienišas, niekam nerūpi, kaip man sekasi
- kita.....

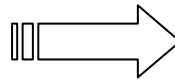

9.Ar gali tėvams išsakyti visas savo problemas:

- taip, nes.....
- ne, nes.....
- kita.....

10.Ar tu gerai jautiesi mokykloje:

- labai gerai, nes.....
- klasėje stengiuosi būti neutralus
- kartais iš manęs šaiposi, įžeidinėja
- blogai, tiesiog nesinori eiti į klasę, nes.....
- kita.....

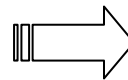

11.Ar esi mylimas ir mėgstamas tarp draugų:

- taip, nes.....
- ne, nes.....
- nežinau, nes.....

12.Tavo santykiai su mokytojais:

- geri
- patenkinami, nes.....
- blogi, nes.....
- kita.....

13.Tu mokaisi:

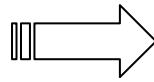
- labai gerai, gerai (8 – 10 dažniausias įvertinimas)
- patenkinamai (5 – 7)
- blogai (1 – 4)
- kita.....

14.Jei mokaisi blogai ar patenkinamai, tai priežastys yra šios:

- tingiu
- neturiu gabumų
- daug laiko skiriu bendravimui su draugais
- nematau būtinybės stengtis geriau mokytis
- iš „moksliukų“ draugai šaiposi
- kita.....

15. Tavo mokymosi rezultatai per paskutinius dvejus metus:

- beveik nepakito
- pagerėjo
- pablogėjo
- kita.....

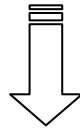

16. Tavo motyvacijai mokytis turi įtakos:

- tėvų patarimai
- draugų nuomonė
- tu pats turi tvirtas savo nuostatas
- kita.....

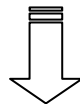
17. Jei mokaisi gerai, tai kaip gali save apibūdinti:

- esu namisėda, turiu nedaug draugų, man neįdomu tuščiai leisti laiką
- ir mano draugai stengiasi gerai mokytis, mes neturime laiko pramogauti, nes turime tikslą gerais pažymiais baigti mokyklą, kad įstotume į norimą specialybę
- man nesunku suderinti gerą mokymąsi su jaunimui būdingu gyvenimo stiliumi, pakanka laiko pramogoms
- kita.....

18. Ar pasitaiko, kad pabėgi iš pamokų (išvardykite bėgimo iš pamokų priežastis):

- labai retai, nes.....
- gana dažnai, nes.....
- niekada
- kita.....

19. Tavo požiūris į mokymosi reikšmę:

- mokslo žinios nenulemia gyvenimo kokybės
- be mokslo sunku įsitvirtinti visuomenėje ir ko nors pasiekti gyvenime
- mokslas padeda plėsti akiratį ir tapti visaverte asmenybe
- įgytos mokslo žinios ir diplomai suteikia laisvę rinktis tokį gyvenimo kelią, kokio trokšti
- gyvenime svarbiau yra geras uždarbis negu įgytas išsilavinimas
- dabartinėje visuomenėje mokslas nuvertintas ir negarantuoja gerovės
- kita.....

20. Baigus mokyklą tau svarbiau:

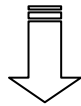
- dirbti darbą, kuris tau būtų mėgstamas ir teiktų džiaugsmą
- nesvarbu, ką dirbti, svarbu geras uždarbis
- kita.....

21. Ar galvoji apie tai, ką veiksi baigęs mokslus?

- negalvoju
- mokysiuos toliau aukštojoje
- mokysiuos aukštesniojoje
- baigsiu 10 klasių ir eisiu mokytis amato
- toliau nesimokysiu
- važiuosiu dirbti į užsienį
- kita.....

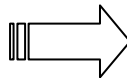
22. Ar vartoji svaigalus:

- taip (toliau atsakyk į 23 ir 24)
- ne (toliau atsakyk į 25)

23. Kokius svaigalus vartoji:

Alkoholį	☐	labai retai
	☐	gana dažnai
	☐	niekada
Narkotikus	☐	labai retai
	☐	gana dažnai
	☐	niekada
Rūkalus	☐	labai dažnai
	☐	gana dažnai
	☐	niekada

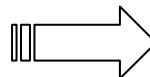

24. Kodėl nevengi žalingų įpročių (pažymėkite visas galimas priežastis):

- kad neišsiskirčiau iš draugų
- tai įprasta, visi taip linksminasi
- kad atsipalaiduočiau nuo įtampos
- iš neturėjimo ką veikti
- iš smalsumo
- kitos priežastys.....

25. Ar tavo kalbos kultūra skiriasi bendraujant su suaugusiais ir bendraamžiais?

- taip, nes.....
- ne, nes.....
- kita.....

26. Ar bendraudamas su draugais vartoji žargoną, svetimybes, žodžių trumpinius?

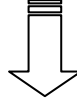
- taip, nes.....
- ne, nes.....
- kita.....

27. Ar savo kalboje vartoji keiksmažodžius?

- taip, nes.....
- ne, nes.....
- kita.....

28. Ar dažnai nerimauji (nurodykite pagrindines nerimo priežastis):

- beveik visada, nes.....
- kartais, nes.....
- niekada
- kita.....

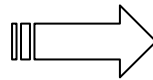

29. Parašyk penkis bruožus, būdingus tavo amžiaus jaunuolių elgesiui:

1.
2.
3.
4.
5.

30. Tavo pomėgiai

- sportas
- knygos
- televizija
- kompiuteris
- leisti laiką su draugais
- kiti.....

31. Tavo požiūris į aprangą:

- apranga turi išreikšti mano individualybę
- neturi per daug išsiskirti iš kitų
- turi šokiruoti
- man tai nesvarbu
- turi būti madinga
- kita.....

Dėkojame už dalyvavimą apklausoje.

Ačiū!